SINDHI GULSHAN 22, B. N. Road Lucknow - 226 001 | Volume 154-55 July-Dec. 2005 | RNI Regd. No. 667 Price Rs. 50.00

Published by Radhakishin Alamchandani on behalf of Sindhu Samaj, Lucknow
Cover Designed & Produced at Modern Printers, 10, Ghasyari Mandi, Lucknow. Phone : 2628686, Mobile : 9415018268

सिन्धी गुलशन

सिन्धु समाज लखनऊ जे सहारे हेठि

टिमाही साहितिक पत्रिका

अंक – 154-155 जुलाई–दिसम्बर - 2005

इस अंक फी कापी मूल्य 50 रूपये

चन्दो

	लखनऊ में	ब़ाहिरि लाइ	विलायत लाइ
सालियानो	80 रु.	80 रु.	250 रु.
बिन सालनि लाइ	150 रु.	150 रु.	500 रु.
लाइफ मेम्बर	600 रु.	600 रु.	2000 रु.

:: कार्यालय ::

22, बी० रोड, कस्तूरबा, नारी शाला, लालबाग, लखनऊ–226001

सम्पादकीय :–

भारत जी केन्द्रीय सरकार ऐं किनि प्रांतीय सरकारियुनि जो सिन्धी भाषा सां घोर अन्याय

भारत जे संविधान मोजब देश जे हर नागाकि खे पूरो अधिकार आहे त हू पहिंजी मातृ भाषा जो प्रयोग करे ऐं उन जे विकास लाइ कोशिश करे। इन में सरकार खे पूरो सहकार द्रियण खपे। इएं त हर प्रांत जी सरकार पहिंजे प्रांतीय भाषा जे विकास लाइ ब़धल आहे। इन जी हर तरक़ीअ लाइ सब कमेटियू वर्पा कंदी आहे। पर भारत में के अहिड़ियूं भाषाऊं बि आहिन जिन खे पहिंजो को प्रांत कोन्हे। उहे भाषाऊं आहिन सिन्धी, संस्कृत ऐं उर्दू। उनहनि भाषाउनि जे विकास लाइ केंद्रीय मानव संसाधन विकास संस्थान मंत्रालय ऐं शिक्षा विभाग कोशिश कंदो आहे ऐं प्रांतनि में प्रांतीय सरकार अकाडिमियूं वर्पा कंदियूं आहिन।

1967 में सिंधी भाषा खे भारतीय संविधान जे अठें शेडियूल में मान्यता द्रिनी वेई। इन खां पोइ भारत सरकार जे शिक्षा विभाग में सिन्धी विभाग बर्पा कयो वयो जो सिन्धी भाषा जे विकास लाइ अलग–अलग योजनाऊं ठाहे सिन्धी भाषा जे बाधारे लाइ कार्य चालू रखंदो रहियो। सिन्धी भाषा जे विद्वानिन, कवियुनि, लेखकनि खे सम्मान द्रियणु। सिन्धी साहित्य जे बाधारे लाइ सिन्धी किताबनि जे छपाइण ते माली मदद द्रियणु, उनहनि किताबनि जी बल्क परचेज करे, सिन्धी स्कूलनि, पुस्तकालयनि, विद्वाननि ऐं खास माण्हुनि द्रे मोकिलण में मदद करण, सिन्धी पत्रिकाउनि ऐं सिन्धी अखबारुनि खे इश्तिहार द्रियण जहिड़ा कार्य चालू कया वया।

सन् 1994 में केंद्रीय सरकार तरफां राष्ट्रीय सिन्धी विकास बोर्ड National Council for welfare of Sindhi language (NCPSL) जी स्थापना थी। जहिंजी मरकज़ी आफिस बरोदे में रखी वई।

इन संस्था जे पारां सिन्धी भाषा जे वाधारे लाइ केई अनोखा उत्साह वधाईंदड़ कार्य चालू कया वया। इएं ड़िसण में आयो त ज़णु सिन्धी भाषा जे विकास जो नओं युग शुरू थियो आहे। जे योजनाऊं अगु चालू हुयूं उन सां गदु सिन्धी लोक गीत, सिन्धी भगति, नाटकनि लाइ वर्कशाप शुरू कया वया। कहाणी लेखकनि जा क्लास लगाया विया। साहित्य सम्मेलन करण लाइ मकानी सिन्धी संस्थाउनि खे आर्थिक मदद ड़ेई हिमथायो वयो। सिन्धी किताबनि जी थोक खरीदी (Bulk Purchage), सिन्धी साहित्यकारनि खे सम्मान ड़ियण, खेनि इनाम दियण, सिन्धी साहित्य ऐं संस्कृतीय सां जुड़ियल जगहुनि जूं अभ्यासी यात्राऊं करण लाइ मदद ड़ियण जहिड़ा कार्य चालू कया वया। खास गाल्हि सिन्धी भाषा खे जीवित रखण लाइ सिन्धी जवाननि ऐं बारनि खे सिन्धी सेखारण जा क्लास खोलणु, उनहनि में सवलाई सां सिन्धी सिखण जा सवला कार्स ठाहिणु जहिड़ा उपाय कया वया। इन कमन में मानव संसाधन मंत्री मान्यवर श्री अर्जन सिंह पोइ श्री मुरली मनोहर जोशी सां गदु श्री मुरलीधर जेटले, श्री मोतीलाल जोतवाणी, मानवारा श्री झमटमल वाधवाणी, डा० कन्हैयालाल लेखवाणी, श्री केवलराम मलकाणी, (पांडचेरी जो अगियो गवर्नर), बलदेव मटलाणी, रिटार्यटर्ड जज श्री ईसराणी श्री जेठे लालवाणी ऐं बियनि साराह जोगो योगदान ड़िनो। सिन्धी क्लासनि में सिन्धी सिखण जहिड़े कार्य में पहिरियें सा[illegible] ई वड़ी कामियाबी मिली।1300 विद्याथियुनि [illegible] सार्टीफिकेट परीक्षा में दाखिला वर्ती। मुम्बई [illegible] 500 विद्याथियुनि इम्तिहान ड़िनो। इन 'का[illegible] साधू वासवाणी मिशन (पूना) ऐं सिधाल[illegible] (गांधीधाम) बि सहयोग ड़िनो। लखनऊ में हरी[illegible] मंदिर ऐं शिवशान्ती आश्रम, राजाजीपुर[illegible] आलमबाग में सिन्धी क्लास चालू कया [illegible] जिन में 10 सालनि जे बारनि खां वठी 50 सा[illegible] जे बुर्जगानि हिस्सो वर्तो। अटिकल 200 विद्याथि[illegible] सिन्धी (सिन्धी लिपि) सिखी। इन कार्य में [illegible] ओम मन्दिर जे अगिये सत्संग सेक्रेटरी [illegible] होलाराम थधाणी ऐं संदसि साथियुनि [illegible] लहिणियूं।

पर गुजिरयल साल केंद्र में सर[illegible] बदिलजण ते इहो सब कम ठप थी वयो। [illegible] मानव संसाधन मंत्री श्री अर्जुन सिंह जे अच[illegible] ऐं सिन्धी विकास बोर्ड जे नएं वाइस चेयरमे[illegible] सुरेश केस्वाणीअ जे अचण ते हलंदड सब वि[illegible] कार्य रोकिया वया। हलंदड़ योजनाऊं मह[illegible] कयूं वयूं। इएं छो थियो ? केरु जवाब ड़े ? [illegible] जे बटवारे करे सिन्धी ब़ोली ऐं सिन्धी संस्कृ[illegible] खे जो नुकसान पहुतो उहो चवण ऐं क[illegible] दुखियो आहे। सिन्धी जाति सदियुनि खां प[illegible] सीने ते हमलवारनि जा घाव सही भारत [illegible] गौरव मयी संस्कृतीय जी रक्षा कई। पर देस[illegible] मोके परस्त नेताउनि ऐं सिन्धी नेताउनि जी, हजूरी ऐं गफलत सबब सब खां वधीक ब[illegible] जी पीड़ा सिन्धी जातीअ खे भोगिणी पई। [illegible] कुछ विजाए फटियल दिलियुनि सां पहिंजे ध[illegible] इज्ज़त जी रक्षा लाइ पहिंजी जन्मभूमीअ

जलावतन थी शरणार्थी जो ज़िलत वारो बि॒लो सीने ते अटकाएं सिन्धी हिन्दुनि खे भारत में अची दाणो–दाणो थी भिटिकणे पयो। सिन्धी संस्कृती हिक वट वृक्ष वांगुर आहे। जा असां सिन्धी पाण सां खणी आया सीं। नयी जमीन ते बू॒टो त पोखे सघिजे थो पर खणी आयल सज़ो वणु कीअं लग॒ाइजे पर सिन्धी जातीअ में अहिड़ो को महिनत जो जादू आहे जो बरपटनि में बाग लग॒ाइणु ज॒ाणे। मिट्टीअ मों सोन बणाइण ज॒ाणे। सिन्धी जाती अथक महिनत सां वरी पाण खे वसायो, तरक्की कई। पाण सां गदु॒ मुल्क खे अगिते॒ विकास मार्ग ते वधाइणे में देस वासियुनि सां कल्हो कुल्हां सां मिलाए अगि॒ते वधियां। सिन्धी शरणार्थे मां पुरुषार्थी ऐं पोइ परमार्थी बणिंजी अगि॒ते वधियां। पर अञा ताई असांखे हिते भारत में पहिंजो न थो समिझो वञे। वक्त ब वक्त असांखे घाव था दि॒ना वञनि। कद॒हि चयो वञे थो त सिन्धु शब्द राष्ट्रगान में कढ़ियो वञे। गणतंत्र दिवस ते सिन्धी झांकी न निकरे धर्म रक्षक भगवान झूलेलाल जे जन्म द्री॒ंह ते मोकल न मिलंदी। रेडियो ऐं दूरदर्शन ते सिन्धीअ में प्रोग्राम न दि॒बो। इएं छो ? विधान सभाउनि ऐं लोक सभा में सिन्धयुनि खे एविजो न मिलनि। इएं छो ? केतिरो सहिबो ? सहण जी बि॒ का हद थीन्दी आ ? कहिड़े द्रो॒ह करे असांजी सुञाणप सिन्धी भाषा जे विकास जो रास्तो रोकियो वियो ? सिन्धी विकास बोर्ड जा कार्य छो बंद कया विया ? उत्तर प्रदेश में सिन्धी अकाडमी छो ठप पई आहे ? मध्य प्रदेश में अलग॒ सिन्धी अकादमी छोन आहे ? महाराष्ट्र में जिते अटिकल द॒ह बारह लख सिन्धी रहनि था उते सिन्धी अकादमी खे माली मदद ऐतिरी घटि आहे जो आफीस जो खर्च बि॒ न थो पूरो पवे। अहिड़ो अन्याय छो ?

बु॒धो वयो आहे त सिन्धी विकास बोर्ड जी आफीस बरोदें मां दिल्ली करण जो इरादो थी रहियो आहे। श्री जे॒ठे लालवाणीअ खे डाइरेक्टर जे पद तां हटायो वियो ऐं उन जी जगह ते चार महीना थिया, बि॒यो को बि॒ डाइरेक्टर मुकरर न थियो। छो ? छा को सिन्धी विद्वान कोन्हे जो इहो पद सम्भाले सघे ? ताज़े अहिवाल मूजिब का सिन्धी भेण आरजी तोर मुकरर कई वेई आहे। थियण इएं खपंदो हो बी॒ मुकररी ताईं श्री जेठे लालवाणी खे केअर टेकर जे रूप में कम करण दि॒नो वञे हां। इहो प्रशासनिक नियम बि॒ आहे। सालनि खां विकास बोर्ड जो कम कमियाबीअ सां हलन्दो पए रहियो, उहो ठप थी वयो। इएं छो थियो ? सिन्धी बो॒लीअ कहिड़ो द्रो॒ह कयो ? छा उनजे पुठियां का राजनीतिक चाल त कान्हे ? श्री सुरेश केस्वाणी पुराणो सिन्धी मुदबर नेता आहे। सिन्धी जातीअ लाइ हुनजे मन में प्यारु आहे। बराबर सिन्धी जाति हिक राजनीति विचार धारा जी हिमायती पए रही आहे। पर लोकतंत्र में हर नागरिक खे पहिंजे मत रखण जो अधिकार आहे। अलग विचार रखणु द्रो॒ह त कोन्हे ? पोइ उन जी सज़ा त मिलण न खपे। सिन्धी भाषाअ खे इन लाइ सदिके जी ब॒किरी त न बणाइण खपे। चयो थो वञे सिन्धी विकास बोर्ड जो कमु उर्दू अकादमी जे डाइरेक्टर खे दि॒नो वियो आहे जो लखनऊ में वेठो आहे ऐं पहिंजी उर्दू भाषा जे विकास लाइ योजनाऊं ठाहे उन भाषा जी तरकी करे रहियो आहे। कहि भाषा जी तरकी थिए असांजूं अखियूं थधियूं पर बी॒ भाषा खे नजरअंदाज कयो वञे इहो त वाजिब कोन्हे। जे सिन्धी क्लास हली रहिया हुआ उन्हें चालू कया वञनि इहां असांजी घुर

आहे। क्लास हलाईंदड़ मास्तरनि जा रुकियल मुआवजा बरवक्त ॾिना वञनि। उनहनि मां केतिरां गरीब तबके जा आहिन जिनि हद्दां खर्चे क्लास चालू रखिया हुआ। केतिरा बल्क परचेज जा बिल रोकियल आहिन। जनतंत्र में विचार मतभेद त रहंदो ई आहे। सिन्धी जाती शुरुअ खां जनतंत्र ऐं धार्मिक एके में विश्वास कंदड़ जाती आहे। देस जे सर्व विकास में बराबर भाॻीदार थीन्दी रही आहे। सिन्धी भाषा खे न्याय मिलण खपे।

न्याय मिले उन लाइ असी सिन्धी बि सुजाॻ थियूं। घुरण बिना माउ बि ॿार खे खीरु न ॾीन्दी आहे। माण्हूअ खे पहिंजा अधिकार घुरण खपनि। असां खे डेप्यूटेशन ठाहे श्री अर्जन सिंह, प्रधान मंत्री सां मिलण खपे ऐं सिन्धी विकास बोर्ड जो कम चालू कराइण खपे। श्री सुरेश केस्वाणी खे सिन्धी संस्थाऊं अरीज़ा ठाहे मोकिलिनि लोकसभा ऐं राज्यसभा जे सिन्धी मेम्बरानि सां मिला श्री लालकृष्ण आॾवाणी, श्री चंद लोकसभा में सिन्धी भाषा जे विकास जा सवाल उथारीन। जे उन मां बि कम न थिए त धरणा दियूं, अखबारनि में लेख लिखण खपनि। मतलब असां बि सुजाॻ थियूं। शाह साहब फरमायो आहे।

सुता उथी जाॻ निंड न कजे एतिरी
सुल्तनी सुहाॻ निंडू कंदे न मिलै

कलम ताजोः– जाण पई आहे त सिन्धी विकास में कम चालू थियो आहे। बकाया बिल मोकिलण शुरू थियो आहिन सुठी ॻाल्हि आहे। देर आया दुरस्त आया। पर कम चालू रहे इन लाइ असां बि कोशिश कंदा रहूँ।

तारीक 31.12.2005

अशोक शर्मा
मुख्य सम्पादक

लखनऊ जी आध्यात्मिक चिट्ठी

शिव मूर्ति सखी बाबा आसूदाराम जे 45वें निर्वाण दिवस ते लखनऊ जे आलमबाग क्षेत्र में शारदा नहर जे किनारे ते वसियल शिव शान्ती आश्रम में भॻिती, ज्ञान ऐं निष्काम कर्म जी त्रिवेणी पेई वहे। इन पवित्र संगम में 15 सेप्टेम्बर खां 18 सेप्टेम्बर ताईं हिन्दु सिन्धु मां आयल हजारें भाउर भेनुरुनि अची ज्ञान गंगा, भॻिती यमुना ऐं निष्काम कर्म रूपी सरस्वतीअ जे संगम में टुॿियूं ॾिनियूं ऐं पहिंजो जीवन सफलो कयो।

हर साल वांगुर हिन साल बि इन पवित्र मोके ते देस विदेस मां सवें प्रेमी आया, संत महन्त पधारिया, विद्वान ऐं कथावाचक आया, गायक ऐं कीर्तन मंडल अची शामिल थिया। जिन पहिंजी मिठड़ी वाणी सां सखी बाबा जे चरणनि में भावनाउनि जा गुल चाढ़िया।

15 तारीख सुबह जो अमृत वेले में विशाल प्रभात फेरी निकती। हिन अनोखे नगर कीर्तन में सवे भाउर भेनुर शामिल थिया। जगह जगह ते प्रभात फेरीअ जो जोॻो सत्कार थी रहियो हो। अमृत वेलो निर्मल नाम कीर्तन, संतन जा टोला सिक भरियल जनता जा चेहरा, मथां जणु देवताउनि जी आसीस पए वरिसी, हेठि जवाननि जा टोला दोकाला खणी छेज पाए रहिया हुआ। ठीक 10 बजे हवन थियो। 12 बजे गुरुग्रंथ साहिब जो अखंड पाठ रखियो वयो। पोइ ब्रह्मभोज ऐं अखंड भंडारो। शाम जो 7 बजे नित्य रहरास साहब जो पाठ संतनि जूं आर्तियूं। पोइ सॼी रात कीर्तन कथा, संतनि जा प्रवचन ऐं गायक कलाकारनि

जा मधुर आवाज़ में भजन। सुबह जो 6 ताई बराबर इहो दिव्य कार्यक्रम चालू रहियो। इहो सिलसिलो टेई ड्रीह हलंदो रहियो इन मोके ते खास तोर अमरावती दरबार मां साई मनोहर लाल (पहिंजी कीर्तन टोलीअ सां) हरिद्वार मां संत साईं डा० गंगादास (जगुतराम दरबार) वसण दरबार (कल्याण), मधुर मूर्ति साईं श्रीचंद साहब (डबरा) फेजाबाद दरबार मां श्री श्रीचंद, डबई मां आयल सदाबहार गायक ईश्वर आडवाणी, भावनगर मां प्रीतमदास भगत, बनारस मां रांझो भगत ऐं ब्रियनि नगरनि मां गायक आयल हुआ जिनि टेई ड्रींह हाजुर संगत जो मन पए मोहियो। इन मोके ते मुम्बई मां प्रसिद्ध साहित्यकार (सिपूं जो सम्पादक) श्री ठाकुर चावला ऐं संदसि गायिका पत्नी पारु चावला उल्हास नगर मां श्री टेकचंद मस्त, डा० लता टहिल्याणी दिल्लीअ मां भेण वीना श्रंगी, शालिनी सागर, बनारस मां भाउ विशिनदास रूपाणी (सिन्धी चेतना जो सम्पादक) ऐं ब्रिया विद्वान, जन सेवक पधारियल हुआ। श्री ठाकुर चावला हीउ महामेलो ड्रिसी उमंग में अची चयो। दिलि थी चवे मुम्बई मां लडे अची लखनऊ वसायां। हिति लखनऊ में छा न आहे ?

16 तारीख उत्तर प्रदेश सिन्धी सभा पारां उ० प्र० जे पंचायुतिनि जे मुखी साहिबान जो मेरु ब्रि कोठायल हो जिते सिन्धी समाज जे समस्याउनि ते वीचार कया विया। मुखी साहिबान जो सिन्धी सभा ऐं संतनि पारां सम्मान कयो वयो। इन मोके ते सिन्धी सभा ज़े अधिकारियुनि श्री मोहन दास लधाणी, श्री मुरली धर आहूजा, नानकचंद लखमानी प्रकाश आडवाणी ऐं ब्रिया कार्य कर्ता आयल हुआ।

टेई ड्रीह आम भंडारो रात ड्रीहु चालू हो। बहिरां आयल अटिकल 4 हजारनि मेहमाननि ऐं मकानी संगत जी सेवा में अटिकल हिक हजार सेवाधारी 24 कलाक सेवाकार्य में जुटियल हुआ। मेहमाननि जे खाधे पीते, चाय नाश्ते, रिहाइश जो तसकीन जोग़ो बन्दोबस्त थियल हुओ। इन मोके ते 15 तारीख संत बाबा आसूदाराम अरोग्यधाम अस्पताल जो उद्‌घाटन भी थियो। अटिकल 50 लखन जे खर्च में ठहियल अस्पताल संतनि पारां जनता खे अपर्ण कई वेई।

हिन अस्पताल में एलोपथी, होमोपथी जो इलाज थीन्दो। फिजियोथ्रेपी, अल्ट्रासाऊंड, एक्सरे, ओ.पी.डी. पैथालाजी जो प्रबन्ध आहे। हिन संस्थान जा अध्यक्ष साईं मोहन लाल (संत श्रोमणी साईं चांडूराम जा वडा सुपुत्र) सेक्रेटरी श्री प्रभु दयाल खजांची भाउ भगवान दास ज़ी आहिन।

हिन आरोग्यधाम जे निर्माण में सजे प्रदेश जी ऐं लखनऊ जी जनता सहयोग ड्रिनो आहे। सहयोगी भाउरनि मां के खास आहिन सर्वश्री मोहन लाल लधानी, मुरलीधर आहूजा, सुंदरदास खत्री, डा० घनश्याम, डा० हरीलाल (पन्नो आकिल सिन्ध) डा० अर्जनदास (रायगढ़) ऐं ब्रिया सज़ण।

हिन सजे वर्सी महोत्सव, अरोग्यधाम जा प्रेरणादायक आहिन संत श्रोमणी साईं चांडूराम संदनि ब्रई सुपुत्र साईं मोहन लाल, साईं हरीश लाल आश्रम जा सेक्रेटरी सदाबहार ऐं सदा तैयार साईं किशिन लाल। जिन जे पवित्र चरणनि में बार बार प्रणाम, अदब जा सलाम।

हिन मोके ते सिन्धु माँ डा० हरीलाल जी अगिवानी में 75 शेविकनि श्रद्धालुनि भाउर–भेनुरनि जो जथो ब्रि पधारियल हो।

सम्पादक

कहाणी :–

मुसाफिर खाने में

लेखक :– सुंदर अगनाणी

नोतनदास ॾुकंदर हथनि सां जीअं तीअं करे पुट खे चिट्ठी लिखी। चिट्ठीअ में ॿियो कुझु ॿि कोन हो सिरफ एतिरो त :–

तुहिंजी माउ सख्त बीमार आहे। लॻे थो कुझु ॾींहनि जी मेहमान आहे। हूअ मरण खां अॻु चाहे थी त तोखे हिक दफो ॾिसे। हूअ बि तोखे भरिया टे साल थी बिया आहिन त घर कोन आयो आहीं। एकान्त में वेही साचीन्दें त तोखे महिसूस थीन्दो त हिन घर में तूं नंढे खां वठी वॾो थिएं ऐं माउ जे हंज ऐं पीउ जे रहिन्माई हेठि पढ़ी पलिजी एॾे वॾे ओहदे ते पहुंतो आहीं। उन खे फर्जु न त माउ पीउ जो कर्जु समिझी पहिंजी माउ खे शिकिल ॾेखारण ज़रूर अचु। अकेलो औलाद आहीं। माउ खे मोह जे बन्धन में जकिड़े रखियो अथेई। खेसि शिकिल ॾेखारे मुक्ती ॾेई वञु।

रमेश चिट्ठी पढ़ी। पहिरियां ॿटे ॾींह त सरला सां ॻाल्हि कोन कयाई पर पोई दिलि ते बोझ महिसूस करण लॻो। सोचियाई हिन दफे ॿारनि खे मसूरी घमाइण बदिरां माउ वटां थी अचां। हिन सरला खे पीउ जी चिटठी पढ़ी ॿुधाई। जीअं ई हुन सरला खे चिट्ठी पढ़ी ॿुधाई। हूअ तपी बाहि थी वेई।

मस मस ॿिनि सालनि खां पोइ मसूरी घुमण जो प्रोग्राम ठहियो आहे त तवहां हींअ वरी मनहूस चिट्ठी खणी वेंठा आहियो। ॾिसो बिन्ही ॿारनि में केतिरो त उत्साह आहे। गुज़िरियल ॿिनि महिननि खां तैयारीअ में लॻा पया आहिन। ॿारनि जा ऐं मुहिंजा ॿि त के अर्मान हून्दा जेकदहिं अवहां खे माउ पीउ वटि वञिणो आहे त असां खे मसूरीअ घुमाए पोइ हिक ॿ ॾींह हलिया वञिजो।

"पर सरला अम्मा सख्त बीमार आहे.......

तवहां जी माउ त गुज़िरियल 6 महिननि खां बीमार आहे। जिते हेतिरो वक्त कढियो अथाई उते महीने अधु में धरती आसमान हेठि मथे कोन थी वेंदो।

"पर सरला................"

तवहां समिझण जी कोशिश करियो मसूरीअ लाइ ओट मोट जूं टिकेटूं ॿ महीन अॻ रिजर्व करायूं अथव। उनहनि खे रद्द कराइणो पवंदो ऐं जयपुर लाइ असांखे बिना रजर्वेशन जे सेकंड क्लास दॿे मे धिका खाई हलिणो पवंदो। उते असी चार ॼणा बिनि कमिरनि बारे घर में कीअं मापंदासी ? ॿार त जिनसी बीमार थी पवंदा प्रेक्टीकल थियो मुहिंजी सलाह मञो। असांखे मसूरी घुमाए पोइ तवहां थी अचिजो। फिलहाल चिट्ठीअ जो जवाब न ॾियो। इएं समिझो ॼणु तवहां खे चिट्ठी मिली ई कान्हे ?

रमेश लाइ ॿियो को चाढ़ो कोन हो। हिन खे ॿियो कुझु कोन सुझियों ऐं लाचार सरला जी सलाह मञिणी पेई। खेसि लगो त जंड जे ॿिन पुंड़नि जे विच में फाथल आहे। हेठियों पुडु संदसि माउ आहे ऐं मथियों पुडु संदसि ज़ाल आहे। जंड जो हेठियों पुडु जेतोणीक ॻरो थीन्दो आहे पर हिक हंध पयो हून्दो आहे ऐं मथियों पुड़ हल्को हूंदो आहे ऐं हल्को पुड़ हून्दे ॿि उबितो सुबितो फिरी सघंदो आहे। जंड जो पुड उबितो फिरी रहियो आहे या सुबितो इहो हू तै करे न सघियो। हुन पीउ खे चिट्ठीअ जो जवाब कोन दिनो ऐं रिथियल प्रोग्राम मोजिब ज़ाल ऐं ॿारनि खे मसूरीअ घुमाइण वठी वयो। ॿार मसूरी घुमण ऐं हेठि मथे पहाड़ लहण चहण, आबशार ॾिसण चाइनीज़ ऐं ॿिया तरह तरह जा सवादी खाधा खाइण में ॾाढा खुशि हुआ। खेन पतो ॿि कोन होत संदनि ॾाॾी सख्त बीमार आहे । हूंअ ॿि ॾाॾे–ॾाॾीय खे घटि सुञाणंदा हुआ। ॿार नंढा हूंदा हुआ त साल ॿि साल रमेश हुननि खे पहिंजे माउ पीउ वटि जयपुर घुमाइण वठी वेंदों हो पर हाणे ॿ ॿ टे टे साल पइजी वेंदा अथनि। ॾाॾे ॾाॾी जी यादि त ठहियो

खेनि सांभरि ब़ि कान हुई। बई ब़ार द़हनि ब़ाढ़नि सालनि जा थिया आहिन। जद़हि ब़ारनि खे स्कूल जी वैकेशन मिलंदी आहे तद़हि ई माउ पीउ सां गदु ब़ाहिर निकरी सघंदा आहिन। वैकेशन लाइ रमेश अग़ियां अनेक प्रोग्रामनि जी लिस्ट हूंदी आहे, ब़ारनि खे हिल स्टेशन घुमाइणु, नानाणे वठी वञणु वगैरह इन मां चूंडे तै करणो पवंदो आहे त के द़ांह वञनि। उन में द़ाद़ाणनि जो नम्बर आखिर में ईन्दों आहे। हर उम्र में हर माण्हू ऐं हर रिश्ते खे अलग़ अलग़ अग़िरायूं (Priorities) आहिन। इंसानी रिशितनि जा मुल्ह तेजीअ सां किरी रहिया आहिन। केतिरा रिश्ता त खतम ई थी विया आहिन ऐं बाकी जेके थोड़ा घणा वञी बचिया आहिन उनहनि खे ब़ि जेकद़हि केर चङी तरह सां नथो निभाए सघे त उहे केतिरा ब़ि गहड़ा ऐं वेझो ऐं नज़दीक छोन हुजे, उनखे मज़बूत ऐं लग़ातार काइम रखण लाइ निपाइणो पवंदो आहे। रिश्तनि जी ठीक उन तरह सां परिवरिश करणी पवंदी आहे जीअं माली बाग में बूटे खे वक्त सर भाण ऐं पाणी दीन्द़ो आहे। रिश्तो चाहे माउ पीउ पती पतनीअ जो छोन हुजे, उन खे हक में मिलयल मुफत जी जागीर समिझी न हलिजे। हर रिश्ते, खे पहिजी पहिंजी अहिमियत आहे ऐं उन खे निपाइण ऐं निभाइण जां अलग अलग तरीको आहे। इन्सानी रिश्तनि खे काइम रखण लाइ इहो समझण बिन्ह जरूरी आहे। पर मौजूद युग में इहो सब समिझण ऐं करण लाइ शायद ई माणुहुनि खे वक्त आहे। इन करे हर रिश्ते जीं तन्दु ढिली थीन्दी पई वञे ऐं हू जिंदगीअ जी डोरु में अग़िया हून्दे ब़ि अंदर में पाणखे हारायल महिसूस कंदा आहिन।

रमेश, सरला ऐं संदनि ब़ारनि खे यादि आयो त रस्ते तें हरिद्वार आहे। छोन उते ब़ि स्नान करे हलिजे। स्नान करण बैद हू हरिद्वार रेलवे स्टेशन ते दिल्लीअ वारी गाद़ीअ जे इंतजार में फर्स्टक्लास वेटिंग रूम में वञी वेंठा। अचानक रमेश खे परियां सेकंड क्लास वेटिंग रूम में संदसि पीउ नज़र आयो। पीउ खे द़िसी हू वाइरो थी वयो। समिझी कोन सघियो त बाबा बीमार अम्मा खे छद़े हिते छो आयो आहे। खेसि विश्वास ई कोन आयो। पक करण लाइ सेकंड क्लास वेटिंग रूम वेझो वञी द़िठाई त वाकेई संदसि पीउ हो। संदसि अखियूं बंद हुयू। रमेश जूं वायूं बताल थी वयूं। समझी कोन सघियो त हाणे छा करे। हिन जे मन में अनेक विचार तेजीअ सां डोरण लग़ा त हू पीउ वटि वञी खांउसि पुछे त हरिद्वार कीअं आया आहियो, सरला खां सलाह वठी ब़ियो कदम खणे या कहिं सां ब़ि ग़ाल्हि न करे चुपचाप उतां खिस्की वञे, जणु हुन पीउ खे द़िठोई कीन हो ऐं मुम्बई वापस पहुंची पोई पीउ खे फोन करे। संदसि विवेक खेसि वढ विझी रहियो होत हीअं पीउ खे द़िसी खिसकी वेंदो त सज़ी उम्र खेसि हिक द़ोहारीअ जी ज़िंदगी जीअणी पवंदी। ज़हि द़ोह लाइ हू पाणखे कद़हि माफ न करे सघंदो। सो हिन पीउ खे धूंधारे जाग़ायो। "बाबा तवहां ओचितो हिति हरिद्वार में कीअं आया आहियो ?" रमेश पुछियो। पिणसि अचांनक छिरिक भरे उथियो। हू पहिरी त समिझी कोन सघियो त खेसि बाबा चवण वारो हरिद्वार में केरु आहे। अखियूं महिटे द़िठाई त संदसि साम्हू संदिस पुटटु रमेश वीठी आहे। चंद सेकंड हू कुछ ब़ि न ग़ालहाए सघियो। हुन उथी खीसे में चश्मो कढी अखियुनि ते पातो ऐं पक थियसि त साम्हू बीठल माण्हू संदिस पुट रमेश ई आहे। रमेश वरी पंहिजो सवाल दोहरायो "बाबा तवहां हिते हरिद्वार में।

गुजिरल हफते तुहिंजी माउ गुज़ारे वेई। मूं तोखे बरवक्त बम्बई फोन कयो पर कहिं ब़ि कोन खयों। तार कयमि उन जो बि को जवाब कोन आयो। पोई तुहिंजी आफीस में फोन कयुमि। पतो वयो त तूं ब़ारनि समेत बम्बई खां ब़ाहिर हलियो वयो हुएं। माण्हें जो अग्नि संस्कार पाड़े वारनि कयो ऐं मां आसरो पले वेही रहियुसि।

तुहिंजी माउ मरण वक्त चयो हो त मुहिंजू हाठिंयू ब़ियो केरु न पर तवहां पाण हरिद्वार वञी गंगा में परवान करे उते ई सब क्रिया कर्म करे अचिजो। घणी तकलीफ न वठिजो। कहि बि मिट माइट खे मुहिंजे मौत बाबत न लिखिजो। पहिंजो अकेलो औलाद ई कोन आयो त ब़ियनि खे कहिंड़ी मयार ड़ीन्दा। पहिंजी सेहत जी खयाल रखिजो। पाण खे ईश्वर भगतीअ में लीन रखिजो। मां लछिमी तुहिंजे माउ जी आखिरी इच्छा पूरी करे आयो आहिया। बाकी त हूअ अनेक इच्छाऊं अंदर में सांढे हली वेई।

रमेश जे अखियुन मां झर झर करे पाणी वहण लग़ो। "पर बाबा..........कुझु ब़ि न चउ। मां समिझी सघां थो त तूं छा चवण चाहींदें। चवण लाइ तूं अनेक ग़ाल्हियूं चवण चाहींदें उहे सब सचु ब़ि हूंदियूं पर 'करण' लाइ मूं तुंहिंजे माउ जो समूरो क्रिया कर्म करे छदि़यो आहे। जेको तोखे करिणो हो। जेका शैइ वञिणी हुई सा हली वेइ। इंसानी रिश्ता जमण सां पैदा थियनि था ऐं मरण सां खतम थी था वञनि। मां तुहिंजी माउ जे रिश्ते खे गंगा में परवान करे आयो आहियां। तूं चुपचाप पहिंजे रिथियल प्रोग्राम मोज़िब जेदां़ह ब़ि वञिणो अथेई, हलियो वञु। कहिं खे ब़ि न ब़ुधाइजि त तूं को मूंसां हिते हिन वेटिंग रूम में गदि़यो हुएं।"

पर बाबा............ साम्हो फर्स्ट वेटिंग रूम में सरला ऐं ब़ार ब़ि वेठा आहिन। उनहनि सां कोन गदि़जंदा ?

"बिल्कुल न। उनहनि सां हिन असांजी इतिफाकी गदि़जाणीअ जी ग़ाल्हि ई न कजि। रिश्ते जी पहिरी ग़ंढि त तुहिंजी असां माउ पीउ जे विच में हुई। ब़ियूं गंढियूं त पोइ शुरू थियूं उहे पकियूं ई न रही सघियूं आहिन। जेका गंढि पक्की ई न रही सघी उन ते मयार कोन आहे।

पर बाबा तवहां खे हिते हीअं छदे़ तूं मुहिंजो को बि फिक्र न करि। मां मज़बूत इंसान आहियां तदहि त ही सब कुछ करे सघियो आहियां मुहिंजी गाडी़ सिधी आहे। मां जयपुर [illegible] फहिलयल जिंदगीअ खे समेटण लग़ंदुसि। [illegible] त हूंअ ब़ि उम्र अनुसार जिंदगीअ खे समे[illegible] घुरिंजे हा। पर तुहिंजी माउ जो साथु हो[illegible] लग़ंदो हो त हाणे आज़ाद आहियूँ। खूब घुमंदा[illegible] फिरंदासी। वरी वापस जवानीअ वारी जिंदगीअ[illegible] मोटी ईंदासीं, पर इहो असांजो भ्रम हो वि[illegible] वक्त कदु़हि ब़ि वापस कोन ईंदो आहे। [illegible] हकीकत जो अहिसास असांखे थियो ई की[illegible] जिंदगी जुज़बात सां न पर हकीकत सां जीअ[illegible] पवंदी आहे ऐं हकीकत मुहिंजे साम्हूं आहे। अ[illegible] ब़ई पीउ पुट हिन मुसाफिर खाने में गदि़या आहियू[illegible] ...."

चड़ो पुटु। जल्दु ई वञु........तकड़ि [illegible] कजो.........सम्भाले गाडी़अ में चढ़िजो........"

रमेश जूं अखियूं गोढनि सां भरिजी आयू[illegible] हू आहिस्ते आहिस्ते वेटिंग रूम मां ब़ाहिर निकि[illegible] वयो।

बम्बई जी गाडी़अ में वेहण खां पोइ [illegible] जोर सां रोअण लग़ो सरला वाइरी थी पुछिय[illegible] "छा थियो ? रोओ छो था ? ब़ुधायो न पर रमे[illegible] छा चवे, ब़ार ब़ि वाइरा........सरला हथु पकि[illegible] पुछियुसि छा थियो आहे ब़ुधायो न ?" अम्[illegible] गुज़ारे वेई...........वरी रोअण लग़ो अम्मा गुज़ारे वे[illegible] कीअं था चओ ?

बाबा स्टेशन ते गदि़यो हो तहिं ब़ुधायो......

सरला ब़ि वाइरी थी वेइ पोइ तवहां मूं[illegible] बुधायो कोन। हाणे..........

"बाबा मना कई। रमेश सज़ी ग़ाल्हि खे[illegible] बुधाई.............सरला जूं अखियूं ब़ि भरिजी आयूं[illegible] संदसि चहिड़ो पछिताब सां भरिजो वियो......"

असां जयपुर हलंदासी"

हाणो छा हली कंदासी ? ....। [illegible] हलंदासी बाबा खे वठी अचण............।

पतो–इ–26, साकेत कालोनी[illegible]
आदर्श नगर, जयपुर 30200[illegible]

लखनऊ जे हिक लाखीणे लाल, महान् समाज सेवक सिंधु रत्न सेठ झामनदास जोतवाणीअ जी भव्य प्रतिमा (मूर्ति) जो उद्घाटन

सेठ झामनदास जोतवाणी लखनऊ जी सिन्धी जातिअ जे सिरमोर सामाजिक कार्यकर्ता, शिक्षा जे प्रचारक, निःस्वार्थ राजनैतिक नेता जी भव्य मूर्तिअ जो उद्घाटन ता० 28.11.2005 ते लखनऊ शिव शान्ती आश्रम जे पीठाधीश संत साई चांडूराम ऐं लखनऊ जे मेअर मानवारे डा० एस. सी राय जे मुबारक हथनि सां सिन्धु भवन मवैया जे भरिसां पानदरीबा क्षेत्र में थियो।

हिन शुभ मोके ते केतिरा सिन्धी ऐं गैर सिन्धी नेता, मुखी साहबान ऐं ॿिया गणमान्य शहरवासी भाउर ऐं भेनुर आयल हुआ। संत श्रोमणी साई चांडू राम जन पाण अची उत्सव जी शोभा वधाई। डा० नारायण सिन्धी, प्रसिद्ध उद्योगपती श्री मुरली धर आहूजा रोहिड़ी पंचायत ऐं ॿियनि संस्थाउनि जा कार्यकर्ता बि आयल हुआ।

पानदरीबा क्षेत्र जे सभासद श्री राम गोपाल जैसवाल जे शुभ प्रयास सां सेठ झामनदास जी प्रतिमा जी स्थापना थी। लखनऊ सदर जा विधयाक श्री सुरेश चंद्र तिवारी ऐं सिन्धी सभासद श्री नानक चंद लखमानी बि हिन शुभ कार्य में सरगरम बहिरो वर्तो। इन खां सवाय क्षेत्र जे अनेक रहिवासियुनि उत्सव में शरीक थी श्री जोतवाणी लाइ पहिंजी श्रद्धा जाहिर कई ऐं संदसि क्षेत्र जे भलाई लाइ कयल कमनि खे सिक सां यादि कयो। इन मोके ते लखनऊ जा डिप्टी मेअर बि शामिल थिया।

सिन्धी गुलशन जे पूर्व सम्पादक ऐं बाबा ठाकुरदास हाई स्कूल जे पूर्व प्रधानाचार्य श्री राधाकृष्ण आलमचंदानी श्री झामनदास जोतवाणी जे अलग अलग क्षेत्रनि में कयल सेवाउनि जो जिक्र कयो।

स्थानीय सभासद श्री रामगोपाल जैसवाल, श्री तिवारी ऐं ॿियनि सेठ जोतवाणी जे सेवाउनि खे यादि कयो। लखनऊ जे मेअर डा० एस.सी राय चयो ही कार्य घणो अगु थियण खपंदो है।

वरी बि अवहां जे सद प्रयास ऐं संतनि जी आसीस सां सम्पन थियो। श्री मुरलीधर आहूजा बि श्रद्धा जा गुल चाढ़िया आखिर में संत साई चांडूराम जनि फरिमायो त जन सेवा ही ईश्वर सेवा आहे। अहिड़ा सत्पुरुष अमर थी वैदा आहिन। सेठ झामनदास जो सुपत्र श्री हरीश जोतवाणी ऐं बिया परिवार जा सदस्य बि उत्सव में शामल थिया। सभा जी कार्यवाही सिन्धी सभासद श्री नानक चंद सुहिणे नमूने सां हलाई।

सेठ झामनदास जोतवाणी जो संक्षिप्त जीवन परिचय।

1. श्री झामनदास जोतवाणीअ जो जनम 22-4-1914 में रोहिड़ी (सिन्धु) में हिक इज्जतदार परिवार में थियो हो। सिन्धु में हू कांग्रेस जो कर्मठ कार्यकर्ता हो। मुल्क जे दुखद बटवाड़े संदसि जीवन ऐं वीचार धारा में वॾो फेरो आन्दो। 6 जनवरी, 1948 में हू कराची (सिन्धु) में हो जहिं ॾींह केतिरनि सिन्धी निर्दोष हिन्दू परिवारनि खे लुटियो ऐं मारियो वियो हो। सौभाग्य सां जोतवाणी साहिब हुन लुटमार मां सलामत बची लखनऊ आयो। हू महिनती त हो। रेलवे जे ठेकादारी कार्य में खेसि वॾु मिल्यो पहिंजी लगन सां हिन धंन्धे में जल्दी चढ़दो वियो। इलाहाबाद जी शान्दार रेल्वे स्टेशन जी इमारत जे अॾण में संदिस खास हथु हो।

2. राजनीति जे क्षेत्र में हुनजी रुचि जनसंघ में हुई। इन खां अॻुहू राष्ट्रीय स्वयं सेवक संघ जो सदस्य बणियों जल्दी हू इन संगठन ज़ो मुख्य कार्यकर्ता ऐं प्रचारक जे पद ते पहुंतो लखनऊ नगर महापालिका
पहिरियो सिन्धी सभासद बि चूंडियो व

3. लखनऊ में सिंधी विद्या समिति सां संब
सम्बन्ध गहिड़ो हो केतिरा साल हू ब
ठाकुरदास हाई स्कूल जे मैनजर जे पद
रहियो। विद्यालय जी नयी इमारत जे निम
में हुनजो घणो योगदानहो।

लखनऊ जी रोहिड़ी पंचायत ऐं बिय
सामाजिक संस्थाउनि सांबि हुनजो घ
सम्बन्ध हो। इन्टरनैशनल रोटरी क्लब
बि मेम्बर हो। ही संस्था मानवी सहाय
कार्यनि में बि जुटिड़ल आहे।

4. 1975 जे इमरजंसी जे वक्त में हुन जे
यात्रा बि कई। संदसि निवास स्थान बस
भवन पानदरीबा में संघ जो केन्द्र ह
श्रद्धेय गुरु गोलवालकर, अॼो को प्रधानमं
श्री अटल बिहारी बाजपाई, उ. प्र. जो भू
मुख्य मंत्री श्री राम प्रकाश गुप्ता ऐं बि
महान नेता संदसि मकान बंसत भवन
प्रायः अतिथि बणिजी ईंदा हुआ। लखन
सिन्धु समाज जो हो मानवारो मुर्बी (Patro
हो। पहिंजे हिक उत्सव में सिन्धू समा
खेसि सिन्धु रत्न जी उपाधी ॾेई सम्मानि
कयो।

5. सेठ झामनदास जोतवाणी लखनऊ सिन
समाज जो हिकु लाखीणो लाल हो।
सालनि जो लम्बी उम्र
ता० 11.4.2003 राम नवमी जे शुभ ॾ
ते संदसि दुखद स्वर्गवास थियो।

मिटीअ जी महक

खून जे रिश्ते ऐं धर्म जे रिश्ते वांगुर मिटीअ बोलीअ जो रिश्तो बि मधुर थीन्दो आहे। परदेश को हमवतनी सागिए धर्म या सागए बोलीअ जो ल्हाईदड़ मिले त ज़णु को मन ज़ो मीत मिलयो। ल बाग बाग थी वेंदी आहे।

मंगल 20 सेप्टेम्बर 2005 ते लखनऊ जी सर मीन ते शिव शान्ती आश्रम में जदहि हमवतनी न्धी बोलीअ जे साहित्यकारनि, गायक, कला–ारनि ऐं, समाज सेवी 32 सज़णनि जो जथो हुतो त खेनि दिसी दिलि ठड़ी पेई। अखियूं लकण लगियूं। जथे में के भेनुरुं बि हुयूं। न्धी कौंसिल आफ इंडिया जे अध्यक्ष श्री सुरेश स्वाणीअ हिन दल जे भारत दोरे जो आयोजन यो हो। जथे में सिन्ध जा मशहूर कवि, विद्वान, खक ऐं समाजसेवी भाउर भेनरु शामिल हुआ। थे जे अगिवान जनाब कमर शहबाज़ खां सिवाय नाब हमीद सिन्धी, शौकत हुसेन शोरो, हुसेन, सेन शाह रशीदी, कलाकार मज़हर हुसेन, सादिक कीर, श्रीमती ज़रीना बलोच ऐं बिया अदीब ऐं लाकार शामिल हुआ।

जथे जे आजियान में श्री सुरेश केस्वाणी चयो सिन्धु जी धरती तहज़ीब अमन ऐं भाईचारे जी ज़ाणप आहे। सिन्धु जी धरती पवित्र धरतीअ ते सार जे आदी ग्रंथनि वेदनि जी रचना थी। भ्यता जे सूर्ज जी पहिड़ी रोशिनी फैली। भले उहां प़वित्र धरती जिस्मानी तोर असां लाइ राहें देह में आहे पर उन जी रूहानी छिक, टीअ जी महक ऐं फेलसूफीअ जा भाव असांजे स नस में समायल आहिन।

जथे जे नेता कमर शहबाज फरमायो त असां ते अची महिसूस था करियूं त असां हम–तनियनि जे बाजुनि में आहियूं। अवहां जे प्यार ं दिलियूं भरियल आहिन। असां हजारें साल दु रहियां आहियूं रुहानी तोर असां सब गदु ाहियू सिन्धयत असांजो सच्चो मजहब आहे, धर्म ाहे। इन रिश्ते सां असां हिक माउ जा ज़ायल आहियूं। इन खां वधीक को पवित्र रिश्तो थी कोन थो सघे। मां सिन्धु मां अवहां लाइ प्यार जो पेग़ाम खणी आयो आहियां। सिन्धु माता जी दुआ खणी आयो आहियां। कबूल फरमाईंदा।

मां चाहियां थो त भारत, सिन्ध ऐं दुनिया जा सब सिन्धी सिन्धु जी तहज़ीब, सिन्धी बोलीअ जो अदब (साहित्य) जी तरकीअ जे राह ते गदु रहूं। असां सिन्धु में सिन्धी बोलीअ जे वाधारे लाइ जुटियल आहियूं। मां चाहियां त हिति हिन्दुस्तान में वसियल सिन्धी बि सिन्धी बोली जे वाधारे लाइ वधीक कोशिश कनि। असां फखुर सां पाणखे सिन्धी सदायूं। पाण में मिलण ते पहिजाइप जो इजहार कयूं जीअं असांजा पोयां बि सिन्धी सदाइण में फखुर वठनि, मिलण ते भाइपीणे जो अहिसास कनि।

जथे में शामिल थीन्दड़ भाउर भेनुरनि जो शिव शान्ती आश्रम जे पीठाधीश साई चांडूराम जनि पाखर पाए खेनि आसीस कई ऐं मान दिनो। स्वागत जलसे में लखनऊ जा सवे भाउर भेनुरुनि शामिल थी हमवतनियुनि जो आदर कयो। जिनि में खास हुआ श्री मोहन लाल लधाणी, श्री मुरली धर आहूजा, विधान परिषद सदस्य श्री मोहन लाल खट्टर, श्री नानकचंद, समाजवादी पार्टी जो श्री प्रेम कृपालाणी ऐं बिया कार्यकर्ता।

ही जथो भारत जे बियनि नगरनि कानपुर, आगरा, हैदराबाद, मुम्बई जो दौड़ो करे 4 अक्तूबर ते दिल्ली में सांस्कृतिक जलसे में शामिल थियो जिते सिन्धु हिन्दु जे कलाकारनि जो गदियल प्रोग्राम थियो।

58 सालनि जे वदे अरसे खां पोइ सिन्धु हिन्दु जा साहित्यकार, कलाकार, समाजसेवी पाण में मिल्या ऐं सिन्धी एकता जो इकरार कयाऊं। शल अहिड़ा मेलापी मेड़, दौड़ा थीन्दा रहनि जीअं बिनि मुल्कनि जा रिश्ता अञां बि मधुर बणजनि।

सम्पादक

कहाणी :–

फर्ज़ जे सदके

ले. वलीराम कि

मिस सक्सेना।

येस सर।

मंत्री महोदय कु. सक्सेना जे हथ में फाईल ड्रींदे चयो "बन्दरगाहन जे खोटाईअ वास्ते ड्रेजर घुरबलु आहे। इन लाइ केतिरियुनि ई देस विदेस जे कम्पनियुनि टेंडर भरिया आहिनि, जेके हिन फाईल में आहिनि। तव्हां समूरा तफसील तपासे पहिंजी रिपोर्ट हिक हफ्ते अन्दर ड्रिजो। ऐं हा, मां कुझु ड्रीहनि लाइ इंडोनेशिया वञी रहियो अहियां। मोटी अचां तेसीं तव्हांजी रिपोर्ट त्यार हुजे।"

"ओ.के. सर।" कु. रेखा सक्सेना फाईल खणी सिधो पहिंजे चैम्बर में आई। हूअ हिक नौजवान I.A.S. आफीसर हुई ऐं शिपिंग मंत्रालय में अन्डर सेक्रेटरी हुई। मंत्री महोदय जी हूअ विश्वास पात्र अफसर हुई। मंत्री अकसिर पेचीदा तोड़े मुखफी केस कु. सक्सेना खे ई तपासण लाइ ड्रींदो हो, जिनि जो ऊन्हो अभ्यास करे हूअ पहिंजी रिपोर्ट वज़ीर साहिब जे अग्रिया पेश कंदी हुई।

मिस सक्सेना, फाईल जा पना उथलाईंदे ड्रिठो त केतिरियुन ई फर्मुन कोटेशनस् मोकिलया हुआ, जिनि सां गडु मशीनरी जे जुदा जुदा हिस्सनि जा फोटा, ड्राईन्गस ऐं पुर्ज़नि जे मज़बूतीअ बाबत तफसील पिणु ड्रिनल हुआ। हूअ अञा फाईल खे उथिलाए रही हुई त मोबाइल ते रिंग वग्री। रेखा समझी वई त फोन राजन जो ई हूंदो। हूअ राजन सां मंङियल हुई ऐं ईंदड़ ड्रियरीअ ते शादी थियणी हुई। राजन वकालत कंदो हो। हुन जो इहो नियम हूंदो हो जो पंहिंजी रेखा राणीअ सां मोबाइल ते ब्रटे मिठिड़ियूं ग्राल्हियूं करे पोइ ई कोर्ट में वेंदो हो। रेखा मोबाइल कन ते रखंदे "हलो" चयो।

"रेखा, ईदड़ आर्तवार ते मारुती हाल में जग्रजीत सिंघ अरोड़ा जे संगीत प्रोग्राम जूं ब टिकेटूं बुक करायूं अथम......... शाम जो छहें .... तूं त्यार हुजजां..... मां तोखे पिकअप ईंदुस.... नो........ नो बहानेबाज़ी...... ओ.के. । ब

ब्रिए ड्रीहं रेखा अञा घर में ई हु नोकिर्याणीअ अची ब्रुधायुस त को माण्हूं तव्ह गड्रिजण थो चाहे। रेखा ड्राईंग रूम में आई मुलाकाती वेठलु हो। हुन पंहिंजी वाक्फयत ब्रुधायो त हू विलसन ड्रेजर कं० जो एवज़ी अ रेखा हुन खां अचण जो सबबु पुछियो।

"असां वेझिराईअ में बंदरगाहन जे खो लाइ ड्रेजर सप्लाइ करण जो टेंडर भरियो अ

"सो' ?'

"इन बारे में मां तव्हां खे बधीक डी ड्रियण आयो आहियां" इहें चवंदे हू ब्रीफ खोले उन मां हिकु लिफाफो कढण लग्रो।

"इन लाए तव्हां आफिस में अचिजो।"

"मां तव्हां जो बधीक वक्त ज़ाय न कं

~ I am sorry मूंखं आफिस जे कम ब मुलाकात्युन सां घर में मिलण बिल्कुल प कोन्हे" रेखा रुखाईअ मां चयो।

मुलाकाती उथी हलण लग्रो।

* * *

रेखा जो इहो सुभाउ हो जो जेको केस में खणंदी हुई, उन खे पूरो करण बिना हुन सुखु ई न ईंदो हो। इनकरे आर्तवार सुबुअ ज हूअ आफिस हली वेई ऐं मंझन्द जो ब्रीं बजे उते कम कंदी रही। उन खां पोइ घर आ रोटी खाई अञा लेटी मस त राजन अची सहिड़

"छा क़रियां, पहिंजी सुख फिटी रणीअ सुबुह जो फोन कयुमि त "नोकिर्याणीअ ब्रुधाय आफिस वेई आहे।"

आखिर अहिड़ी कहिड़ी खास ग्रा

?''

''हिक खुश ख़बिरी बुधाइणी हुई।''

''कहिड़ी ?''

''हिक मल्टी नैशनल फर्म मूंखे कानूनी ाहकार तोरु मुकरर करण जी आछ कई।''

''वेरी गुड। घणी पघार ?''

''चालीह हज़ार महीनो''

''ओ फार्टी थाऊज़न्ड ! हैन्डसम सैलरी। हेड़ी फर्म आहे ?''

''विलसन् ड्रेजर कँ.।''

''विलसन् कं०.......जेका बंदरगाहन लाइ......?

''हाओ''

''हाणे समझियुम'' रेखा चपन में भुणकंदे ो।

''छा समझियइ ?''

''उन कम्पनीअ तव्हां खे इन उहिदे लाइ अं चूंडियो ?''

'छो ? मूं में ल्याकत नाहे छा ?''

'' आहे ! पर ओचितो अजु हुननि खे तव्हां जे ाकत जी कीअं खबर पेई ?''

''तूं छा थी चवण चाहीं ?''

''तव्हां उन फर्म में ऐपलीकेशन कदहिं कई रेखा पुछियो। 'मूंसां इन बारे में अवल कदहिं करु बि न कयव ?''

''माइ स्वीट हार्ट ! प्राइवेट कँ० वारनि खे दहिं लाइक माण्हूं नज़र में ईंदो आहे त हू उन हिकदम पाण वटि छिके वठंदा आहिनि।''

''पर अजु ओचितो कम्पनीअ खे कीअं खबर त तव्हां उन्हनि लाइ काराइता आहियो ?''

''डार्लिंग वक़ील भले मां आहियां, पर तूं त हेड़ी आदी पुछा थी करी जो समझ में ई नथो त कहिड़ी वराणी दियाइं।''

''मुहिंजी मञो त तव्हा इहा आफर न कबूलियो बहितर।''

''आखिर छो ?''

''इन फर्म बंदरगाहन वास्ते ड्रजर सप्लाइ करण जो टेंडर भरियो आहे। आर्डर तमाम वदो आहे। उहो केस मूं वटि आयल आहे। अवल हुननि मूं सां लहविचड़ रखण जी कोशिश कई, पर मूं वटां रेसपॉन्स न मिलण ते.......

''त पोइ हुननि मूंखे वसि करण जी कोशिश कई आहे, इहें न ?''

''बिल्कुल इहें''

''समझयुम'' राजन सोच में पइजी वियो।

* * *

बिए दींह खां रेखा वरी आफिस जे कम खे जुंबी वई। ब, टे दींहं गुज़रया, पर खेसि राजन वटां को बि फोन न आयो। हूअं त दींहं में हिकु ब भेरो फोन ते या रूबरू मुलाकात थी ई वेंदी हुअसि। आखिर रेखा राजन खे आफिस में फोन कयो। फोन राजन जे कलर्क खंयो। हुन बुधायुसु त वकील साहब बिनि दींहंनि खां चाकु कोन आहे, इनकरे कोर्ट में बि कोन वेन्दो आहे।

रेखा जी बेचैनी वधण लगी। शाम जो रेखा आफिस मां सिधो राजन जे घर वेई। राजन आराम कुर्सीअ ते लेटियो पियो हो। टिपाईअ ते रखियल ऐशट्रे (Ashtray) सिगरेटनि जे टुकरनि ऐं माचीस जे जलियल तीलियुनि सां भरी पेई हुई। हुन जा वार अभोगा ऐं चहिरो लथलु दिसी रेखा घबिराइजी वेई।

रेखा राजन जे मथे ते हथिड़ो फेरियो। राजन पलकूं खोल्यूं, वरी बूटे छदियाईं।

''चाकाई आहे न ? मूंखे इतलाउ बि कोन कयव ?''

राजन को बि जवाबु कोन दिनो। हुन जे अखियुनि मां ग़म ऐं गुसो नमूदार हो।

''छा गाल्हि आहे ?'' रेखा इन्तजारी मां पुछियो। राजन टिपाईअ ते रखियल लिफाफे तरफु इशारो

कयो। डिज़ंदे रेखा उहो लिफाफो खणी खोलिया। अन्दर कुझ फोटोग्राफस पियल हुआ, जेके डि॒सी रेखा दंगि रहिजी वेई। हुन जो मथो फिरण लगो॒। हूअ मथे ते हथ रखी सोच ते वेही रही।

"हिक I.A.S. आफिसर छोकिरअ जा अंदिरियां ही कारनामा ?"

राजन बरबराइण लगो॒।

"मुहिंजी हालत ते तरसु खाउ राजन।"

"तरसु ! हिक चरित्रहीण छोकिरीअ ते तरसु ?"

"Stop it Mr. Rajan. It is enough" रेखा गुसे में राजन जे घरां बा॒हिर निकती ऐं कार में चढ़ी पहिंजे घर पहुची पलंग ते फां थी किरी पेई ऐं अची सुडि॒कनि में छुटकी। घर जा सभ भाती वाइड़ा थी विया। रेखा उन्हनि खे कुझु बि न बु॒धायो। रात थी। घर जा सभु भाती सुम्ही पिया, पर रेखा जे नेणनि में निंड किथे ? हुन जे ज़हन ते माज़ीअ जा केतिरा ई वाक्या उभरी आया। जद॒हिं हूअ बी. ए. जे आखिरी साल में पढ़ंदी हुई, हुन जो अफेअर अशोक नाले स्टुडंट सां थी वियो। हू रेखा खे हिरखाइण लाइ वेलिनटाइन डे तोड़े न्यू इअर, ऐं बर्थ डे जे मोके ते उच्यूं गिफ्टूं ऐं आलीशन होटलुनि में खाराइण लाइ वठी वेंदो हो। अशोक खे फोटोग्राफीअ जो बि शौक हूंदो हो। हू रेखा खे दूर दराज़ स्थाननि ते घुमाइण फेराइण लाइ वठी वेंदो हो ऐं उते अधु नंगा तोड़े बेहूदनि पोज़न में रेखा जा फोटा कढन्दो रहन्दो हो। अलड़ उमिर में रेखा खे भले बुरे जी समझ ई न रहंदी हुई। पर पोइ जद॒हि रेखा खे अशोक जे असिलियत जो पतो पइजी वियो। हुन जो कमु ई हूंदो हो कालेजी छोकरियुनि खे प्रेम ज़ार में फासाए, उन्हनि जा बेहूदनि पोज़ान में फोटा कढी ऐडवर्टाइज़मेंट वारियुनि कम्पनियुनि खे विकिरणु। सुततु ई रेखा अशोक खां किनारो करे छडि॒यो। पर अशोक लाइ अहिड़ियूं कची उमिर वारियूं छोकरियूं जाम।

रेखा समझी वेई त विलसन् ड्रजर कँ. व खे उहे फोंटा हथि लगी॒ विया आहिनि ऐं उ ज़रीए हू हिन खे ब्लैक मेल जो डपु दि पहिंजो कमु कढण था चाहीन। हुन खे वारीअ दिल में आयो त छो न कम्पनीअ सां ते अचिजे ? मुहिंजे घरां छा वेंदो ? हिन कम्प खे आर्डर मिले या बी॒अ कहिं कम्पनीअ खे, ति मुहिंजो छा ?

राजन खे बि कानूनी सलाहकार जी नो मिली पवंदी ऐं मुंहिंजी आबरूअ ते बि का आं ईंदी। मुखे छा करणो आहे ? इन्हीअ कम्प हिन खां अगी॒अं डील में जेको सब–स्टेन्डर्ड (s standard) माल डि॒नो हो, तहिंजो ज़िकिरु पि रपोर्ट में करणो नाहे। हूंअ बि मां बु॒धल थ आहियां, अगि॒यां वाक्या यादि करण लाइ।

इतेई वरी हुनजे विचारनि फेरो खाधो अंदर वारे पुकारयो "बेवकूफ छोकिरी, क उमिर में कयल कचायुनि ते परदो विझण पहिंजे वतन सां गद्‌दारी थी करीं। छ इहा ई तुहिंजी पहिंजे मुल्क सां वफादारी ? लबा॒रु घणेई हणंदी आहीं त असांखे पहिंजे देश तां मनु, धनु न्योछावर करण घुरजे। अजु॒ आज़म जी घड़ी आई अथई त पहिंजी ज़िम्मेदारीअ मुंहुं थी मोड़ीं।"

रेखा अंदर वारे खे जवाबु डि॒नो "तनु, धनु त मां अजु॒ बि कुरबान करण लाइ त आहियां, पर हीउ त मुहिंजी इज़्ज़त आबरूअ सवालु आहे। जेकद॒हिं कम्पनीअ सां ठाह ते आयसि त हू ब्लैक मेल करे मुखां राजन जो त छदा॒ईंदा पर दुनिया भर में मुहिंजनि फो जी निमाइश करे, मुहिंजे इख़लाक जो ख कंदा।.......खात्मो.......रेखा वीचारनि जे वहिकर वहंदी वेई। हूं मुहिंजे खात्मो कनि तंहिंखां मां

पहिंजो अंत आणियां। छुटी पवंदियसि जंजाल ां। इज़्ज़त आबरू विञाए जीअण खां त मरण हितर।" रेखा आत्म हत्या जो विचारु कयो। निंड जे गोरियुनि जो वॾो डोज़ वठी सुमही वंदियसि। बिए ॾींहुं न मां हूंदियसि न ही मामला।"

"नादान छोकिरी" वरी अंदर वारे पुकारयो वाह जो हलु ग़ोल्हे कढियो अथेई। मैदान में मुंहुं काबल थियण बदिरां मैदान ई छॾे भॼण थी ाहीं ? तो जहिड़ी जवाबदार छोकिरी बि हीअं ोसलो विञाए विहे, त समूरे मुल्क में भ्रष्टाचार खे थी अची वेन्दी। ही आज़माइश जूं घड़ियूं आहिन। हिड़े वक्त में ई इन्सान जे हौसले ऐं हिमथ जी रख थींदी आहे।

पह पचाईंदे पासा वराईंदे अची पिरह–फुटी, र रेखा हिक पल लाइ बि पलकं ॿूटे न सघी। ुबुह जो रेखा ॼणु साणी साणी लॻी पेई हुई। लको बुख़ार बि पिए महसूस कयाईं तॾहिं बि अ त्यार थी आफिस हली वेई। उन ॾींहुं मिनिस्टर ाहब बि विदेश यात्रा पूरी करे वापस पहुची वियो ो। रेखा केस फाईल खणीह मंत्री महोदय जे ेम्बर में घिरंदे ई खीकारींदे चयो "Good Morning Sir"

"Hallow, कीअं आहीं मिस सक्सेना ?"

"Quite alright Sir," तव्हां जो सफर कीअं हियो ?

"बिल्कुल सुहानो, सुठो ऐं सणाओ। कहिड़ो ाईल खणी आई आहीं ?"

"सांई ही.........." रेखा वज़ीर साहब जे अॻियां ाईल रखन्दे चयो।

"O............. टेंडर्स वारो फाईस। तो समूरो ेस स्टडी कयो ?

"Yes Sir, I have given deailed report."

वज़ीर साहब रिपोर्ट पढ़ी ऊन्हें विचार में इजी वियो। कुझु घड़ियूं सांत में रहण बैद चयाईं "हीअ तो चङी ॻाल्हि मुहिंजे ध्यान में आंदी आहे। इन्हीअ फर्म सां अवल वारो सौदो त मूंखां बि अगु जो आहे।"

"सर, मां पिणु तंहिं वक्त में हिति कान हुयसि। पर झूनो फाईल उथिलाईंदे मूंखे जेका ॼाण मिली, सा मूं पहिंजी रिपोर्ट में लिखी आहे।"

रेखा चयो।

"थी सघे थो कम्पनीअ जे वर्कमैनशिप में हाणे कुझु इम्प्रवमेंट आई हुजे।"

"मां नथी भायां"

"सो कीअं ?"

"ज़ेकॾहिं इहें हुजे हा त कम्पनीअ खे ग़लत तरीका इस्तेमाल करण जी ज़रूरत ई न पवे हा।"

"ग़लत तरीका ! कींअं भला ?"

"साम, दाम, दंड, भेद।"

"छा इहो सभ तूं पहिंजे शक्सी आज़मूदे मां चई रही आहीं ?"

रेखा शूकारो भरींदे चयो "हाओ साईं।"

"त पोइ इहा कँ. वॾी खतरनाक चइबी।"

रेखा वज़ीर साहब खे सरबस्ती ॻाल्हि करे ॿुधाई।

"मिस सक्सेना, तोखे शाबास हुजे जो एतिरयूं अकूबतूं सहंदे बि तू फर्ज दाईअ खां न गुथी आहीं।"

रेखा चुपचाप में मंत्री महोदय खे ॿुधंदी रही।

"तूं घणे कदुर थकल ऐं कूमाणयल पेई लॻीं।

"ॿिन–टिन ॾीहंनि खां हलको बुखार पेई समझां।"

"चङो तूं हफ्तो खन मोकल वठी आराम कर।"

* * *

रेखा मोकल जी दरख़्वास्त ॾेई, घर में आराम

करण लगी। हुन खे फिलू बुख़ार थी पियो। ब टे ड्ीहं बुख़ार तमामु तेज़ हलयो। रेखा जी माउ राजन खे नियापो मोकलयो। राजन रेखा खे पुछण आयो। रेखा उन वक्त अखियूं बूटे लेटी पेई हुई। राजन रेखा जे मथे ते हथिड़ो घुमायो। रेखा अखियूं पटियूं ऐं राजन खे डि्सी हूअ वाइड़ी थी वेई। मुंहुं लथल, डा्ढ़ी वधी, अखियूं सुजयल, नको वार संवारियल ऐं बदन साणो–साणो। रेखा खे इहें लगो त बुख़ार खेसि न बल्कि राजन खे आहे। रेखा जे अखियुनि में आंसू अची विया। राजन रेखा जा गोढ़ा उघन्दे चयो, "रेखा मां जाणा थो त विलसन ड्रेजर कम्पनीअ वारा इन्हनि फोटनि रस्ते ब्लैक मेल करण था चाहीन। पर तूं बि त पहिंजे बचाव में कुझु बि कोन थी बुधाईं। तूं चउ त इहे फोटोग्राफस सभ हथरादू आहिनि त मां अजु ई कम्पनीअ ते डीफ़ेमेशन केस करे कम्पनीअ जे सभिनी वास्तेदारनि खे हथकड़ियूं लगाए जेल जी हवा खारायां। तूं कुझु चउ त सईं।"

"मां....छा चवां ? हकीकत खे लिकाइण मां छा वरंदो।"

"त छा इहे फोटोग्राफस असली आहिनि ?"

"उहो सुवार ई कहड़ो जो किरयो न हुजे।"

"छा मतलब ?"

"जिन्दगीअ में कडहिं कडहिं अहिड़ो बि मोड़ ईंदों आहे जो इन्सान दोखो खाई वेंदो आहे।"

"बराबर।"

रेखा राजन खे कालेजी जीवन वारी समूरी घटना बुधाई, जेका बधी राजन कुझु देर सोच में पइजी वियो। तहिंखां पोइ रेखा जो हथु पकड़ींदे चवण लगो, "मुंखे खुशी आहे जो एतरे कदुर मुश्कलातुन जे बावजूद तूं सचु बुधाइण खां नथी हिचकीं। पर रेखा राणी, जिन्दगीअ में सिर्फ सचु ई त कमु न ईंदो आहे।"

"मूं तव्हां जी गाल्हि न समझी।"

"मां मञा थो त तुहिजी रिपोर्ट जे आधार कम्पनीअ जो टेंडर बहाल न थींदो। पर अ हली बि इहा कम्पनी बदले वठण खां सवाइ क छडींदी। इन खां त बहितर दहें हो त कम्पनी सां ठाह ते अचिजे हा।"

"इहें करण सां कम्पनीअ वारा समूरी ज ब्लैक मेल जो डपु डि्यारे मूंखां हिक बिए पुठि खोटा कम कराईंदा रहनि हा।"

"इन खां बचण लाइ तूं पहिंजीह बद अहिड़े कहिं खाते में कराए वञी हा, जिते ज कम्पनीअ जो कमु ई न पवंदो हुजे।"

"न जनाब, डप में अची मां को खोटो क करियां, इहा मुहिंजी फितरत नाहे।"

हू अञा पाण में गाल्हियूं ई करे रहिया हुआ नोकर टिपाईअ ते चाहिं जी ट्रे ऐं अखिबार रस वियो। राजन अखिबार खणी उन ते सरस नज़र विधी। पहिरिएं पने ते वडनि अखरनि लिखियलु हो.........।

"काल्ह रात जो हिक मल्टीनेशनल विलस ड्रेजर कम्पनीअ जे आफिस ते ओचितो रेड वि वेई। तलाशीअ वठंदे कई काग़ज़ात तोड़े सब हथि आया जिनि मां उन कम्पनीअ जे खोट धंधनि जी घणे कदुर जाण मिली। कम्पनीअ दफ्तर खे सील कयो वियो ऐं वास्तेदार मुलाज़म खे पुलिस हिररासत में खंयों वियो आहे।"

राजन रेखा खे अख़िबार डींदे हुन जो ध्य उन समाचार डांहुं छिकायो। रेखा समाचार पढ़ बैद अख़िबार टिपाईअ ते रखी ऐं बई जुणा चा जे प्यालनि मां सुरकयूं भरींदे, हिक बिए तर मुर्की निहारण लगा।

(हिन कहाणीअ जा किरिदार, उन्हनि ज नाला ऐं वाकिया, काल्पनिक अहिनि।)

मज़्मून :– भारतीय क्रिकेट जा सिन्धी क्रिकेटर

अशोक कुमार छाबड़िया

भारतीय क्रिकेट खे लगभग हिक सदी पूरी यण ते आहे, हिनन सौ सालनि में भारत जा ई खिलाड़ी हिन खेल में उभरी आया। रांदियुन क्रिकेट पंहिंजो हिकु विशेष स्थान बणायो। हूअं हिन खेल खे सभिनी खां वधीक प्रचार दरदर्शन नों। मीडिया जे माध्यम सां प्रचार–प्रसार काफ़ी धीक थियो। हिन रांदि में जिते कई नियम हिया उते ही कई खिलाड़ियुन पंहिजा एं पंहिंजे श जा विश्व कीर्तिमान स्थापित कया।

भारतीय क्रिकेट रांद विश्व में पंहिंजी सर्वोच्च गह ठाही आहे। अजु दुनियाँ जी प्रसिद्ध पत्रिका विज़डन' भारत जे क्रिकेट सम्राट श्री कपिलदेव 'विजडन इंडियन क्रिकेटर ऑफ द सैंचुरी' जो रस्कार' देई करे भारतीय क्रिकेट खे महान सिद्ध यो आहे।

भारतीय क्रिकेट्र खे प्रसिद्धी दियारण में जिन न खिलाड़ियुनि महिनत कई आहे, उनहनि माँ छ हिन रीत आहिन। लाला अमरनाथ, सुनील ावस्कर, बिशनसिंह बेदी, बी.एस. चंद्रशेखर, मंसूर ली पटौदी, प्रो.बी.डी. देवधर, कपिलदेव, विजय ज़ारे, रणजीत सिंह, अज़हरुद्दीन, अनिल कुंबले, ीनू माकंड, जी.एस.रामचंद, जी.किशिनचंद, विजय र्चेन्ट, नाऊंमल जेऊमल, नरेन्द्र हिरवाणी, दिलीप गसंरकर, सचिन तेंदुलकर एं गुंडप्पा विश्वनाथ ाहिन।

भारतीय क्रिकेट जो इतिहास कई महान ख़िलाड़ियुनि रच्यो आहे, जंहिमें सिंधी भाषी खिलाड़ी पुठियाँ कोन रहिया आहिन।

भारतीय क्रिकेट जा पहिरियाँ टेस्ट कप्तान र्नल सी.के. नायडू हुआ। सन् 1932 में जदुंहि ारत जी टीम इंग्लैंड वई हुई ऐं सन् 1956–60 जदुंहिं भारतीय टीम पहिरयों भेरो टैस्ट मैच ीती तदुंहि श्री जी.एस. रामचंद कप्तान हुआ। विजय मर्चेन्ट खाँ बेहतर औसत छड़ो सर जान ब्रेडमैन जो ई हूंदो हो। सुनील गावस्कर एं सचिन तेंदुलकर बिन्ही खे ई क्रिकेट जे आधुनिक युग जी रन मशीन चयो वेन्दो आहे। विजय हजारे अंतर्राष्ट्रीय स्तर ते बल्लेबाजी लाइ सम्मान पातो। नरेन्द्र हिरवाणी त हिकड़ी ई टैस्ट मैच में 16 विकेट वठी विश्व कीर्तिमान जी बराबरी कई। लाला अमरनाथ–भारत जे पाराँ टैस्ट क्रिकेट में पहिरियों शतक इंग्लैंड जे खिलाफ़ सन् 1933–34 में लगाइण में गौरव प्राप्त कयो। लाला अमरनाथ जे कप्तानीअ में ई स्वतंत्र भारत जी पहिरीं टैस्ट टीम 1947–48 में आस्ट्रेलिया जे दौरे ते वई हुई। वीनू मांकड़ जा रिकार्ड भी अद्भुत रहिया आहिन। 23 टैस्टुन में 1000 रन एं 100 विकेट वरता हुआ। लार्डस में जेको टैस्ट मैच थियो उनमें 413 रन जी साझेदारी जो रिकार्ड 40 सालनि खाँ पोइ टुटो। मंसूर अली खां पटौदी 22 सालनि जे उम्र में कप्तानी हासिल कई। बेदी, चन्द्रशेखर एं प्रसन्ना भारत जे स्वर्णिम स्पिन युग जा प्रतिनिधि हुआ। गावस्कर जो टैस्ट शतक रिकार्ड अजु भी चुनौती आ। डान ब्रेडमैन ज़े 29 शतक जो रिकार्ड तोड़े 10000 रन ठाइँण वारो प्रथम बल्लेबाज सुनील गावस्कर आहे।

कपिलदेव जी कप्तानी में विश्वकप जीतण खां पोइ भारतीय क्रिकेट जी लोकप्रियता खे शिखर मिल्यो। टैस्ट मैचन में सर्वाधिक 434 विकेट वठी कपिल सभिनी खाँ अगुते हुआ। एं टैस्ट मैच भी सर्वाधिक 131 कपिल ई खेदुया, गावस्कर सर्वाधिक 214 पारियूँ खेदुयूँ। सर्वाधिक रन 10122 एं 236 नाट आऊट जो रिकार्ड बि गावस्कर दे

वेंदो आहे। रणजीत सिंह भारत खे अंतर्राष्ट्रीय स्तर ते सम्मान दि॒यारियो। अजु उनजी याद में हीअ 'रणजी ट्राफी' खेदी॒ वेंदी आहे। अजु॒ सचिन खे भारत जो सर्वश्रेष्ठ बल्लेबाज मञ्यो वेंदो आहे।

वेस्टइंडीज़ जे खिलाफ़ हिक टैस्ट मैच में 16 विकेट वठी सनसनीख़ेज प्रदर्शन करे विश्व कीर्तिमान जी बराबरी करण वारो गुगली गेंदबाज नरेन्द्र हीरवाणी, इन्दौर (म.प्र.) क्रिकेट में इतिहास जो नओं पन्नो लिख्यो। नरेन्द्र अंतर्राष्ट्रीय स्तर ते कुल 7 टैस्ट खेदु॒या एं 42 विकेट वरता 1129 बालन में 42 रन दि॒नाईं, बैटिंग औसत 51.20 एं बालिंग औसत 20-74 अथस्। लेग स्पिनर गेंदबाज नरेन्द्र दिल्ली में हिकु टैस्ट मैच खेदु॒ण खाँ पहिरियाँ ई पत्रकारन खे चयो त माँ हिन मैच में 5 विकेट वठन्दुस, त उन में 5 विकेट ई वरतांई नरेन्द्र पहिंजे बाल खे ई जुबान एं हथियार मञींदो आहे।

राष्ट्रीय स्तर ते बि नरेन्द्र जो काफी सुठो रिकार्ड आहे, म० प्र० जे पारां रणजी ट्राफी में सर्वाधिक २६७ विकेट वठण जो नओं रिकार्ड स्थापित कयो अथई। पुराणों रिकार्ड 265 विकेट जो सी. सी. नायडू जे नाले आ, रणजी में अञा तांई मैचुन में 15766 बालन में 6652 रन दु॒ई 23.40 औसत सां 267 विकेट वरता अथई। नरेन्द्र अञां तांई रणजी ट्राफी जे मैचन में पंज दफा 10–10 एं 29 भेरा 5–5 विकेट वरता आहिन।

जी किशिनचंद जो नालो गोगूमल किशिनचंद आ, किशिनचंद 5 टैस्ट खेदि॒या जंहिं में 89 रन ठाए 2 विकेट वरता एं हिकु मैच संदनि जे खाते में आ, बैटिंग औसत 8.90 रहियो।

नाऊंमल जेऊमल माखीजा हिनन 3 टैस्ट मैच खेदि॒या 108 रन ठाहिया एं 108 बालन में 68 रन दु॒ई 2 विकेट वरता। बैटिंग औसत 27 एं बालि[ंग] औसत 34 रहियो।

जी. एस. रामचंद जो पूरो नालो गुलाब [...] सिपहमलाणी रामचंद हो। इन्हन जो जन्म [...] जुलाई 1927 एं निधन 7 सितम्बर 2003 में थिय[ो।] रामचंद 33 टैस्ट खेदे॒ 1180 रन बटोरिया, वधी[क] में वधीक 109 रन 2 शतक, बैटिंग औसत 24.5[...] 20 कैच पकड़िया, एं 4976 बालन 1899 रन [...] 41 विकेट वरता। बालिंग औसत संदसि 46.[...] हो। सन् 1959–60 में जदु॒हिं भारतीय टीम सर्वप्रथ[म] टैस्ट मैच जीत्यो तदु॒हि जी.एस. रामचंद कप्ता[न] हो। रामचंद जे नेतृत्व में पहिरियों भेरो आस्ट्रेलि[या] खे पंहिंजी धरती (कानपुर–भारत) में टैस्ट मै[च] हारायो। रणजी में 2569 रन एं 10 कैचुरिन [...] रिकार्ड ठाहियाई। रामचंद राइट हैंड बैटसमैन [...] मीडियम पेस बालर हो। सन् 1954 में पाकिस्ता[न] जे पहिरिए दौरे जो कप्तान भी रामचंद हुए।

राष्ट्रीय स्तर ते क्रिकेट क्षेत्र में हरि गिडवा[नी] जो योगदान बि भारतीय क्रिकेट प्रेमी कोन भुल[ाए] सघंदा। हरि गिडवानी दिल्ली खाँ रणजी खेदु॒[...] हुआ।

अजु॒ क्रिकेट छड़ो खेल ई कोन रहियो अ[...] बल्कि हिकु जादू थी वियो आहे, जेको माण्हुन [...] मथे चढ़ी थो गा॒ल्हाए। खासकरे बा॒र, जवान [...] बुढ़ा एसंर्ताइ। जो छोकरियूं एं महिलाऊँ बि हि[न] जादूअ खाँ अछूतियू कोन आहिन।

मांण्हू पंहिंजा ज़रूरी कार्य छदे॒ क्रिकेट दि॒स[ण] मड़दनि खे पुंठियाँ छदे॒ अजु जाइफाउनं अंतर्राष्ट्री[य] स्तर ते हिन खेल में पहिचान ठाही आहे।

सिंधी साहिबु

लेखकु : स्व० लधारामु के. कुंदनाणी

उन्हीअ ड्रींहुं ओचितो बम्बईअ में हिकु पुराणो दोस्तु मिली वियो, जहिंखे सिंधु में टिंडूमलु करे सड्रींदा हुआसीं, सो हींअर पाण खे सी. बी. टांड सड्राईंदो हो। मां हुन जो नओं नालो ब॒धी अजब में पइजी वियुसि। मूं हुन खां पुछियो त यार टिंडू हीउ छा ? सिंधु छदुण सां गदु सिंधी नालो बि छदे दिनुइ छा ? ही टांडु बांडु छा आहे ? मूंखे त कुझु बि समुझ में नथो अचे।

टिंडूअ फ़खुर मां चयो त दोस्त कुंदनाणी हाणे त सिंधु आहे कान, जो उहे वेठा पुराणा नाला हलायूं। तोखे ख़बर आहे त मुंहिजे पिता जो नालो दीवानु बसरमलु हो ऐं असांजी जाति हुई छाबड़िया। उन्हीअ करे मूं उन्हनि नालनि खे मिलाए पंहिजो नालो सी.बी. टांडु रखायो त छा बुरो कयो। उन्हीअ खां सवाइ तोखे बु॒धी खुशी थींदी त मां ऐं मुंहिंजा ब॒ार घरं में बिनिह सिंधी कोन ग॒ाल्हायूं। मुंहिजी श्रीमती बी.ए. पासि आहे ऐं मां पाण एम.ए. पासि कई आहे, पोइ असांखे कहिड़ी पेई आहे जो सिंधी ग॒ाल्हायूं ! मुंहिजा ब॒ार घणो करे अंग्रेजीअ में ग॒ाल्हाईनि वक्त ते हिन्दी बि ग॒ाल्हाए वञनि; सिंधी त असुल अचेनि ई कोन।

मूंखे इहो बु॒धी द॒ाढो दुखु थियो ऐं सोचण लगु॒सि त असां सिंधियुनि जा कहिड़ा अची हाल थिया आहिनि; जो पंहिंजी सिंधियत जो हथु वठी गलो घुटे रहिया आहियूं। जेकद॒हिं उहो ई असांजो हालु रहियो त कुझु अर्से खां पोइ सिंधी ब॒ोली सफ़ा नाबूदु थी वेंदी। मां अञा उन्हीअ ई वीचार में बीठो होसि त दोस्त चयो त कुंदनाणी ! मां कुझु तकिड़ो आहियां ऐं हीउ अथेई मुंहिजें ऐड्रेस जो कार्डु। मुंहिजे घरि जरूर अचिजि। जेसीताईं मां पाणु संभालियां, तेसीताईं मुंहिजो दोस्तु पंहिंजे ऐड्रेस जो कार्ड मुंहिंजे हथ ते रखी हलियो वियो। केतिरे वक्त ताई त मां उन कार्ड खे दि॒सी रहियो होसि, जंहि ते लिखियलु हो :–

मिस्तर सी. बी. टांड
32, बी पीतलवादी
लेडी हारंगी रोड
महीम, बम्बई–16

नेठि पाणु संभाले कार्डु खीसे में विधुमि मस त छिर्क निकिरी वियो, छो जो खीसे में सैनेमा जूं टिकेटूं हथ खे लगि॒यूं। शाम जो श्रीमतीअ सां गदु पिक्चर ते वञण जो प्रोग्रामु तइ थियलु हो। वाच में वक्तु दि॒ठुमि त पिक्चर शुरू थियण में हिकु कलाकु बाकी हो। जल्दी हिक टैक्सी भाड़े ते करे अची घर भेड़ो थियुसि। घरि पहुचण सां ई श्रीमतीअ मुंहं में घुंजु पाए चयो, "वाह! जेद॒ांहुं वञो था, वञी था वेही रहो। छा पिक्चर जो प्रोग्रामु भुलिजी विया।"

"चरी त कान थी आहीं! छा उहा बि का भुलिजण जी ग॒ाल्हि त आहे कान। हूंअं ई मर्द जालुनि खे बहाने कुबहाने पिया बेवकूफ़ु बणाईनि, हाणे बि खणी को न को बहानो दि॒यो न !" श्रीमतीअ पंहिंजा ख्याल जाहिरु कंदे चयो।

"न श्रीमतीजी न; ग॒ाल्हि दरि असुलु इएं कान्हे। हीउ दि॒सु पिक्चर जूं टिकेटूं।" मूं खेसि टिकेटूं दे॒खारीदे चयो, दरि असुलु ग॒ाल्हि इहा आहे जो ओचितो अजु॒ घरि ईदे मुंखे पंहिजो पुराणो दोस्तु गदि॒जी वियो, जो हिन वक्ति पूरो पूरो साहिबलोकु थी वियो आहे।

मूं टैक्सीअ ते पेरू, रखंदे ई खीसे मां कार्डु कढी हुनजे हथ ते रखियो।

"मां बि त बु॒धां त ही टांड साहिबु आहे केरू? छा ही को अंग्रेजु आहे ?"

"न ड़े न! ही हिकु सिंधी आहे। तूं हुन रूकीअ

खे कोन सुञाणीं, हूअ गोमीअ माउ जी धीउ, ॼा सिंधु में असांजे घर जे भरिसां रहंदी हुई।''

''हा छो न सुञाणंसि। मां रूकीअ खे त छा पर हुन जे सतनि पीढ़ियुनि खे सुञाणां।

''ही टांडु हुनजो घोटु अथेई।''

''तव्हां छा था ॻाल्हायो। हुन त सिंधु में ई शादी कई हुई। जे मां भुलिजां नथी त हुनजे घोट जो नालो टिंडूमल हो। त पोइ छा हुन बड़ीअ हिति अची ॿिए कंहिं साहिब सां शादी कई आहे? छा हुन टिंडूमल खे तलाकु ॾिनो अथाई ?''

''न ड़े न! हीउ टिंडूमलु साॻियो ई वसरमल छाॿिड़िया जो पुटु अथेई, जंहिं हिति अची पहिंजो नालो सी. बी. टांडु रखायो आहे।'' मूं श्रीमतीअ खे समुझाईंदे चयो।

''हाय राम,'' श्रीमतीअ तइजब में पइजी चयो, ''छा अॼुकल्ह जा सिंधी पंहिंजा नाला बि था बदिलाईनि।''

टैक्सी अची राक्सीअ जे ॿाहिरां बीठी। असां यकिदमि लही सैनेमा हाल में घिड़ियासीं मस त न्यूज रीलु शुरू थियो। सैनेमा जेसीताईं पूरी थी। तेसीताईं त श्रीमती चुपि हुई। जीअं ई सैनेमा हाल खां ॿाहिरि निकितासीं, तींअ ई श्रीमती अची सैनेमा ठाहीदड़नि ते मटी ऐं चवण लॻी, ॾिसु त मुआ मारिया ऐक्ट्रेसुनि खे कहिड़ा न तंगि ऐ सोढा कुड़िता ऐं सलवारूं था पहिराईनि, जो छोरियुनि जो कपिड़नि हूंदे बि सॼो बदनु थो बखे। तव्हां ॾिठो कोन त कीअं न नाइका मटिकि मटिकि करे पेई हले। ॼणु त संदसि बदन जो हिकु हिकु अंगु पिए हलियो। ॾिठे ॾिठाए असां सिंधीयुनि जूं सामाणियल छोकिरिरयूं बि अॼुकल्ह तंगि कुड़िता ऐं सलवारूं पाइण लगियूं आहिनि ऐ मटिकि मटिकि करे हलण सिखियूं आहिनि। सिंधी त हूंअं ई नकुल करण में अॻिरा आहिनि। सैनेमा जो नकुलु न .फकति नौजुवानु छोकिरियूं थियूं कनि पर छोकिरा बि खूबु नकुल करणु सिखिया आहिनि।

पैंट जा पाचा एतिरा त नंढा था ठहि–राईनि, ज पैंट हिकु चूड़ीदार पाइजामो थी लॻे। उन्हीअ ॾींहुं तव्हांखे यादि हूंदो, जॾहिं निर्मला जे घ हलिया हुआसीं, तॾहिं कीअं न संदसि पुट ख सोढ़ो सूटु लहे ई न पिया। नेठि माउ खे स कयाई, जंहिं अची छिके लाथुसि। मूं उन्हीअ त निर्मला खे वरिजायो हो त भेण ! तूं कीअ थी हे सारे पुट जो सूटु लाहीं त निर्मला जवाबु ॾिनो ह त माई, मां छा करियां। मारिए खे घणो ई थ चवां त अहिड़ा सोढा सूट न सिबाए पर मारियो ॿुधे छो थो। जॾहिं सूटु अची फासेसि, तॾहिं चए ममी प्लीज ! हाणे तूं ई ॿुधाइ त भेण छा करियां ? सैनेमाउनि सभ खां घणो असरू असां सिंधियुनि ते कयो आहे। न कंहि खे वॾनि जो ॾरू रहियो ऐं न ई वरी अॻीं लॼ शर्मु रहियो आहे। हिक तर्फि सिंधी पंहिंजा नाला बदिलाए साहिब थ बणिजनि, ॿे तर्फि छोकिरा ऐं छोकिरियूं पाण खे ॾिखे गुॾा गुॾियूं बणिजी था घुमनि। छोकिरियुनि जे वारनि बणाइण जा नमूना त ॾिसो, जहिड़ा कबुतरनि जा आखेरा। ॼणु त मथे ते को मटिको खणी थियूं घुमनि। छोकिरा वरी पंहिंजा वार दिलीप कटि ऐं राज कटि था लहिराईनि। फ़ैशनु बि वञे थो ॾीहूं दीहु वधंदो। मूंखे त हाल जो हिकु गीतु थो यादि अचे :–

फ़ैशनु आहे फकिड़ी, जानि पेई आहे जकिड़ी,
इएं थी घुमे अकिड़ी, जीअं जंड़ जी आहि मकिड़ी।

असां सिंधियुनि में न फ़कति फ़ैशनु हद खा वधीक थी वियो आहे पर ॾेती लेतीअ कएं घर तबाहु करे छॾिया, तॾहिं बि असां सिंधियुनि खे का समुझ कान आई। जीअं थधि, तीअं वधि। ॾींहुं पाण चार टका बधीक ई ॾेती लेती हूंदी पर घटिजण जो त नालो ई न खणो। भॻुवान को सिंधियुनि खे समुझ ॾिए, बाकी बंदे जे पुॼण जी भीणी कान्हे।

टैक्सीह अची घर वटि बीठी। श्रीमतीअ जेके

मथियूं, ॻाल्हियूं कयूं, से सोरहं आना सचियूं हुयूं, पर कनि छा ? जेसीताईं छोकिरा ऐं छोकिरियूं पण हिन ॾिस में कुझु न कंदा, तेसीताईं ॾेती लेतीअ खे ॿुंजो ईंदो ई कोन। अॼुकल्ह जा जुवान फ़ैशन जा पुतिला ऐं सैनेमा जा मस्ताना तिनि ते कहिड़ों ऐतबारू त हू बिना ॾेतीअ लेतीअ जे शादियूं कंदा। माइट बि छोकिरनि जे अलिग़र्जाई जो फाइदो वठी ॾेतीअ लेतीअ जो खुलियो खुलायो वापारू था कनि। भगुवान को अहिड़नि सिंधियुनि खे सुमति ॾिए, कंहिं जे पुॼण जी जाइ नाहे।

सुबुह जो उथण सां ई श्रीमतीअ ॻाल्हि छेड़ी त तव्हां मिस्त्तर टांड याने टिड़ूमल सां घरि कॾहिं मिलण हलंदा। हूअं ई मूंखे साहेड़ी नीरूअ सां मिलिणो आहे। बम्बईअ में आई आहियां त हुन सां जरूरु मिलंदियसि, हूअ बि अॼुकल्ह महीम में रहंदी आहे। हुन सां मिलण जे बहाने रुकीअ सां बि मिली अचिबो ऐं टिंडूमल खे बि ॾिसण जो मोको मिलंदो।

मूं चयो त ठीकु आहे। परीहं आरतवारु आहे ऐं असांजो उन्हीअ ॾीहुं को बि प्रोगामु कोन्हे, तंहिंकरे सुबह जो ई ओॾांहुं हलिया हलंदासीं।

आरतवार जो ॾींहुं आयो त असां बि संभिरण जो सायो कयो। नेरणि करे घर मां निकितासीं। श्रीमतीअ पंहिजीअ साहेड़ीअ नीरूअ सां मिली खुबू दास्तान दुहिराया। जीअं त नीरूअ जो घोटु घर में कोन हो तंहिकरे मूं त वेठे उॿासियूं खाधियूं। वेठे वेठे उते ई निंड अची वेई। जॾहि साहेड़ियूं खूबु पाण में ॻाल्हियूं ॿोल्हियूं करे थकियूं, तॾहि श्रीमतीअ खे अची मुंहिजी यादिगीरी पेई ऐं अची मूंखे निंड मां उथारियाईं ऐं चयाईं,"तव्हां त बालमु बणिजी सुम्ही पिया आहियो। छा रुकीअ जे घरि हलिणो कोन अथव ?"

"हलिणो छो कोन आहे।" मूं चयो,"पर तोखे बि त पंहिजे ॻाल्हियुनि मां फुरसत मिले न ! तव्हां जालुनि जा दास्तान बि के खुटण जा आहिनि ?"

"तव्हां ॻाल्हायो छा था। हेतिरनि सालनि खां पोइ पंहिजे साहेड़ीअ सां मिली आहियां, हुन सां ॿ घड़ियूं बि ॻाल्हियूं न करियां ?"

"ॻाल्हियुनि खां त मां कोन थो रोकियां पर साॻिए वक्ति तोखे मुंहिजो बि त ख्यालु रखणु खपे त मां अकेलो छा करियां ?"

"हेतिरियूं अखबारूं टेबुल ते रखियूं आहिनि। हीउ ॾिसो टाईम्स आफ इंडिया, हीअ फिल्म फ़ेअर ऐं हीअ आहे इलस्ट्रेड वीकली। छा उन मां का बि खणी पढ़ी नथे सघिया। चङो छॾियो इन्हनि ॻाल्हियुनि खे। जल्दु हलण जी तयारी करियो। छो जो अॻेई घणी देरि थी वेई आहे।" श्रीमतीअ तकड़ि कंदे चयो।

नेठि असां अची पीतलवादीअ में पहुतासीं। टिंडूअ जे घरि ॻोल्हण में का बि दिकत कान थी। टिंडू ऐं श्रीमती रुकीदेवी असां सां मिली ॾाढ़ो खुशि थिया। असां ॿिनि दोस्तनि खे ॻाल्हियूं कंदो ॾिसी, ॿई साहेड़ियूं वञी खणांडीअ में वेठियूं जिते ॻाल्हियुनि करण सां गॾोगॾि कुझु खाइण लाइ ठाहिण में लॻी वेयूं।

मूं टिंडूअ खां पुछियो त दोस्त करि ख़बर, हिन्दुस्तान में अचण खं पोइ तूं सुखी त आहीं न ?

छा तोखे सिंधु यादि कान थी अचे ?

"हाणे सिंधु खे वधीक यादि करण मां कहिड़ो फ़ाइदो।" टिंडू जवाबु ॾिनों "हिति अची मां बिल्कुल खुश आहियां। मूंखे सिंधु यादि करण जी का बि जरूरति कान्हे।"

"तूं त अजीबु किस्म जो आदमी आहीं।" मूं हुन खे वरिजाईंदे चयो, छा सिंधु बि कंहि सिंधीअ खां विसिरण जी आहे।

"जेको पाण खे सिंधी समुझे, सो भली सिंधु खे यादि करे। मां त पाण खे सिंधी नथो समुझां।"

"जंहिं मातृभूमीअ तोखे जन्मु ॾिनो ऐं अनु जलु खाराए हेॾो वॾो कयो, तंहि मातृभूमीअ खे तूं एंतिरो जल्दु भुलिजी वेंदे, आहिड़ो मूंखे ख़्वाब ख्याल में बि कोन हो।"

"छा तूं इएं थो समुझीं त मां उन मातृभूमिअ

लाइ वेही रूअणा रूआं, जा वरी मोटी असांखे मिलिणी कान्हे।''

''मां इएं को न थो चवां त तूं मातृभूमिअ लाइ वेही रोउ पर साग॒िए वक्ति इएं बि चवंदुसि त जंहि बि देशवासीअ खे पंहिंजे देश लाइ को बि कुर्बु ऐं प्यारू कोन्हे, उहो इन्सानु सद॒ाइण लाइकु नाहे।''

''इएं न आहे। हिन वक्ति असांजो देशु हिन्दुस्तानु आहे ऐं न सिंधु ऐं नको हींअर असांखे सिंधु ई मोटी हलिणो आहे, पोइ छो वेही सिंधु खे यादि करियूं ऐं सिंधी ब॒ोली वापिरायूं। मां त घर में बि सिंधी कोन ग॒ाल्हायां, जंहिकरे असांजा ब॒ार सिंधी ज॒ाणनि ई कोन।''

''तो त ग़जबु करे छद॒ियो।'' मूं दोस्त खे चयो, ''छा सचु पचु तुंहिंजा ब॒ार सिंधी समुझनि ई कोन!''

बिल्कुल न। सिंधी हुननि खे अचेई कान त पोइ हू वरी समुझंदा किथां? ''तो इहो ठीकु न कयो आहे दोस्त। पंहिजी सिंधी ब॒ोली याने मादरी जबान तो पंहिंजनि ब॒ारनि खे न सेखारी आहे। अजबु आहे!'' मूं दोस्त खे समुझाईंदे चयो।

''पर सिंधु उखिड़िज़ण खां पोइ सिंधी साहित्यु रहियो ई कहिड़ो आहे?''

''इएं बराबरि आहे त विरहाङे ख़ां पोइ सिंधी साहित्य खे वद॒ो धकु लग॒ो आहे पर धीरे धीरे उहो वरी उसिरण लग॒ो आहे ऐं घणो कुझु उसिरी चुको आहे।''

''तूं कीअं थो चवीं त हींअर सिंधी साहित्यु उसिरण लग॒ो आहे?''

''छा तोखे ख़बर न आहे त हर सालि सिंधी साहित्य सम्मेलन हिंदुस्तान जे हिक न ब॒िए प्रांत में थींदो थो रहे, जिते सज॒े हिन्दुस्तान मां सिंधी नेताऊं ऐं साहित्य प्रेमी अची गदु थींदा आहिनि ऐं हिक ब॒िए सां ख्यालनि जी द॒े वठु कंदा आहिनि। हिन सालि असांजे लखनऊ में सतों साहित्यु समेलनु थियण वारो आहे। मां अज॒ु ई तोखे नींड थो द॒ियां त तूं हिन दफे लखनऊ जरूरु अचिजि त तोखे ख़बर पवंदी त असां सिंधियुनि साहित्य में केति[...] तरकी कई आहे।''

''मूंखे ख़बर आहे त हर सालि सिंधी साहि[...] समेलनु थींदो आहे पर उन मां सिंधिुनि खे कु[...] बि हड़ हासुलु थियणी कोन्हे।'' दोस्त पंहि[...] ख्याल जाहिरू कया।

''तूं कीअं थो चई त उन मां कुछु बि ह[...] हासुलु कोन थियणो आहे?''

''घणो करे द॒िठो वियो आहे त अहिड़[...] समेलननि में घणे भाङे त उहे माण्हू ईंदा आहि[...] जिनि खे शहरनि में घुमण जो शौकु हूंदो आहे [...] ही मोकिओ हथां विञाइणु न चाहींदा। आहिनि[...] सचा साहित्य प्रेमी तमामु घटि अंदाज में नज़[...] ईंदा आहिनि। ब॒ियो तंहिं खां सवाइ अहिड़[...] समेलननि में घणो तणो ठल्हा ठहिराअ पा[...] कया वेंदा आहिनि, जिनि मां दुनिया खे द॒ेखार[...] ऐं किताबनि में दर्जु करण खां सवाइ ब॒ियो को [...] खड़ु तेलु निकिरिणो कोन्हे।''

''थी सघे थो त तूं की क़दुरि सही हुजीं प[...] उनजो इहो मतिलबु कोन्हे त अहिड़ा सम्मेल[...] कजनि ई न।'' मूं चयो।

अहिड़नि समेलननि करण जो जरूरत [...] कहिड़ी, जंहि मां को बि सिंधियत खे फ़ाइदो को[...] थो पहुचे। मां समुझां थो त लखनऊ में ही सत[...] समेलनु थी रहियो आहे, पोइ छा तूं ई ब॒ुधइ [...] इन्हनि सतनि सालनि में सिंधी ब॒ोली हिंदुस्ता[...] जे जोड़जक जे अठें शेडूल में दर्जु थी आहे?

''छा तूं इएं चवंदे त इन लाइ का बि कोशि[...] कान कई वेई आहे? कोशशि कई वेई आहे [...] अञा बि कोशशि जारी आहे। उमेद त जल्दु अ[...] शेडूल में दर्जु थी वेंदी ....''

'अण थियणी। सिंधी पाण में विढ़ी मरंदा प[...] सचो पचो कार्जु को बि कोन कंदा। 17 साल[...] में अञा इहो बि तइ न करे सघिया आहिनि [...] सिंधी ब॒ोलीअ जी लिपी कहिड़ी हुअणु घुरिजे[...] जेसीताईं असां जा नेताऊं इहो तइ न कंदा [...]

सिंधी ॿोलीअ जी लिपी कहिड़ी हुअणु घुरिजे, तेसीताईं पक समुझु त सिंधी ॿोली अठें शेडूल में कान दर्जु थींदी।

"ठीकु आहे, इएं हूंदो पर इन मां इहो मतिलबु कोन निकितो त तूं पहिंजनि ॿारनि खे सिंधी ॻाल्हाइण खां महरूमु रखु।"

"हिननि खे सिंधी सेखारियां बि त छा ते सेखारियां ? मुंहिजो वॾो किको पहिरियाईं सिंधी पढ़ंदो हो पर वेचारे खे सिंधी लिपीअ जे फेरि वेरि करे एतिरी त तकिलीफ थी, जो हुन सिंधी पढ़णु ई छॾे ॾिनी। कॾहिं अरबी सिंधी लिपी त कॾहिं देवनागरी लिपी। ॿारनि लाइ मुसीबत थी पेई सो वेचारा कनि सो कनि छा ? इनकरे ॿारनि वेचारनि सिंधी पढ़णु ई छॾे ॾिनी आहे।"

"इहो ठीकु आहे त असांजा नेता ई घणे भाङे इन्हीअ ॻाल्हि लाइ तलाही आहिनि। हुननि खे हिकदमि लिपीअ जे बारे में को न को फ़ैसिलो जल्दु करणु घुरिजे।"

"जेकॾहिं इहो फ़ैसिलो जल्द न कयाऊं त पोइ सिंधियत अॻिते हली ख़तमु थी वेंदी। पर मां इन ॻाल्हि मे तो सा शामिलराइ न आहियां त तूं पंहिजे ॿारनि खे सिंधी ॻाल्हाइणु बि न सेखारि।"

"बाकी सिंधी ॻाल्हाइण मां कहिड़ो सूदु, जॾहि असांखे का बि तइ थियल लिपी कान्हे।" दोस्त पंहिंजी ॻाल्हि दुहिराईंदे चयो।

जेतोणीकि असां पंहिंजी का बि लिपी तइ कान कई आहे पर ॾिठो वञे त असांजो घणे भाङे साहित्यु अरबी लिपीअ में आहे ऐं उन्हीअ खे छॾणु नादानी थींदी, छाकाणि जो इहो साहित्यु ई आहे, जो इन्सान जे जीवन जो आईनो आहे, जंहिजे जरीए ख्याल, उमंग, अहसास ऐं जीवन जा अलॻि अलॻि रुप जाहिरू करे था सघिजनि। साहित्य वसीले इन्सानु पंहिंजे आदतुनि ऐं रीतियुनि रसमुनि जी उपटार करे सघे थो। साहित्यु इन्सान जे दिलि जे गहिराईअ में घिड़ी अनमोलु सच जी खोज करे सघे थो। साहित्यु इन्सान जे जिंदगीअ जी सूहं सोभ्य आहे।" पर लिपीअ जे बारे में बि असांखे लचीलो रुख बणाइणो पवंदो ? अरबी लिपि जरूरी आहे पर किन प्रांतनि में देवनागरी जे हले त बुरो कोन्हे बोलीत कायम रहंदी।

"अड़े ! पकोड़ा त प्लेट में ई ठरी बर्फ़ थी विया।" श्रीमतीअ विच में भंगु विझंदे चयो, "तव्हां अञा असां जालुनि खे चवंदा आहियो त जिते विहो थियूं, उते पोथा खोले थियूं विहो। हाणे तव्हा ई बुधायो त तव्हां कहिड़ा किस्सा वेठे कुटिया, जो खाधो बि विसिरी विया अथव ?

"माफु कजि मिसिज कुंदनाणी" मुंहिजे दोस्त विच में जवाबु ॾिनो "तूं ई पंहिंजे घोट खे समुझाइ त हू सिंधियत ॿिंधियत में न अटिके।"

मूं सभु तव्हां जूं ॻाल्हियूं ॿुधियूं आहिनि, श्रीमतीअ जवाबु ॾींदे चयो, "तव्हां बि त इहो ठीकु न कयो आहे, जो पंहिंजे ॿारनि खे सिंधी ॻाल्हाइण खां बि महरूमु रखियो अथव, मूंखे त अजबु रूकी भेण ते थो अचे, जंहि बि इन ॾिस में को बि कदमु न खंयो आहे।"

"न भेण इएं कोन्हे। मूं त घणी ई कोशशि कई आहे ऐं वारू वारू खेनि चयो अथमि त ॿियो न त घटि में घटि घर में त बारनि खे सिंधी ॻाल्हाइणु सेखारियो पर हीउ जो आहिनि, जो ॿुधनि ई नथा।" रूकीअ पंहिंजो ख्यालु ॾेखारींदे चयो।

"चङो भला हींअर जल्दी बि करियो, काफ़ी देरि थी वेई आहे।" मुंहिजे श्रीमतीअ कुझु तकड़ि कंदे चयो।

"चङो भला दोस्त राम, राम।" मूं चयो।

"चङो मिस्टर कुंदनाणी, मूं पंहिंजी ग़लिती महसूसु कई। हिन महिल ताईं मां अंधेरे में होसि ऐं हाणे मुंहिजी अखि खुली आहे त असां सिंधी कीअं न पंहिंजीअ मिठिड़ी सिंधी ॿोलीअ खे विसारे वेठा आहियूं।

प्यार ऐं सेवा जी मूर्ति दादा जशन लखनऊअ में टे ड्रीह

लखनऊ जे प्रेमियनि जे सिकाइते सद॒ ते दादा जशन पहिरी अक्तूबर खां टी अक्तूबर ताईं लखनऊ में पधारिया। हवाई अडे॒ ते शनिवार पहिरी अक्तूबर सुबह जो 10 बजे दादा जो लखनऊ जे सिंधियुनि पारां हार्दिक स्वागत कयो वियो। दादा वासवाणी मिशन जे मेम्बरनि खां सवाय अनेक दादा जा प्रेमी शिव शान्ती आश्रम जा पीठाधीश संत श्रोमणी साईं चांडूराम ऐं लखनऊ जे केतिरनि समाज सेवी प्रेमी भाउर भेनुरूनि दादा श्याम जी धुनीअ सा दादा जी आजियान कई। स्वागत कंदरनि मे भेण रेखा बालाणी, गिरधर बालाणी, सर्व श्री मोहनलाल लधाणी, डा० नारायण सिंधी, लक्ष्मणदास लधानी, नंदलाल गुरनानी, सुंदर दास खत्री नानक चंद लखमाणी ऐं बि॒या केतिरा प्रेमी भाउर भेनुर हुआ।

स्वागत काफिलो आलमबाग जे वी.आई.पी. रोड ते शिव शान्ती आश्रम जे भरिसां नव निर्मित साईं आसूदाराम आरोग्यधाम (अस्पताल) पहुतो। दादा उते पंज मिन्ट तरिस्या, अस्पताल ड्रि॒सी दादा वेहद खुश थिया। उतां दादा जो काफिलो श्री लक्ष्मणदास लधाणी जे निवास स्थान शीलकुंज (निराला नगर) पहुंतो।

शाम जो छहें बजे शिव शान्ती आश्रम में शान्दार ऐं विशाल सत्संग हाल में दादा जनि जो पहिरियों प्रोग्राम सिन्धीअ में थियो। दादा जे मधुर वचननि बुधण लाइ अटिकल ब॒ हजार भाउर भेनुरु आश्रम में आयल हुआ। आश्रम जे पारां साईं चांडूराम जनि दादा जो भमकेदार स्वागत कयो। बिन्ही महापुरुषनि जो मेलाप राम भरत जे मेलाप जो निजारो पेशि करे रहियो हो। पवि[...] दरबार साहब जे दर्शन करण खां पोइ दादा ज[...] सजायल मंच ते पधारिया। मंच जे पुठियां सिंधु[...] महान संतनि साईं सतराम दास, अमर शहीद [...] कंवरराम ऐं सखी बाबा आसूदाराम जूं मनो[...] दिलकंश मूतियूं आसीस डु॒ई रहियूं हुयूं। दा[...] टी० एल० वासवाणीअ जे विशाल सुंदर मूर्तिअ[...] दादा जनि माला अर्पण करे पहिंजो मिठिड़ो प्रवच[...] शुरू कयो। दादा जनि सां गड॒ साईं चांडूर[...] जनि मंच ते हथ जोड़े विराजमान हुआ निरा[...] निजारो हो। अखर नथा मिलनि ब्रि॒नि संतनि [...] पाण में गड्रि॒जी वेहण। निमाणाई ऐं प्रेम जो [...] रूप।

दादा जनि जे मुख मां मोती पए झाड़िय[...] पर वेचारा मोती त आहिन बेजान। पर दादा [...] शब्द अमृत जा ढुक हुआ। दादा फरमायो मुहिं[...] मिठिरा भाउरो ऐं भेनुरु मां हिन पवित्र आश्रम [...] संतनि खां आसीस वठण आयो आहियां। लखन[...] वासी भाउरो अवहां केड्रा॒ न भाग्यशाली आहिय[...] अहिड़ो कामिल संत अवहांजे नगर में आहे। रो[...] सुबह शाम हिते हरी कीर्तन प्यो थिए। ज्ञान [...] गंगा पई वहे वरी निष्काम सेवा जा उत्तम कम [...] थियनि। मुहिंजा भाउरो भेनुरु ही मनुष्य जन[...] अमोलक, मिले न बारम्बार, नाम धुन हिते लुटि[...] पयो। बस ब॒ कम कयो नाम धन कमायो ऐं गरी[...] जनता जी सेवा करियो। पखी पसूं बि आहिन प्र[...] जा उपायल आहिनि। उहे बि आहिन असां[...] भाउर। उन्हनि ते दया कयो। मांस शराब खां [...] रहो। जीवन पवित्र रखो। रोज संतनि जी वाणी[...]

जी हिक तुक खणो उन खे जीवन में आणियो। खाधो सात्विक ऐं पवित्र रखो। जहिड़ो अन्न तहिड़ो मन। बियो खुशी खपेव त ब़ियनि खे खुशी ड़ियो।

साईं चांडूराम जनि बि फरमायो दादा जनि असां वटि आया आहिनि। वड़ा भाग लखनऊअ जी धरतीअ जा। ही आश्रम बि धन्य थी वियो। संतनि जी आशीर्वाद सां जनता जे सहयोग सां हिते परोपकार जा कार्य चालू आहिन। सत्संग सां गडु जनता जनार्दन जी सेवा पई थिए। गरीब भाउरनि जी मदद, निर्धन नियाणियुनि जा सामूहिक विवाह, नेत्र चिकित्सा, गरीब विद्यार्थियुनि जी आर्थिक मदद ऐं बिया सेवा कार्य हलनि पया।

कार्यक्रम जो संचालन सत्यानंद सावलाणी सुहिणे नमूने सां कयो।

ब़ी आक्तूबर ते पूज्य दादा जो महानगर जे विशाल कल्याण मंडप जे खुले आंगन में अंग्रेजी में भाषण थियो। वक्त जो सभापती लखनऊ महापालिका जो मेअर श्री डा० एस० सी० राय हो। हिते बि अटिकल बारह तेरहा सौ माणहू दादा जो भाषण बुधण लाइ आयल हुआ। जिनि में लखनऊ जे गैर सिन्धी विद्वान संगति बि शामिल हुई।

प्रवचन जो विषय हो तन्दुरस्ती ऐं खुशी हासिल करण जा उपाव। दादा जे मुख मां धारा प्रवाह सवली ऐं मिठी अंग्रेजी बुधी दिलि गद् गद् पए थी ऐं फखुर पए थियो त अहिड़ा गुणवान ऐं विद्वान संत असां जी जातीअ में आहिन।

(1) दादा प्रवचन में चयो त हरिको इंसान खुशी थो चाहे ऐं स्वस्थ रहण थो चाहे। इहां खुशी मिलंदी जदहिं असां ब़ियनि खे सुख ऐं सुविधा ड़ीन्दासी। ब़ियनि खे इज्जत ड़ीन्दासी। इन लाइ खुशी पाइण जो हिक ई उपाव आहे ब़ियनि खे खुशी ड़ियो। जीवन मिलियो आहे ड़ियण लाइ। इन लाइ असां वटि जो आहे धन, सुख उहो ब़ियनि में विराहियूं। गुरु वाणी में चयल आहे थी 'वंडि छको सुख पाओ' ब़ियनि जा बोझा हल्का करियूं।

(2) जीवन में आशावादी ऐं सुखदाई वीचार रखूं (keep right attitude) जहिड़ो पाणखे समिझंदासी अहिड़ा बणिवासीं। हरदम पाणखे जवान ऐं समर्थ समिझूं ऐं समिझूं त असां कमु करे सघंदासी।

(3) नशेदार शयुनि शराब मांस ऐं तमाक खां परे रहूं। उहे शयूं असांजे शरीर खे कमजोर कनि थियूं। नशेदार शयूं पहिरियो थोड़ो सुख ड़ियनि थियूं पोइ दुख ऐं रोग पैदा कनि थियूं। इन लाइ असांजो खाधो सात्विक हुजण खपे। भुख खां थोड़ो घटि खाऊ ऐं ग़म खाऊं। इहो मशहूर हकीम लुकमान बि चयो हो कम खाओ ग़म खाओ। इनसां तन मन स्वस्थ रहंदो।

(4) असांखे कुदरत वटां जीवन में तरकी करण जा अवसर मिलनि था उनहनि जो फायदो वठूं। आदतूं सुठियूं रखू (keep good habits) सुठे काम करण या सुठी आदत रखण में पहिरी तकलीफ थिए थी पोइ उनजो नतीजो जीवन भर सुठो मिले थो। खराब आदत पहिरियो थोड़ो सुख ड़िए थी पोइ जीवन बरबाद थिए थो।

(5) असां स्वस्थ रहण लाइ विटामिन खाऊं था। मां अजु अवहांखे हिकु ब़ियो विटामिन थो बुधायां।

विटामिन W। इन जी माना Walking water worship। सुबह ऐं शाम थोड़ो पैदल घुमण

खपे। पाणी खूब पीओ ऐं घुमण वक्त नाम जपियो। थोड़ो वक्त एकांत में रही प्रभुऐ जो स्मरण करियो। प्रार्थना करियो Worship.

(6) सुभाव खे खिलमुख रखो। खूब खिलो। थोड़ा चर्चा घबा करियो। खिलण सां अंदर जूं नसूं फूलजनि थियूं।

(7) बिए जी मदद करियो (Help others) इएं न सोचियो त ब़ियो मुहिजे लाइ छा थो करे। हिन मूंसां त सुठो न कयो मां छो इन जी मदद करियां। निष्काम थी बिए जी मदद करियो भगवान सब में आहे सब वेठो ड़िसे।

(8) ब्रह्मचर्य रखो। इंद्रियुनि खे वस में रखो। अखियुनि कननि वात ते थोड़ी रोक रखो। सरीर अंदरि हिक चेतन शक्ती आहे उनसां सम्बन्ध जोड़ियो।

(9) महिनत करियो। सरीर ठीक रहंदो। सरीर ठीक त मन ठीक। मशीन खे हलाइबो रहिबो त हलंदी रहंदी। जे मशीन मां कमु न वठिबो त बेकार थी वेंदी।

(10) थोड़ो वक्त शान्त रहूँ। (Silence)

टी अक्तूबर दादा महानगर में दादा टी० एल० वासवाणी मार्ग जो उद्घाटन कयो। पोइ दादा लखनऊ वासियुनि खे आसीस ड़ेई रवाना थिया। सभिनी जूं दिलियूं भरियल नेण पिसयल। शल दादा वरी वरी लखनऊ अचनि। इहा हुई हरहिक जी तमना। सिक सच्ची आहे त पिरीं पाण जल्द ईंदा।

प्रकाश गोधवानी
सम्पादक

थोड़ो खिलो त .... !

1. जजु : (चोर खे) तो हुनजो खीसो की कतिरियो ?

चोर : साई तवहां सिखी छा कंदा

2. हिक माई : (जोतिशीअ खे) छा मुंहिजे भ में औलाद असुलं कोन्हे ?

जोतिशी : न तुहिजी किस्मत में औल कोन्हे पर तुहिंजी घोट जे भ में हिकु पुटु आहे।

3. पुटु : (माउ खे) अम्मा थाल्हीं ऐं चम त ड़े।

माउ : पुट छा कंदे ?

पुटु : अम्मा मास्टर साहब चयो अ त सवेल सुबुह जो ताज़ी ह खाईंदो करि सो हवा खाइ लाइ थाल्ही ऐं चमचो खपेमि

4. पुटु : अम्मा तूं बाबा जा कपड़ा पाणीअ में छो धोईंदी आही

माउ : पुट तुहिंजे पीउ खे मलेरिया बीमारी आहे।

पुटु : अम्मा हिक उपाव बुधायाईं।

माउ : बुधाइ

पुटु : तूं बाबा खे खणी गर्म पाणीअ विझु त मलेरिया जी बीमारी ल वेंदसि।

5. मास्टर : मोहन पाणीपट जी लड़ाई क कहिं जे विच में लगी ?

मोहन : साई पाणी ऐं पट जे विच मे

नानी दा॒दीअ जा ही नुस्खा बि आजमाए दि॒सो

ब॒ चमचा अदरक जी रसु पाणीअ में मिलाए स्नान करण सां बदन जो थकु ठीक थी वेंदो आहे।

****

अदरक जो रसु ऐं माखी बराबर मात्रा में मिलाए चटण सां खंघि में आराम मिलंदों

****

सर्दी ऐं जुकाम जे करे गलो वेहिजी वञे त पंज दाणा कारा मिर्च पताशे सां मिलाए खाइजे त गलो ठीक भी वेंदो।

****

रोज सुबह जो उथी स्नान करण खां पोइ तुलसीअ जा पत्ता खाइण सां यादि करण जी शक्ती वधन्दी आहे।

****

लीमे जो रसु गर्म पाणीअ में विझी पीअण सां मोटापो घटि थी वेंदो आहे। उन वक्त सणिभे भोजन खां परहेज़ कजे।

****

सुबह ऐं शाम जो ब॒ ग्राम लहसुन (थूम) जो रसु पीअण सां फुंसियां खतम थी वेंदियूं आहिन।

****

जेकदहि नक में फुंसी पैदा थिए त तुलसीअ जा पता घिसे सिंघण सां फायदो थीन्दो।

****

भारत जो मां वीर

भारत जो मां वीर सिपाही, आजादीअ जो मतवालो मां
पहिंजीं मातर भूमीअ जे खातिर खिली जान दि॒यण वारो मां

१. बसंती चोलो पातो अथमि हाणि जिंदगीअ जो मोह न आ
देश संयासी बणियुसि मां ज़ाल ब॒ारनि जो मोह न आ
जन्म भूमीअ जो मां वीर पूजारी, सर्वसं लुटाइण वारो मां
भारत जां मां वीर सिपाही ....

२. देश भगितीअ जे रंग में रंगिजी वयो जीवन मुहिंजो
इन लाइ आ कुर्बान सबकुझु तन मन ऐं धन मुहिंजो
अगि॒यां वधण लाइ कदम आहिन मुहिजा न हटण वारो मां
भारत जो मां वीर सिपाही ....

३. संतान सूरवीरनि जी मां, गुलाम कद॒हि न सद॒ाईदुसि
या रहंदुसि आजाद मां या रण में जानि विञाईंदुसि
अमर शहीदनि जी टोलीअ में पहिंजे नाउ लिखाईदुसि
भारत जो मां वीर सिपाही, आजादीअ जो मतवालो मां

रचियता : सोहन लाल द्विवेदी
अनुवादक : महेश जेसवाणी
राजा वीर रोड, कुबेरनगर, अहमदाबाद

गज़ल

देवीनागराणी

थिए खफा तिर तिर ते हूअ को त उन में राज़ आ
आ दूंहों जिति पक उत्ते कहि बाहि जो आगाज आ।

दोस्त दुश्मन आहि मन पहिंजो न कोई ग़ैर बियो,
छो नज़र ग॒ोल्हे रही मतिलब बि॒टो छा राज़ आ ?

हिति छिकारी वक्त आ, आदमी आहे शिकार
को इछारो कीन दि॒ए थो वक्त अहिड़ो बाज़ आ।

जुल्म जी आहे तन्हाई, आ परेशान आदमी
पर कटियल आहे पखी, करिणो मगर परिवाज़ आ

आ लुटिणो भंवरनि कलियुनि खे बे रखीअ सां बाग़ में,
माठि में आ बाग़बान ज॒णु कहि धुटियो आवाज़ आ

यादि था गुजिरियल जमाना काफिला बणिजी अचनि
छोनि दिलि खे तूं न देवी ही ग़ज़ब जो साजु आ।

सिन्धी राष्ट्रीय सेमिनार (SINDH THROUGH CENTERIES

संत सतरामधाम ऐं मारुई जे गदि॒यल शहकार सां दिल्ली में 6-7 नवम्बर ते हिक राष्ट्रीय सेमिनार कयो वयो जहिंजो विषय हो " Sindh Through Centeries " हिन मौके ते मारुई संस्था जे पारां भेण वीना श्रंगी जी नीडु ते सिंधी गुलशन जे पारां श्री अशोक शर्मा ऐं प्रकाश गोधवाणी उते शामिल थियण विया।

प्रोग्राम जी शुरुआत सेन्ट्रल साहित्य एकेडमी फिरोजशाह रोड नई दिल्ली ते हुयी जिते जनाब शाह नवाज दा॒हिर जी किताब " Wonders of the ancient Sindh " जो विमोचन थियणो हो। हिन सेमिनार में शिरकत करण वारन जो अचुण सुबह जो 10.00 लगे॒ शुरू थियो पोइ पुस्तक जे विमोचन जो कार्यक्रम शुरु थियो। श्रीमती शालिनी सागर बा॒हरां आयल सभिनी साहित्यकारन, पत्रकारन, ऐं बि॒यनि गणमान्य माण्हुनि जो स्वागत कयो ऐं धन्यवाद द्रीं॒दें चयो त मारुई संस्था अवहां सभिनी जो थोड़ा थी मञें त अव्हाँ सभई असां जे हिकु सडु ते हित इकट्ठा थिया आहयों। मंच ते संत सतरामधाम जा संत साईं कन्हैयालाल, इन्टरनैशनल सिंधी फोरम जी प्रेसीडेंट–श्रीमती पुष्पा आडवानी, रिटार्यड जस्टिस श्री आई. एस. ईसरानी, सिन्धु रतन जा संपादक ऐं रिटार्यड आर० ए० एस० श्री जी० एम० गिरगलानी जनाब शाह नवाज दा॒हिर, सतना मां पधारयल संत साईं किशोर दास, लखनऊ मां संत श्रोमणी संत साईं चांडूराम साहब जा सुपुत्र शहजादो साईं मोहनलाल ऐं बि॒यूं अनेक हस्तियूं मौजूद हुयूँ। श्री आई० एस० ईसरानी जनाब शाह नवाज दा॒हिर जे लिखियल किताब " Wonders of the ancient Sindh " जो विम
कयो। हिन खाँ पोइ अजकलु जे सिंधी हाल
ते हिक नंढी चर्चा थी। श्रीमती पुष्पा आड
पहिंजी बो॒ली बचाइण ते जोर दि॒नों ऐं चय
हिन लाय जरुरी आहे त असां पहिंजे बा॒रन
सिंधी सेखारियूँ ऐं उन्हन सां सिंधी में गा॒ल्ह
पदमश्री श्री मोतीलाल जोतवानी चयो त
बाधायण में बधीक रोल भेनुरुन जो आहे।
सिंधी में गा॒ल्हाइनि। शाह नावज दा॒टिर प
किताब जे बारे में चर्चो कई ऐं सुनामी बोद॒
½ मिनिट जो मौन रखियो वियो। श्री गिरगल
किताब जे बारे में चयो त ही हिक किताब न
पर हिकु ग्रन्थ आहे। जस्टिस ईसरानी
कल्चर ते चर्चा कई। शाह नवाज दा॒हिर
गोल्डमैडल दे॒ई सम्मानित कयो वयो।

हिन खां पोइ शाम जो प्रोग्राम संत सत
धाम नेभसराय ते हो। शाम जो इजलास में
पढ़ण जो प्रोग्राम हो जहिमें श्री एम० के० जै
जो पेपर हो। श्री एम० के० जैटली पहिंजें
न्म दि॒ह जे करे पेपर पढ़ण अची न सघया।
जो ब॒ पेपर पढ़िया विया। शाम जो 6.00
सिंधी मुशाइरो शुरु थियो जहिंजो सुहिणो संच
श्री हीरो ठाकुर ऐं सदारत श्री अर्जुन चा
कई। सभनिन शाइरन हिन मुशाइरे खे या॒
बाणाइण में का कसर न छदी॒। जिन शा
मुशाइरे में शिरकत कई हुनन में कुछ
आहिन श्री खीमन मूलाणी, श्री झम्मू छुगानी श्री
कृष्णा भम्भानी, भेण वीना श्रंगी, श्रीमती
खिलनानी, श्रीमती जेठानन्द रामचन्दानी, श्री प्र

वानी, प्रेम जेठवानी, हीरो ठाकुर, निशन रूपानो। ाइरे खां पोइ कीचन आयो काफिलो पुस्तक विमोचन थियो जो सिंध जे मशहूर शायर शाह दुल लतीफ ते थियल सेमीनारनि वक्त चूंडयल मूनन ते हो जहिंखे भेण वीना श्रंगी पारां संपादित यो वयो हो। पुस्तक जो विमोचन संतसाईं कन्हैया ल, संतसाईं किशोरदास शहज़ादो साईं मोहनलाल जस्टिस ईसरानी जे हथां थियो।

रात जो 51 दियन जी आरती खां पोई हिक हिणे सत्संग जो रुहानी कार्यक्रम थियो जहिमें त साई किशोर दास, शहज़ादो साई मोहनलाल, उ रामचन्द्र लखनऊ माँ भाउ सावलानी ऐं डा० रोज पहिंजो मधुर सुर बिखेरे रहया हुआ। रात 10.30 लगी विया हुआ पर सब सिंधु जी हानी मस्ती में मस्त हुआ। अञां हिक सुहिणो ार्यक्रम बाकी हो। मुम्बई माँ आयल सोनू चौधरी हिकु सिंधी बैले नृत्य "मां सचु थी चवां" हिन हिणे कार्यक्रम सां सभनिन खे सिंधु जी सभ्यता, स्कृति जी झलक मिली।

7.11.2005 जो सुबह जो 9.30 ते मीडिया शन शुरु थियणो हो पर रातु देरु ताई प्रोग्राम लण जे सबबु सुबह जा सभई प्रोग्राम देरि सां रु थिया। कार्यक्रम जी शुरू 12 लगे थी जिनमें धी नारियुनि जे अजकलु जे हालत ते चर्चा ी। मंच ते श्रीमती पुष्पा वरियानी, कृष्ण भम्वानी पुष्पा आडवानी विराजमान हुयूँ। हिन चर्चा में मती कृष्णा भम्बानी, श्रीमती सोनू पारादासानी, मती लीला ईसरानी, श्रीमती हीरा गिरगलानी, मती पुष्पा आडवानी, डा० सरोजनी ऐं श्रीमती पा वरियानी पंहिजा विचार ड्राढे सुठे नमूने सां श कया।

हिन खां पोई डा० मुरलीधर जैटले पहिंजो पेपर जेको खास तौर ते जनाब शाह नवाज दाहिर जी किताबे ते हो, पढ़यो। डा० जेटले सिलसिलेवार सजे किताब ते पहिंजे पेपर में तर्कन सां गडु किताब जे सुफन जा नम्बर बुधाइंदे चयो त हिन किताब में सुधार जी जरूरत आहे जे इग्लिंश ऐं हिन्दी तर्जुमे बक्त इहे कमयूँ दूर करण जी कोशिश कई वञे त सुठो आहे। डा० बलदेव वी मटलानी जे न अचण करे हुनन्न जो पेपर भेण वीना श्रंगी पढ़यो। हिन वक्त हालु में प्रसिद्ध सिंधी गायक घनश्याम चौसावानी अची विया हया। घनश्याम वासवानी पंहिजी मिठड़े आवाज सां सभनिन खे मस्त करे छदुयो। अंत में मीडिया सैशन लो जो रस्मी तौर ते पूरो कयो वयो। भेण वीना श्रंगी ऐं संत सतरामधाम जे पारां सूखड़ी देई सभनिन जो धन्यवाद खे दिनयो वयो।

ही सेमीनार सिंधी गुलशन जे सम्पादक लाय हिक नओ ऐं सुठो अनुभव हो। सिंधी गुलशन जो इहो सुझाव आहे कि हिन सेमिनारन में पहिरें सभनिन जो परिचय दियण खपंदो हो। बाहर खां आयल भाग बठन्दड़न खे २ मिनिट गाल्हाइण जो मौको दियण खपे। ही कार्यक्रम दाढ़े सुहिणे नमूने सां थियो। माँ सिंधी गुलशन जे पारां भेण वीना श्रंगी खे धन्यवाद थो दियां ऐं उम्मीद था कयां कि अगिते बि सिंधी बोली ऐं सिंधी साहित्य जे प्रचार लाइ भेण वीना श्रंगी ऐं मारुई संस्था एहिड़ा आयोजन करण लाय पहिजो पूरो सहयोग दीन्दियूं रहन्दयू।

सिन्धूअ जी आत्म कहाणी

लेखक : सुधाकर चतुर्वेदी– तर्जिमो कंदड़ु, राधाकुषण आलमचन्दा

मां सिन्धू आहियां मुंहिजो जन्मु करोड़ें साल पहिरीं हिमालय जी गोदि में थियो हो। मुंहिजे जन्म स्थान ते मुंहिजे पिता हिमालय खां अगु टेंथिस नाले समुन्द्र छोलियूं हणंदो हो। पोइ भौगोलिक बदल सदल जे करे समुन्द्र दुखिण तर्फ़ि खिसिकंदो वियो ऐं धरती माता जे गर्भ मां मुंहिजे पिता हिमालय जो जन्मु थियो। हिमालय जी गोद में वसियल दुनिया जी सभ खां मथाहीं जगहि तिब्बत जे ओलह (पश्चिम) किनारे ते कैलाश पर्वत जे घाटीअ में मुंहिजो जन्मु थियो। पिता मूंखे घणो प्यारु दिनो, इनकरे मां लादिली बणिजी वियसि। जीअं पंधु करण लगुसि त डोड़ंदी वियसि, उहो बि ख्यालु न थियो त केदांहुं थी वञां। डुकंदे डुकंदे वञी लेह पहुंची साहु पटियुमि। थकिजी बि पई हुयसि। पीउ जी सिक बि लगी हुई। पर पेके घरि मोटियसि कोन। हां ! हलण जी रफ़्तार घटि थी। सामुहूं काराकोरमु दिसण में आयो। मूंखे दिसी मुश्की चयाईं "केदांहुं थी वञीं ?" मूं हुदकीअ मां चयो "केदाहुं बि वञां, तुंहिजो कहिड़ों कमु ?" वेचारो चुपि थी वियो। मां हलंदी रहियसि। काश्मीर में पहुतस। पीउ खां बुधो होमि त भारतु हिक लासानी देसु आहे। काश्मीर मां लही भारत दांहुं रूखु रखियुमि। वाट ते देवताउनि यक्षनि, ग़धर्वनि ऐं किन्नरनि जूं बस्तियूं मिलियूं। दाढा सुहिणा हुआ उहे माण्हूं। पर उते बि न तरिसियसि। रस्ते ते गिलगिट आयो, वेचारे घणो रोकियो। पर मूं मुश्की खांउसि मोकिलायो। अञा चित्राल वटि पहुतसि त यादि आयो मुंहिंजी नंढी भेण स्वाल हिते रहंदी आहे। पीउ चयो हो त "तुंहिंजी भेण वाट ते मिलंदइ, उन सां जरूरु मिलिजांइ"

जी छिक हुई न वाट ते काबुल मिली। हूबहू
जहिड़ी चंचल। दोस्ती थी वेई हूअ बि मूंसां
हली। ब्र त बारहं थियासीं। काबुल हुई पठा
आई हुई अफ़गानिस्तान मां। डुकंदी घरि हल
बांहं झले चयोमांसि 'अदी ! आहिस्ते हलु' अट
वटि भेण स्वाल अची मिली। परियां ई सुञा
मांसि। खूबु भाकुर पाए मिलियूंसी। हालु अहिव
वरितोसीं। मुंहिजे स्वाल जो खीर जहिड़ो ब
हो, पर किथे किथे रत जा दाग़ दिसी समु
वियसि त वेचारीअ घणो सठो आ। नारीअ
जीवन में दुख दर्द त दाजे में मिलंदा आहिनि।
बिनिही खे साणु वठी भारत जी वाट वरिती। व
ते स्वाल ऐं काबुल बुधायो त यूनानी हमलवार
कीअं हुननि जे शरीर ते खूनी दाग़ लगाय
भारत में घिड़ियासीं। मनु मौज में अची विय
हलण जी रफ़्तार बि घटिजी वेई। छो इएं थि
नथी ज़ाणां। पर सावकि भरिया मैदान, दिलक
निज़ारा दिसी असां टिनिही जूं आत्माऊं आनंद
भरिजी वेयूं। वाट ते बियूं बि के साहेड़ियूं थि
वज़ीरस्तान ऐं बन्नू मां आयल कुरम उन्हनि
हिक हुई। हुनजो दर्दी दास्तानु बुधी त मनु बि
थी वियो। कुरम अखियुनि दिठल कोहाट
राज़ाउनि जा जुल्म बुधाया ज रोंगटा उभि
आया। मन में गुस्सो हो न ! सो डेराइस्माइ
ताईं ईंदे ईंदे मां मर्यादा भञी केतिरी जमि
बोड़ींदे टापू ठाहींदे वधियसि पर डेरा गाजी ख
वटि पहुची मुंहिंजो क्रोध घटि थियो हींअर
जुवानि हुयसि। कुदिरती बदन में लज़ शर्म

ज़्बो पैदा थियो। भारत जे सभ्यता जो बि असरु थियो।

हेद्रांहं जम्मूं मां आयल चेनाब नदी, कश्मीर मां आयल झेलम बि गद्रियूं। हुननि बि टोकियो "ब्रड़ी री थी आहीं छा ? कुछु हायउ शर्मु रखु। अगि्रयां साजन सां मिलिणो अथेई। मुहुं शर्म खां झुकी वियो। एतिरे में लाहौर मां रावी बि अची पहुती। हिंजी साहेड़ी मंडलु वियो वधंदो। व्यास ऐं सतलज बि भांगड़ा नृत्यु कंदियूं अची मिलियूं। बसि पोइ त लाखिड़ो मची वियो। एतिरी त दोस्ती थी वेई, जो सभु मिली हिकु प्राणु थी वेयुंसी। हाणे मुंहिंजी चंचलता ग़ायबु थी वेई। मां बि प्रणु कयो त हाणे मानव जातीअ जे कल्याण लाइ जीअंदसि। दिलि में अजीबु उमंग उथी रहिया हुआ। कोई अजनबी अंदर में जागि्रयो जंहिखे द्रिसी मां मंत्र मुग्धु थी वियसि। हू केरु हो बसि खेसि अंदर में द्रिसंदी रहियसि। साहेड़ियुनि जागा्रयो 'चरी–अजा त साजन जो रूबरू दीदारू कोन कयो अथेई। मिलण ते छा कंदींअं ? मां मुश्की पेरू अगि्रते वधायो। सुपने जे साजन सां मिलण लाइ दिलि में तड़प पैदा थी।

मुंहिजे मथां अटक, सखर ऐं ऐं हैदराबाद वटि केतिरियूं पुलियूं ठाहियूं वेयूं आहिनि। जेतोणीकि मां हाणे उदारू बणिजी पेई हुयसि पर मुंहिजे किनारे ते रहंदड़ माण्हुनि मूंखे टोड़ण मोडण जी कोशशि पिए कई आहे। सखर वटि त अंग्रेज़नि मूंते हिक अजीबु पुलि ठाही, जा सेना जे लिहाज खां बि ख़ासु महत्वु थी रखे। मुहिंजे ब्रिनिही किनारनि खे जोड़े कैंची वांगुरू हीअं पुल ठहियल आहे। कारीगरनि अहिड़ी त गु्झारत रखी त वक्त पिए इहा पुलि समेटे बि सघिजे थी। पर इहा गु्झारत अंग्रेज पाणा सां खणी विया। चवनि था इन पुलि जे ठाहींदड़ जा हथ ई कपिया विया। पुलि जो नालो आहे लैंडस डाऊन पुलि।

शिकारपुर ऐं सखरू मशहूर शहर आहिनि। उतां जा रहवासी बोलन घाट पारि करे विच एशिया ऐं अरब मुल्कनि सां वापारू कंदा हुआ। शिकारपुरी वापारियुनि त काबुल, कंधार हिरात बुखारा, समरकंद, ताशकंदु ऐं अजु़ जो लेनिनि ग्राद ताई पहिंजो वापारू फहिलायो हो। सखर वटि त मुंजिंजे विच में ई साधुबेलो ठाहियो वियो। छा त इन पवित्र स्थान जो औजु हो। चवनि था त पंजाब मां बनखडी नाले हिकु तत्व ज्ञानी महात्मा आयो। उन अची मुंहिजे विच में टिनि टकिरियुनि वटि पंहिजी धूणी ज़ुमाई। पोइ त हुनजे शिषनि खासु करे स्वामी हरनामदास साधबेले खे अहिड़ो त सजायो, जो हू सखर सिन्धु जो हरिद्वारू बणिजी पियो। हिन्दू संस्कृतीअ जो उते प्रचारू थींदो हो। हरिद्वार जे हर जी पौड़ी वांगुर हर शाम जो मुंहिंजी आरती थीन्दी हुई ऐं गुलनि फुलनि सां पूज़ा थीदी हुई। सुबह वेले वेदनि जा मंत्र उचारिया वेंदा हुआ। साधु ब्रेले जे ठाठ खे द्रिसी शाह शाहूकार बि दंदे आङुरियूं द्रींदा हुआ। साधु ब्रेले खां अगि्रते हली मां ज़ुणु रस्तो ई भुलिजी पियसि। हैदराबाद वटि पहुची होशु आयो त अड़े मां केद्रांहुं थी वञां ? त वरी रस्तो बदिलायुमि। तारीख़ में हिन जगु्रह जो खासि महत्वु आहे। उते केतिराई हादिसा थिया आहिनि। चङो हाणे मां थोरी थकिजी पेई आहियां। बाकी जीवन कहाणी पोइ बु्धाई दीसांव। अव्हां बि थोरो आरामु करियो। चङो राम राम।

वर वधू मेलाप जो वीचारू

वर वधू जे गुणनि जो मेलाप उन्हनि जे जनम–राशिअ ते करणु तमाम ज़रुरी आहे, पर जे कद बि॒न्ही मां कंहिं बि हिक जी या बि॒न्ही जी छठी न आहे त पोइ संदनि प्रसिद्धि नाले सां ई गुणनि जो मेलाप करणु धुरिजे।

सभिनी खां पहिरी "वर्ग" जे बारे में विचार कयो वञे थो कुलु अठ (8) वर्ग थींदा आहिनि। उन्ह जा स्वामी हेठींअ रीति आहिनि।

नम्बर	वर्ग	वर्ग जो स्वामी	वर्ग जो अखरु
1	अ	गरिड़ु	ओ, ए, अु, इ, अ
2	क	बि॒ली, बि॒लो,	क, ख, ग, घ, ङ
3	च	शींहुं	च, छ, ज, झ, ञ
4	ट	कुतो	ट, ठ, ड, ढ, ण
5	त	नांगु	त, थ, द, ध, न
6	प	कूओ	प, फ, ब, भ, म
7	य	हरणु	य, र, ल, व
8	श	रिढ	श, ष, स, ह

वर्ग फल : पंहिंजे वर्ग खां पंजे वर्ग जी पाण में दुश्मनी, चोथों दोस्ती ऐं टियों (सागि॒या) थियनि था।

1. दुश्मन : गरिड़ जो नांगु, बि॒लीअ जो कूओ, शींहजो हरणु, कुते जो रिढ दुश्मन थिए थो।
2. दोस्त : गरिड़ु जो कुतो, बि॒लीअ जो नांगु, शींह जो कूओ, नांग जे रिढ, कूए जो गरिंड़ु, हरण जो बि॒ली ऐं रिढ जो शींहु दोस्त थिए थो।
3. सगि॒यो : गरिड़ु जो शींहु, बि॒लीअ जो कुतो, शींहुं जो नांगु, कुते जो कूओ, नांग जो हरणु कु जो रिढ, हरण जो गरिड़ु ऐं रिढ जो बि॒ली पाण में सागि॒या आहिनि। कन्या जे नाले जो पहिरियों अखरु जंहिं वर्ग जो हुजे, उनजे पंजे वर्ग वारो नालो वर जो न हुअ धुरिजे। जेकड॒हिं वर ऐं वधूअ जो अखरू सागि॒ए वर्ग जो हुजे त शादी सुठी लेखी वेंदी आहे। वर जी राशिअ खां कन्या जी राशिअ ताईं गुणन में जेकड॒हिं 8 अचनि त मौत, 9 या पंज अचनि त कल्हि ऐं 2 या 12 अचनि त गरीबी थींदी आहे।

हेठियन अठनि, गुणनि जो शादीअ खां अगु वीचार करणु ज़रूरी आहे।

1–वर्ण

1	मीन, वृश्चिक ऐं कर्क	इहे राशियूँ 'ब्रह्मण वर्ण जूँ आहिनि''
2.	मेष, सिंघ ऐं धन	इहे राशियूँ ''क्षत्रीय वर्ण जूँ आहिनि''
3.	मिथुन, तुला ऐं कुम्भ	इहे राशियूँ ''शूद्र वर्ण जूँ आहिनि
4.	कन्या, वृषभ ऐं मकर	इहे राशियूँ ''वैश्य वर्ण जूँ आहिनि''

वर्ण	ब्रह्मण	क्षत्रिय	शूद्र	वैश्य
राशियूँ	4,8,12	1,5,9	3,7,11	2,6,10

वर्ण फल : पाण खां वधीक वर्ण वारीअ कन्या सां शादी न करणु खपे, ख़ासि तोर ब्रह्मण वर्ण सां। जेकडुहिं कन्या ब्रह्मण वर्ण जी आहे अै वर शूद्र वर्ण आहे त कन्या विधवा थिए थी।

2 विषय

मकर राशिअ जो 'पहिरियों अधु मेष, सिंघ, धन राशिअ जो पोयों हिसों ऐं वृषभ राशि इहे राशियूँ ''चार पद'' चवाइजनि थियूँ। कर्क राशि ''कीट''

वृश्विक राशि ''सर्प''

तुला, मिथुन, कन्या ऐं धन राशिअ जो पहिरियों हिसो इहे सभु '' द्विपद'' आहिनि।
मकर राशिअ जो पोयों हिसो कुंभ ऐं मीन इहे सभु राशियूँ ''जलचर'' आहिनि।
विषय–फल :–तुला, मिथुन, कन्या ऐं धन जो पहिरियों अधु ''ब़िपेरो''आहिनि। इहे राशियूँ सिंघ राशिअ खां सवाइ ब़ियनि सभिनी ''चार पद'' राशियूँ मकर जो पहिरियों अधु मेष, धन जो पोयों अधु ऐं वृषभ ऐं जलचर राशियूँ–मकर जो पोयों हिसो, कुंभ ऐं मीन–इन्हनि सभिनी खे पंहिंजे वसि करे छडुनि थियूँ, पर वृश्चिक राशिअ खां उन्हनि खे डपु रहे थो।

3 तारा

कन्या जे नक्षत्र खां वर जे नक्षत्र ऐं वृषभ वर जे नक्षत्र खां कन्या जे नक्षत्र ताईं ग॒णिजे पोइ ब॒िन्ही अगनि खे अलग॒ अलग॒ करे जोडु कजे ऐं उनखे 9 सां वंड कजे। जेकडुहिं पाछी 3, 5 या 7 बचनि त ''अशुभ तारो'' समिझणु घुरिजे।

जनम नक्षत्र खां शादीअ जे डीं॒हं वारे नक्षत्र ताईं ग॒णियो। तंहिं खे 9 सां वंड कयो। जेको प्राछी बचे उन खे ''तारो'' चइबो आहे।

नक्षत्र	यूनी	नक्षत्र	योनी
अश्वनी, शतभिषा	अश्व	उ.फा, भद्रपदा	गाइं
भरनी, खेती	गज, हाथी	स्वाती, हस्त	महेश
पुण्यु कृतिका	छाग	अनूराधा, ज्येष्ठ	हरण
रोहणी, मृगषर	नांग	चित्रा, विशाखा	चीतो
आद्रा, मूल	कुतो	पूर्वशाड़ा, श्रवण	मरकट
पूं. फालगुनी, मघा	कूओ	धनिष्ठा, पू. भद्रपदा	शींहुं
पुर्नवसो, अश्लेषा	बिली	अभजीज, उ. शाड़ा	नोर

योनी –वेरू (दुश्मनी) चक्र

पाण में	गांइ	हाथी	कुतो	नकल	मरकट	कूओ
दुश्मन	चीतो	शींहुं	हरणु	नांगु	छाग	बिली

मथियनि जानवरनि जे दुश्मनीअ ते सरसरी नज़र फेरण सां वर सां साफ ज़ाहिर आहे तं जंहिं व
ऐं वधूअ जो नक्षत्र (जानवर) हिक बिए जा दुश्मन हुजनि, उन्हनि खे पाण में शादी न करणु खपे

5–ग्रह

ग्रह	सूर्य	चंद्रमा	मंगल	बुध	गुरू	शुक्र	शनी
दोस्त	म, ब, च	सूर, बुध	चंड, सो	सो,शुक्र	स,म,च	ब, शनी	ब, शुक्र
सागिया	बुध	ब, श, शनी	श, शनी	म,ब,शनी	शनी	ब, म	बृहस्पत
दुश्मन	शुक्र, शनी	–	बुध	च	बुध, शुक्र	च, सो	सो, च, म

6–गुण

गणु चक्र गणु नक्षत्र

देवता	अश्वनी	मृग	रेवती	हस्ता	पुष्य	पुर्नवसु	अनुराधा	श्रवण	स्वाती
मनुष्य	पु. फा	पू. शा	पू. भा	उ. फा	उ. शा	उ. भ	आर्द्रा	रोहणी	भरणी
राक्षस	कृतिका	मूल	अश्लेषा	विशाखा	चित्रा	चित्रा	ज्येष्ठा	धनिष्ठा	मृग

गण फल : वर ऐं वधूअ बिन्ही जा नक्षत्र जेकदुहिं सागिए गण जा हुजनि त शादीअ खां पोइ बिन्ह
में डाढो प्यार थींदो जेकडहि हिक जो जनम नक्षत्र देवता गणु आहे ऐं बिए जो मनुष्य गणु हजे त व
ऐं कन्या में प्यार विचोले दर्जे जो थींदो। जेकडहिं हिक जो जनम नक्षत्र मनुष्य गणु ऐं बिए जो राक्ष
गणु हुजे त शादीअ खां पोइ वर ऐं कन्या मां कंहिं हिक जो मौत थिए थो या हिक बिए लाइ कष्टदायव
थियनि था ऐं जेकडहिं हिक जो जनम नक्षत्र देवता गण जो हुजे ऐं बिए जो राक्षस गण जो हुजे
विवाह खां पोइ बिन्हीं में कल्ह थींदी।

७ भकोट

भकोट खे राशि कोट बि चवंदा आहिनि (1) कन्या ऐं मेष (2) वरिख ऐं धन (3) मिथुन ऐं वृश्चिक (4) कुम्भ ऐं कर्क (5) मकर ऐं सिंघ (6) तुला ऐं मीन। इन्हनि ॿिनि ॿिनि राश्युनि खे मृत्यु शशटक चवंदा आहिनि। इन्हनि जो त्यागु करणु घरिजे (ब) (1) मेष ऐं वृश्चिक (2) मकर ऐं मिथुन (3) कन्या ऐं कुम्भ (4) तुला ऐं विरखु (5) सिंघ ऐं मीन ऐ (6) धन ऐं कर्क इन्हनि ॿिनि ॿिनि राशियुनि खे वृद्धि शशटक चवंदा आहिनि। इहे फ़ाइदे वारा आहिनि।

भकोट फल : कन्या जी जन्म राशी खां वर जे जन्म राशी ऐं वर जे जन्म राशी खां छहीं या अठीं हुजे त ॿिन्ही जो मृत्यु थिए थो नाईं या पंजी हुजे त औलाइद जो नुकिसानु थिए थो ऐं जकड़हिं ॿीं ॿारिहीं त गरीबी मिले थी। उन खां सवाइ बाकी में सुखु मिले थो।

मीन खां वर्षचक नाईं ऐं वर्षचक खां मीन पंजीं राशि आहे। तंहिंकरे नव पंज भिकोट थियो। इन हालत में शादी न करणु घुरिजे। साॻीअ तरह कुम्भ खां मिथुन ऐं मिथुन खां कुम्भ ऐं मकर खां कन्या ऐं कन्या ख़ां मकर में बि शादी न करणु घुरिजे ' नवं ऐं पंज'' राशियूँ पाण में सुठियूं न थींदियूँ आहिनि।

जेकड़हिं वर जे जन्म–राशि खां, कन्या जे जन्म राशि नाईं ऐं कन्या जे राशिअ खां वर जी राशि पंजी आहे त वर जे पिता जी कन्या जे माता जो मृत्यु थिए थो। पर जेकड़हिं ॾर जी राशी खां कन्या जे राशिअ खां वर जी राशि नाईं आहे त पुटनि पोटनि जो सुखु मिले थो ''छह–अठ'' राशि मृत्यु ॾिए थी। इन करे उनजो त्यागु करणु घुरिजे। जेकड़हिं वर ऐं वधूअ ॿिन्हीं जे राशियुनि जों स्वामी साॻियो गृह हुजें या ॿिन्हीं जे राशियुनि जो स्वामी जुदा जुदा ग्रह हूँदे बि उन्हनि में दोस्ती हुजे ऐं नाड़ी नक्षत्र वग़ैरह शुद्धी हुजे त ग़लत भिकोट में बि विवाह करणु शुभ लेखियो वञे थो।

8 नाड़ी

नाड़ी चक्र

आदि मध्य अन्त	ज्येष्ठ पुष्य स्वाती	मूल मृग विशाखा	आर्दरा चित्रा कृतिका	पुनर्वसो अनूराधा रोहणी	शतभिषा भरणी आश्लेषा	पू. भा धनिष्ठा मघा	उ. फा पू. श उ. शा	हस्त पू. फा श्रवण	अश्वनी उ. भा रेवती

नाड़ी फल : जेकड़हिं वर कन्या जा नक्षत्र हिक ई नाड़ीअ जा आहिनि त उन्हनि जी मृत्यु थिए थी ऐं शादी अशुभ साबित थिए थी।

जेकड़हिं वर वधूअ जी ''आदि नाड़ी'' आहे त वर जी मृत्यु थिए थी, 'मध्य नाड़ी' हुजे त कन्या जी मृत्यु थिए थी ऐं जेकड़हिं ''अन्त नाड़ी'' आहे त ॿिन्हीं जी मृत्यु थिए थी।

*जेकड़हिं वर ऐ वधूअ जो नक्षत्र साॻियो आहे त नाड़ी दोष न थो लेखियो वञे, पर जेकड़हिं ॿिन्हीं जो अलग़ अलग़ नक्षत्र साॻी नाड़ीअ में आहे त उन हालत में विवाह न करणु घुरिजे।

गुणनि मूजिब शुभु अशुभु –फल जो ज्ञान

''वर्ण विषय'' :– जेकड़हिं वर ऐं वधूअ जो वर्ण हिकु ई हुजे ऐं वर जो वर्ण उतमु हुजे त हिकु गुणु थिए थो। जेकड़हिं विषय भक्षक आहे त अधु गुणु मिले थो, दुश्मन विषय हुजे त हिक गुणु मिले थो ऐं दोस्त तथा साॻियो हुजे त ॿ गुण थियन था।

तारा :– जेकड़हिं वर ऐं कन्या ॿिन्हीं जो ''तारो'' शुभ आहे त टे गुण थियनि था। हिकु तारो शुभु ऐं हिकु अशुभु जे हालति में डेढु गुण थिए थो बाक़ी न त बुड़ी गुण समिझणु घुरिजे।

योनी :– जेकड़हिं महावेरी (दुश्मन) योनी हुजे त बुड़ी गुण समिझणु घुरिजे। जेकड़हिं वेरू हुजे त हिकु गुणु। साॻी योनीअ टे गुण ऐं दोस्त योनीअ में चार गुण थियनि था।

पं० अभिषेक शर्मा

सिन्धी कहानी :–हिन्दी विभाग

उदास–उदास जिन्दगी

गुरुदास आहूजा 'अ

आफिस से थका–हारा घर लौटा था। घर में प्रवेश करते ही बच्चों के झगड़ने का दृश्य देखा। बच्चे आपस में लड़–झगड़ रहे थे। क्रोध में आकर मैंने मुन्ने और रमेश के गाल पर एक–एक थप्पड़ जड़ दिया। वे रोते हुए वहां से चले गए।

एक ओर दफ्तर का काम, साहब की डांट। दूसरी ओर घर की खट–पट, मैं दुखी हो चुका हूँ, इस जिन्दगी से। जाऊँ तो कहाँ जाऊँ ?

अचानक शोभा के तीर जैसे तेज शब्द मेरे मस्तिष्क में चुभ गए, मैं चौक गया। मैंने कहा–"क्या है शोभा, क्यों चिल्ला रही हो ?"

"चिल्ला मैं रही हूँ या आप ? बच्चों को ऐसे पीटते हैं ? घर में आते ही बच्चों को पीटना शुरू कर दिया है।"

"मैं भी क्या करूँ ? तुम स्वयं समझदार हो। ऑफिस से थका–हारा आऊँ और घर में बच्चों की यह लड़ाई–झगड़ा देखकर इन्सान तंग नहीं होगा ?"

"पर ये तो बच्चे हैं, अभी लड़ेंगे, घड़ी में फिर खेलने लगेंगे। अच्छा चलिए आपको खाना परोस दूँ।"

मैंने कुछ कहा नहीं। हाथ मुँह धोने के लिए बाथरूम की ओर चला गया।

* * *

रात्रि के बारह बजे हैं। सब सो रहे हैं। एक मैं ही जाग रहा हूँ। अकेला, संसार से दूर, किन्हीं विचारों में खोया हुआ हूँ। सोचते–सोचते मेरी दृष्टि दीवार पर पड़ी। देखा, एक छिपकली के बल दीवार पर चल रही है। एक स्थान रूक गई, मच्छर को देखा, झपट कर निगल उसे ! मैं चौंक गया, डर गया। मुझे लगा, छिपकली की तरह महंगाई धीरे–धीरे मेरी हम जैसे मध्यम वर्ग और गरीबों की ओर बढ़ है, वह झपट कर निगल न जाए हमें !

तीन बच्चे और दो हम, पाँच प्राणी। क वाला मैं अकेला ! और यह महंगाई......ओह...

मैंने शोभा की ओर देखा, वह अब भी सुन्दर लग रही थी, जैसे विवाह से पूर्व थी। उसके स्वभाव में पर्याप्त परिवर्तन हो चुका मुझे वे दिन याद आने लगे, जब शोभा औ साथ–साथ कॉलेज में पढ़ते थे। शोभा एक बाप की इकलौती बेटी थी। सुशील और सुन धनी होने का अभिमान तक नहीं था।

एक दिन मैं बहुत परेशान था। कॉलेज अन्तिम वर्ष था, मुझे फीस भरनी थी। किन्तु पास फूटी कौड़ी नहीं थी, कुछ समझ में नहीं रहा था क्या करूँ ?

दो दिन पश्चात् पता लगा, फीस भरी चुकी है। फिर पता चला, फीस शोभा ने भर है। शोभा मन ही मन मुझे चाहती थी, यह सामने आ गया।

धीरे–धीरे हम दोनों प्रेम–पथ पर अग्र होने लगे। हमारा प्यार बहुत आगे बढ़ चुका जहां से लौटना कठिन था। हम विवाह क

चाहते थे, किन्तु शोभा के धनी पिता हमारे बीच दीवार बनकर खड़े हो गए। वे धनी थे, और मैं एक मध्यम वर्ग का था। वे शोभाका विवाह किसी धनी परिवार में करना चाहते थे। अन्त में, मैंने और शोभा ने "सिविल मैरिज" कर ली। इस कारण शोभा के पिता ने हम से नाता तोड़ लिया।

अचानक मुझे लगता है, कोई मुझे बाँह पकड़ कर झक झोड़ रहा है। मैं चौक जाता हूँ। मेरी विचार श्रृंखला टूट जाती है। शोभा मुझे जागता देखकर चकित होती हुई पूछती है –

"आप अभी तक जाग रहे हैं ? किन विचारों में खोए हैं ? रात्रि के बारह–एक बज चुके होंगे, आप थके हुए हैं, आराम करना चाहिए आपको !"

"आराम ! शोभा, आराम कहां लिखा है, मेरे भाग्य में। सबेरे उठकर जाओ तो दफ्तर का काम, घर पर आओ तो घर में खट–पट। ऊपर से मंहगाई की मार ! शोभा, ऐसी ही स्थिति रही तो मैं पागल हो जाऊँगा, शोभा। दो हजार का कर्जा हो चुका है, जाऊँ तो कहाँ जाऊँ शोभा ? क्या तुम और कोई खर्च कम नहीं कर सकती ?"

"क्या कह रहे हैं आप ? कौन–कौन–सा खर्च कम करूँ ?" कहकर शोभा उठकर बैठ गई।

* * *

तीन माह हो चुके हैं, अब घर में किसी प्रकार की कमी नहीं रहती। मैं सोचता हूँ, ऐसा क्या हो गया है, इन तीन माह में ? मंहगाई भी वैसी ही है, फिर भी खर्च जैसे–तैसे पूरा हो जाता है ! हूँऽऽ। मैं भी कितना मूर्ख हूँ, मेरी पत्नी कितनी समझदार है। जैसे–तैसे घर का खर्च चला रही है।

शाम को आफिस से छुट्टी होने पर घर की तरफ चल दिया। रास्ते में विचार आया–"अभी घर पहुँचकर शोभा को आलिंगनबद्ध कर प्यार करूँगा और घर का खर्च जैसे–तैसे पूरा करने के लिए उसे प्यार रूपी पारितोषिक दूँगा।

घर पहुँचकर मैंने आवाज दी–"शोभा–शोभा–अरे कहा खो गई ?"

"डैडी, मम्मी अभी नहीं आई हैं।" मुन्ने ने कहा।

"क्या कहा, नहीं आई है ! कहां गई है तेरी मम्मी ?"

"डैडी, पता नहीं, मम्मी कहां गई है ? सबेरे गई हैं और अभी तक नहीं आई हैं।"

"सबेरे गई हैं ?"

"हां डैडी, मम्मी तो रोज सबेरे जाती हैं।"

मैने मुन्ने से और कुछ नहीं पूछा। मेरा सिर चकराने लगा, रह–रह कर मस्तिष्क में प्रश्न उठते–"शोभा कहां गई है ? हर रोज कहां जाती है ? यह पैसा कहां से आ रहा है ? घर का खर्च कैसे चल रहा है ? वह कब से, कहां जाती रही है, मुझे पता तक नहीं ? क्या शोभा नौकरी करने लगी है, मुझसे बिना पूछे ? परन्तु नौकरी के लिए तो मैंने उसे इन्कार किया था। क्या शोभा....... उफ.......... ! कितने गंदे विचार मेरे मन में आ रहे हैं नहीं–नहीं शोभा ऐसी नहीं है।"

इतने में शोभा ने घर में प्रवेश किया।

"कहां गई थी ?"

"सहेली के यहां गई थी।" उसने मुस्कराते हुए कहा।

"झूठ बोल रही हो।"

"क्यों, झूठ क्यों बोलूंगी ?"

"सबेरे की गई, अब लौट रही हो। दिन भर क्या करती रही थी सहेली के यहां ?"

उसने कोई उत्तर नहीं दिया, शायद मेरे प्रश्न पर घबरा गई थी।

"मेरे प्रश्न का उत्तर नहीं दिया शोभा ?" मैंने क्रोध में कुछ तेज स्वर में पूछा।

"प्लीज, इस समय कुछ मत पूछिए–मेरे सिर में बहुत दर्द है।"

मैंने कुछ नहीं कहा। देर रात्रि तक मैं सो न सका। भांति–भांति के विचार मेरे मन में उठते रहे। सोचते–सोचते न जाने कब मेरी आंख लग गई।

सदा की भांति, प्रातः उठकर मैं तैयार होकर आफिस जाने के लिए घर से निकल पड़ा। परन्तु कुछ सोचकर मैं आफिस जाने की बजाय, बस स्टैण्ड के सामने वाले रेस्टोरेन्ट में जाकर बैठ गया। चाय मंगवा कर पीने लगा, किन्तु मेरी दृष्टि चाय पीते समय भी बस स्टैण्ड पर लगी हुई थी। थोड़ी देर बाद देखा, शोभा बस स्टैण्ड पर खड़ी हो गई। बस आई और शोभा उसमें चढ़ गई। मैं भी जल्दी–जल्दी पैसे चुका कर बाहर आया और पीछे से आने वाली दूसरी बस में चढ़ गया। मेरी बस से आगे जाने वाली बस को मैं बराबर देख रहा था।

एक स्टाप पर पहले वाली बस रुकी, शोभा ने उतर कर इधर–उधर देखा और एक गली की ओर मुड़ गई।

मेरी बस रुकते ही मैं भी उतर पड़ा अ
उसी ओर चल दिया जिस ओर शोभा गई थ
दूर से देखा, शोभा एक छोटे से मकान में प्रवे
कर रही है। वह अन्दर चली गई और दरवा
बंद कर दिया।

मैंने उस स्थान पर पहुँच कर खिड़की
दरार से अन्दर देखने का प्रयत्न किया। अन्द
का दृश्य देखते ही मेरा मस्तिष्क चकराने लग
क्रोध से चेहरा लाल हो हो गया। मैंने देखा, शोभ
एक पुरुष के पास (जो खाट पर लेटा हुआ थ
बैठी उसका सिर दबा रही है। वह उसके सिर प
कुछ झुकी हुई थी, इस कारण उसका चेह
स्पष्ट दिखाई नहीं दे रहा था। मैं और कुछ नह
देख सका–वहां से चला आया।

शाम को घर पहुँच कर देखा, श्रीमती शोभ
पहले से ही घर में उपस्थित थी। मैं अब भ
क्रोध में था कहा–"क्यों, आज देरी से नहीं आ
? इतनी जल्दी ही सहेली ने जाने की इजाजत
दी ? अच्छा बताओ तो वह तुम्हारी सहेली
या......... कोई तुम्हारा.........?"

"छी, बंद करिए यह बकवास, मैं कुछ सुनन
नहीं चाहती।" उसने मुझे बीच ही में टोकते हु
कहा–"इतना ही विश्वास है मुझ पर, जो यह झू
कलंक लगा रहे हैं ?" शोभा ने करीब चिल्ला
हुए कहा।

"विश्वास ! किस बात का............देरी से घ
आने का ? आज भी गई थी न..........अपने यार
मिलने ? निर्लज,............मैंने सब देखा है।"

"प्लीज, भगवान के लिए ऐसा मत कहिए

उसने अपने कानों पर हाथ रखकर कहा–"मुझ पर यह कलंक मत लगाइए, मैं निर्दोष हूं।"

वह कुछ आगे कहती, इससे पूर्व ही मैंने क्रोध में दो–तीन थप्पड़ उसके गालों पर जड़ दिए। शोभा की आंखों में आंसू आ गए, पर मैंने कोई ध्यान नहीं दिया और बाहर निकल गया।

* * *

एक दिन बीत गया है, मैं अब भी क्रोध में हूँ, किन्तु शान्त हूँ। कुछ समझ में नहीं आता क्या करूँ........क्या न करूँ ?

आज वह बाहर नहीं गई। मैं पूछता रहा हूँ, बहुत पछता रहा हूँ। मेरी आत्मा मुझे धिक्कार रही है, यह मैंने क्या किया ? मुझे ऐसा नहीं करना चाहिए था।

मैं जो कुछ समझ रहा था, बात वह नहीं थी। उस छोटे से मकान में और कोई नहीं बल्कि, उसके पिता रहते थे...... मेरे ससुर रहते थे। शोभा को उन्होंने व्यक्तिगत पत्र लिखे थे जिनकी मुझे जानकारी नहीं थी। शोभा के पिता को व्यापार में अत्याधिक घाटा हुआ था, जिस कारण उनके मन पर भारी आघात पहुँचा था और वे बीमार हो गए थे। वे मेरे सामने आना नहीं चाहते थे, अपनी लड़की को सब कुछ लिख दिया था।

शोभा को एक अच्छी सरकारी नौकरी मिल गई थी। उसे मेरे ससुर ने सौगन्ध दी थी कि वह मुझे कुछ भी नहीं बताएगी। इस कारण शोभा ने मुझे अब तक कुछ नहीं बताया था। अपने वेतन से वह अपने पिता का इलाज करवा रही थी, और अपने घर का खर्च भी चला रही थी।

मुझे इस बात का ज्ञान तब हुआ, जब आज सबेरे उस मकान पर गया, जहाँ शोभा प्रतिदिन जाया करती थी।

मुझे दुख इस बात का है कि मेरी पत्नी ने यह सब मुझे क्यों नहीं बताया। मैंने उस पर झूठा कलंक लगाया, उस पर हाथ उठाया।

* * *

रात्रि के लगभग बारह बजे हैं। मेरी पत्नी शोभा अलग पलंग पर सो रही है। मैं उठकर उसके पास गया, पास में बैठकर उसके सिर पर हाथ फेरने लगा। वह जाग गयी। करवट बदल कर मुझे देखा, उसकी आंखों में आंसू थे, जो उसके गालों पर बह रहे थे। मेरी आंखों में भी आंसू आ गये मैंने रुँधे कण्ठ से कहा–"शोभा,–शोभा यह क्या हो गया ?"

वह रोने लगी, हिचकियां बंध गई उसकी।

"शोभा, कुछ दोष तुम्हारा था, कुछ मेरा, और कुछ हम दोनों का।"

वह रो रही थी, मैंने उसे अपनी बांहों में भर लिया। वह मुझसे लिपट गई। उसकी उदास–उदास जिन्दगी में प्रसन्नता की लहर उत्पन्न हो गई।

गुरदास आहूजा
'कौशलय' सी/5 शीतल पार्क,
बजरंग बाड़ी के पास, जामनगर रोड,
राजकोट–360006 (गुजरात)

सिंधी समाज और सिख पंथ

किंवदन्ती है कि गुरुनानक देव विभिन्न प्रदेशों का भ्रमण करते करते सिंध और बलोचिस्तान में भी गये थे। वहां कुछ स्थानों पर उन्होंने सिख संगत की स्थापना की थी। परन्तु इस विषय में ठोस प्रमाण नहीं मिल सके हैं।

सिंध के इतिहास से मालूम होता है कि गुरु गोविन्दसिंह (1666–1708) के समय में गुरु नानक के दार्शनिक विचारों का और गुरु गोविन्द सिंह द्वारा स्थापित 'खालसा पंथ' का प्रसार सिंध प्रदेश में काफी मात्रा में हो चुका था। गुरु गोविन्द सिंह की सेना में कई सिंधी भी सैनिक बने थे। उन्होंने खालसा पंथ स्वीकार कर 'पंच कका' भी धारण किये थे। महाराजा रंजीत सिंह (1780–1839) के समय में सिख पंथ का प्रसार सिंध में और भी बढ़ गया।

सिन्ध के अंतिम मुसलमान शासक कल्होड़ा (1843) और मीर या टालपुर (1783–1843) थे। उनके दरबार में कुछ हिन्दू अमलदार भी बड़े ओहदों पर नियुक्त थे। उनमें दीवान गि़दूमल और दीवान आड॒मल के नाम विशेषतः उल्लेखनीय हैं। इनके वंशज आजकल 'गिदवाणी' और 'आड॒वाणी' कहलाते हैं। ये दोनों पंजाब से आकर सिंध में बस गये थे। उसी प्रकार उस जमाने में नौकरी, धंधा–व्यापार आदि करने के लिहाज से कई पंजाबी हिन्दू और सिख सिंध में स्थायी रूप से आकर बसे थे। सिंध के हिन्दुओं का भी पंजाब से घनिष्ठ संबंध रहा है। मुलतान में कुछ हिंदुओं का उपनाम 'सिंधी' है उसी प्रकार सिंधी हिन्दुओं की एक बिरादरी अपने को 'पंजाबी' कहलाती है। आहूजा, अरोड़ा, गाबा, गोरा आदि उपनाम सिंधी और पंजाबी हिन्दुओं में समान हैं। इस तरह गुरुओं की वा[णी] का सिंध में प्रचार और प्रसार होना एक स्वाभावि[क] बात थी। सत्रहवीं ईस्वी सदी के अंतिम दशकों [से] लेकर सिंध में कई शहरों और गांवों में गुरुद्वा[रे] और सिख संगत के स्थापित होने के उल्ले[ख] मिलते हैं। इनकी संख्या उत्तरोत्तर बढ़ती गयी[।] इन धार्मिक स्थानों पर नियमतः गुरुओं की वाण[ी,] जीवन चरित्र आदि का पठन–पाठन और अ[ध्य]यन होता था।

उन्नसवीं सदी के पूर्वार्ध की घटना है[।] अड॒वाणी वंश के एक सिन्धी सिख दीवान माणि[क] सिंह, हैदराबाद सिंध से राजा रंजीत सिंह [के] दरबार में गये। वहां उन्होंने सिन्ध में सिख पं[थ] के प्रचारार्थ सहायता ली। वे महाराजा रंजी[त] सिंह की आज्ञा से "आदि ग्रंथ" लेकर अपने शह[र] में वापस आये। तत्कालीन टालपुर शासक [की] अनुमति और अनुदान लेकर उन्होंने अपने खाल[सा] सत्संगियों के साथ हैदराबाद सिंध में 'अका[ल] भूँगा' स्थापित किया। वहां नित्यप्रति नियम पू[र्वक] गुरुवाणी का अध्ययन और कीर्तन होने लग[ा।] 'अकाल भूंगा' के समीप ही एक मस्जिद थी। व[हां] नमाज पढ़ने वाले मुसलमानों ने ऐतराज कि[या] कि गुरुद्वारे के नक्कारों की आवाज से उनक[ी] इबादत में बाधा होती है। बात मार–पीट त[क] पहुँच गई। मुसलमान शासक ने 'अकाल भूंग[ा'] गिराने का आदेश दिया। सिन्धी खालसा नं[गी] तलवारें लेकर अकाल भूंगा की रक्षा हेतु मुख[्य] द्वार पर खड़े हो गये। तब किसी ने शासक [के] कान पर यह बात पहुंचाई कि वह गुरुद्वारा महारा[जा] रंजीत सिंह की आज्ञा से स्थापित हुआ है औ[र]

सरकार ने स्वयं वह जमीन अनुदान में दी है। अतः यदि 'अकाल भूंगा' को कोई हानि पहुंची तो संभव है कि महाराजा रंजीत सिंह की नाराजगी व्यर्थ में ही मोल लेनी पड़ जाये। उससे सिंध पर भी हमला भी कर सकते हैं। मीर साहिब को इस बात में काफ़ी वजन दिखाई दिया। आखिर उसने युक्ति ढूंढ निकाली। 'अकाल भूंगा' ज्यों का त्यों अपने स्थान पर कायम रहा। मस्जिद को केवल औरतों की इबादत के लिए रखा गया। नमाज आदि के लिए पुरूषों के लिए काफी दूर एक और मस्जिद बनवायी गयी। हैदराबाद सिन्ध का यह एतिहासिक 'अकाल भूंगा' अंग्रेजी के राज्यकाल में और भी बढ़ाया गया। वह आज तक उसी स्थान पर कायम है।

सिंध पर अंग्रेजों ने सन् 1843 में विजय प्राप्त कर वहां अपना राज्य स्थापित किया। उनके शासन काल में सिन्ध में 'सिख पंथ' का तीव्र गति से विस्तार हुआ। सिन्धी हिन्दू औरतें पिछली सदी के अन्त तक प्रायः घरों में ही शिक्षा प्राप्त करती थीं। बाद में नारी–शिक्षा के प्रचार और प्रसार होने पर लड़कियों ने स्कूलों में जाना शुरू किया। घरों में हिन्दू लड़कियों को प्रायः गुरुमुखी और देवनागरी अक्षर सिखाये जाते थे ताकि वे अपने धार्मिक ग्रंथ पढ़ सकें।

पिछली सदी के उत्तरार्ध में कुछ सिन्धी हिन्दू अपना धर्म त्याग कर मुसलमान बने थे। आडवाणी वंश के दीवान मूर्जमल ने इस्लाम को गले लगाया तो उसका बेटा मेवाराम भी सन् 1891 में मुसलमान बना। उसके तीन छोटे बच्चे थे, दो लड़कियां और एक लड़का। मेवाराम ने अपनी पत्नी से भी बच्चों सहित धर्म परिवर्तन के लिए आग्रह किया और उस पर बाद में दबाव डाला। परंतु वे सब टस से मस न हुए। मेवाराम ने बच्चों को हासिल करने के लिए न्यायालय का सहारा लिया। तब कोर्ट में उसकी छोटी बेटी ने स्पष्ट शब्दों में कहा, "मैं गुरु की सिक्खणी हूं। मर जाऊंगी, पर मुसलमान न बनूंगी। यह शख्स जो अपन धर्म छोड़कर मुसलमान हुआ है, वह मेरे लिए मर चुका। वह मेरा पिता ही नहीं है।" न्यायाधीश ने नाबालिग लड़की से सिख धर्म के बारे में कुछ सवाल किये, जिनका उसने सही उत्तर दिया। उसने गुरुमुखी में लिखित जपुजी साहब और सुखमणी से धाराप्रवाह पूर्ण कुछ अंश पढ़ सुनाये यह देखकर जज ने उन छोटे बच्चों का हाथ मेवाराम के हाथ में देने से इन्कार कर दिया। उनका भार बच्चों की माँ को ही सौंपा।

सिंधी में सिख साहित्य

साधु नवलराइ ने सन् 1890 में 'सुधार पत्रिका' नामक एक मासिक पत्र का प्रकाशन जारी किया। वह गुरुमुखी लिपि और सिन्धी भाषा में था। इसका मुख्य उद्देश्य सिन्धी हिन्दू स्त्रियों को हिन्दू और सिख धर्म की गौरवमयी गाथाओं से परिचित कराना था। पिछली सदी के अन्त तक हिन्दू और सिख धर्म से सम्बद्ध प्रमुख ग्रन्थ (जैसे, रामायण, भागवत, श्रीमद्भगवद्गीता, गुरुवाणी, जपुजी, सुखमणी आदि, और गुरुओं का जीवन चरित्र) सिन्धी भाषा और गुरुमुखी लिपि में प्रकाशित हुए।

सामी (1743–1850) नामक वेदान्ती कवि ने अपने नीति और ज्ञानपरक उपदेशात्मक श्लोक भी गुरुमुखी श्लोक भी गुरुमुखी लिपि में लिखे थे। वे बाद में संग्रह कर पुस्तक रूप में प्रकाशित किये गये। वेदान्त दर्शन के साथ साथ सामी की निर्गुण संतो और गुरुओं की वाणी में अटल आस्था थी। वे तीर्थाटन कर कई वर्ष अमृतसर के स्वर्ण मंदिर में भी जाकर ठहरे थे।

पिछली सदी के अन्तिम दशकों में डयाराम गिदूमल शहाणी ने 'जपुजी साहब' और 'सुखमणी' के सिन्धी में टीका सहित संस्करण प्रकाशित किये। इनकी टीका में कई स्थानों पर विभिन्न धर्मों के सिद्धान्तों का तुलनात्मक अध्ययन भी प्रस्तुत किया गया है।

जेठानन्द सांवलाणी ने 'नानक प्रकाश' नाम से चौतीस भागों में सिख गुरुओं के जीवन चरित्र सन् 1910 से 1920 तक सिन्धी भाषा में प्रकाशित किये। एक अन्य विद्वान लीलारामसिंह लालवाणी ने सन् 1913 में खालसा पंथ स्वीकार किया। उन्होंने हैदराबाद सिन्ध में 'सिख और सिंध सभा' स्थापित कर, उसकी ओर से गुरु ग्रन्थ साहिब का सिन्धी व्याख्या सहित संस्करण छपवाया। तत्पश्चात् फतहचन्द मेंघराज नामक एक अन्य सिख पंथ प्रेमी विद्वान् ने 'गुरुवाणी' नाम से बत्तीस भागों में गुरु ग्रन्थ का सिन्धी व्याख्या सहित संस्करण प्रकाशित किया। उन्होंने इसमें गुरुओं और अन्य संतों के चरित्र भी दिये हैं। विभाजन के पश्चात् भारत में भी 'आदि ग्रन्थ', जपुजी, सुखमणी, गुरुओं के चरित्र, गुरुनानक का जीवन चरित्र आदि ग्रन्थों के अलग–अलग चार पांच संस्करण प्रकाशित हुए हैं।

सन् 1920 के आस–पास हैदराबाद सिन्ध में "सिख यंगमेन्स् एसोसियेशन", की स्थापना हुई। उसके तत्वावधान में 'सिख ट्रैक्ट' नाम से मासिक पत्र पुस्तकाकार में छपता था। उसमें गुरुवाणी के साथ–साथ सिख वीरों और शहीदों की गाथाएं, गुरुओं के जीवन चरित्र और उपदेश छपते थे। इस प्रकार, सिख पंथ से सम्बद्ध साहित्य सिन्धी भाषा में प्रचुर मात्रा में प्रकाशित हुआ है। सभी रचनाओं का यहां उल्लेख किया जाए तो एक बृहत् सूची तैयार हो जाए। भारत में भी [illegible] प्रकार का साहित्य मुम्बई, उल्लासनगर, पु[illegible] दिल्ली, अजमेर आदि स्थानों से प्रकाशित ह[illegible] है।

सिन्धी भाषियों की सिख पंथ में आस्था [illegible] बड़ा प्रमाण है कि कई सिन्धी जिन्हें पुत्र संत[illegible] नहीं होती थी अथवा जन्म लेते ही मर जाती [illegible] वे प्रायः मनौती करते थे कि पुत्र के जन्म लेते [illegible] उसे गुरु को समर्पण किया जाएगा। ऐसे बाल[illegible] का मुण्डन नहीं किया जाता था। नामकरण संस्क[illegible] आदि भी सिक्ख पंथ के अनुसार होते थे। [illegible] बालक केशधारण कर सिक्ख पंथ के सिद्धान[illegible] का पालन करता था। इस तरह, एक ही कुटु[illegible] में मोना और सिख भाई साथ–साथ चलते [illegible] उनमें कोई भेदभाव नहीं रखा जाता। अन्य हिं[illegible] तीर्थ स्थानों के साथ–साथ, सिन्धी अमृतसर [illegible] 'स्वर्ण मन्दिर' तथा अन्य सिख धर्म के पवि[illegible] स्थानों और प्राचीन गुरुद्वारों की भी यात्रा क[illegible] हैं। निस्संदेह, चाहे सिन्धी हिन्दू केशधारी सि[illegible] भले ही न बने, परन्तु उसकी आस्था गुरु नान[illegible] और सिख पंथ में अटल रहती है।

सिन्धी समाज की अन्य सामान्य विशेष[illegible] यह है कि सिन्धियों के गुरुद्वारों में 'आदि ग्र[illegible] साहब' के साथ–साथ रामायण, भागवत आ[illegible] अन्य ग्रन्थ तथा राम और कृष्ण व अन्य हि[illegible] देवताओं की प्रतिमाएं भी रखी जाती हैं। इ[illegible] प्रकार सिन्धी समाज पर सिख पंथ का प्र[illegible] प्रभाव दिखायी देता है, जिनमें सनातन हिन्दू ध[illegible] का समन्वय भी हमें मिलता है।

("संगत–संदेश" नाम[illegible]
स्मारिका में प्रकाशित–198[illegible]

लीला चनेसर

सावित्री भावनाणी

बारहवीं शताब्दी के तीसरे चरण में सिंधु देश के देवलकोट हिस्से पर चनेसर बहुत ही बलवान और सुन्दर राजा था। पराक्रम और ऐश्वर्य में उसकी टक्कर का कोई और राजा नहीं था। वह बड़ा ही कला प्रेमी था। उसके दरबार में बड़े–बड़े कलाकार आश्रय पाते थे। उसके गुणों की प्रशंसा जगह–जगह फैली हुई थी। इस कारण उस समय की हर एक सुन्दरी यही चाहती थी कि उसे चनेसर जैसा पति मिले। किन्तु चनेसर एक पत्नी व्रतधारी था। उसकी पत्नी का नाम था लीला। वह भी कला उपासिका और पति की तरह ही परम सुन्दरी थी।

उन्हीं दिनों भारत के कच्छ प्रदेश के लखपत सूबे का राजा था राय खंघार। वह भी बड़ा ही पराक्रमी राजा था। राय खंघार की लड़की का नाम था कोंअरू। उसकी सुन्दरता की चर्चा सब जगह होती थी। एक दिन कोंअरू अपने रूप–श्रृंगार में व्यस्त थी। उसकी सहेली जेनी ने बहुत बार पुकारा, कोंअरू अपने श्रृंगार में मस्त थी। इससे जेनी को गुस्सा आ गया। उसने व्यंग करते हुए कहा "श्रृंगार तो ऐसे कर रही हो जैसे चनेसर को जीत लिया हो।" इससे कोंअरू ने जेनी की ओर तो ध्यान दिया पर व्यंग उसके हृदय में चुभ गया। उसने मन में ठान लिया कि वह चनेसर को जीत कर रहेगी।

कोंअरू की मां मुरकी को जब कोंअरू की जिद का पता चला तो वह चिन्तित हो गई। उसे मालूम था कि कोंअरू बहुत ही जिद्दी स्वभाव की है। मुरकी ने अपने पति राय खंघार से बात की। राजा चनेसर से रिश्ता जोड़ना तो गर्व की बात थी। लेकिन उससे कहे कौन ? एक तो चनेसर पहले ही विवाहित था और उसका अपनी पत्नी लीला के प्रति बहुत प्रेम था। और दूसरे चनेसर और राय खंघार दोनों की उम्र में बहुत अन्तर था। इसलिए यह डर था कि चनेसर राय खंघार से रिश्ता जोड़ना नहीं चाहेगा। ऐसी अवस्था में राय खंघार की बड़ी बेइज्जती होती। अतः बड़े सोच विचार के बाद यह तय हुआ कि किसी तरकीब से चनेसर को कोंअरू से शादी करने के लिए राजी करना चाहिए।

कोंअरू और उसकी मां मुरकी भेष बदल कर व्यापारी बनकर देवलकोट आईं। वहां उनकी जान–पहचान एक फूलों वाली से हुई। फूलों वाली ने उन्हें सुझाया कि उनका काम चनेसर के मंत्री जखड़े द्वारा ही सम्पन्न हो सकता है। फिर तो तीनों जखड़े के पास पहुंचीं। कोंअरू की अभिलाषा सुनकर तथा उसके सुन्दर रूप पर तरस खाकर जखड़े ने उनको सान्त्वना दी और कहा कि वह उनकी मदद जरूर करेगा।

दूसरे दिन जखड़े ने अवसर पाकर चनेसर के सामने कोंअरू की सुन्दरता का वर्णन किया। जब देखा कि राजा पर उसके वर्णन का गहरा प्रभाव हुआ है, उसने उसे यह भी बता दिया कि कोंअरू उससे प्रेम करती है। चनेसर पर जखड़े

की बातों का प्रभाव तो बहुत हुआ, लेकिन वह अपनी पत्नी लीला से बहुत प्यार करता था। वह नहीं चाहता था कि वह अपने प्रेम पर आंच आने दे। इसलिए जखड़े को मना कर दिया कि वह फिर कभी ऐसी बात उसके सामने न करे।

शाम को जब मां और बेटी जखड़े से मिलने आई तो उनको मालूम हुआ कि जखड़े अपनी कोशिश में असफल रहा है। दोनों की आंखों के सामने अंधेरा छा गया। उनको कुछ सूझता ही नहीं था कि क्या करें। लेकिन कोंअरू हिम्मत हारने वाली नहीं थी। उसने सोच समझकर कहा कि अब तो हमें लीला को बस में करना चाहिए। उसके द्वारा ही हमारा काम सिद्ध हो सकता है।

फिर तो दोनों ने अपनी सब चीजें बेच–बाच दीं। भेष बदल कर दोनों ने नौकरानियों के कपड़े पहन लिए और सीधे लीला के महल में पहुंची। दासी की मिन्नत खुशामद की और लीला तक पहुंच गईं। उससे उन्होंने कहा कि "हम बहुत दुखी हैं। हमारा एकमात्र सहारा, घर का खर्च चलाने वाला पुरुष कहीं चला गया है। बहुत दिनों तक उसका कोई समाचार नहीं मिला है। घर में खाने के लिए अन्न तक नहीं है। आप रानी मां हैं। यदि आप हमें कुछ काम दे दें तो हमारा गुजर बसर हो सकता है। फिर हम आपके गुन गाती रहेंगी।"

उनको दुखी मान कर लीला का दिल भर आया और उसने दोनों को काम दे दिया। कोंअरू को घर के काम–काज में लगाया और उसकी मां मुरकी को सिलाई का काम दे दिया। कोअरू

महल की सफाई करने, बर्तन मांजने और स
तथा रानी का बिस्तर बिछाने में दिन बिताती
और मुरकी महल के गद्दों बिछौनों की मरम्मत
साथ के साथ चनेसर की पगड़ी बनाने का व
करने लगी।

कुछ दिनों बाद कोअरू महल के आइने
अपनी सूरत देख सपनों में खो गई। अपने प
की विफलता पर सोचते–सोचते उसके आंसू निक
आए। अचानक लीला वहां आ पहुंची। कोंअ
को रोते हुए देख कर सहानुभूति से पूछने ल
कि वह क्यों रो रही है। कोंअरू ने उत्तर दिय
"मालकिन अपने भाग्य पर रो रही हूं। कभी मैं
आपकी तरह ही किसी राज्य की राजकुमारी थ
झूलों में झूलती थी और गहनों से लदी रहती थ
मेरे नवलखे हार की चमक रात के अंधियारे
दूर कर देती थी। वह अभी तक मेरे पास है

लीला को गहनों से बहुत प्यार था।
सदा यही चाहती थी कि हर प्रकार के नए–
गहने उसके पास हों। कोंअरू के पास नवल
हार की बात सुनकर उसे देखने को मचल उठ
किन्तु उसे विश्वास नहीं आता था कि इस गर
नौकरानी के पास भी इतना बहुमूल्य गहना
सकता है। अतः उसने उससे अपनी बातों
सत्यता का प्रमाण मांगा। कोंअरू दौड़ कर अ
कमरे में से नवलखा हार ले आई। उसकी चम
से सारा महल दमकने लगा। लीला का दि
मचल उठा। उसने कोंअरू से हार मांगा।
हार के लिए कोई भी मूल्य देने को तैयार थी

कोंअरू को लीला की इस मांग में अ

स्वप्न साकार होते दीखे। उसने लीला को अपनी सारी कहानी सुनाते हुए कहा "मेरे पास धन दौलत की कमी नहीं हैं। मैं तो अपने प्रियतम को जी भर कर देखना चाहती हूं। यदि तुम सिर्फ एक रात उनको मेरे पास रहने दो तो मैं यह नवलखा हार तुम्हें दे सकती हूं।"

लीला दुविधा में पड़ गई। हार की चमक उसको चंचल बना रही थी। लेकिन पति का प्यार उसको इस हार को हथियाने से मना कर रहा था। इसी उधेड़ बुन में उसने कोंअरू से बाद में बात करने को कहा।

चनेसर कभी–कभी शराब पीकर रात को बहुत देर से महल में आता था। लीला ने सोच–विचार के बाद यह तय किया कि ऐसे ही किसी अवसर पर वह कोंअरू को चनेसर के कमरे में रहने देगी। इस से चनेसर को भी पता नहीं लगेगा और उसे नवलखा हार भी मिल जाएगा।

दो चार दिन बाद जब चनेसर रात को शराब के नशे में धुत्त लौटा तो लीला ने कोंअरू को बुलाया और उससे नवलखा हार लेकर कहा–"अब तुम चनेसर के कमरे में जाओ। लेकिन कल प्रातःकाल उसके जागने से पहले वापस चली आना।"

कोंअरू चनेसर के कमरे में गई और देखा कि चनेसर नशे में धुत्त अपने पलंग पर लेटा हुआ है। उसने जूते तक नहीं उतारे है। कोंअरू ने चनेसर के जूते उतार कर पलंग के पास रखे और स्वयं उसके पैर दबाने लगी। लेकिन चनेसर को तो होश ही नहीं था। जब वह थक गई तो पलंग के पैताने जमीन पर बैठ गयी और सर पलंग पर रखकर सो गयी। थकावट के मारे प्रातःकाल को उसकी नींद नहीं खुली। जब चनेसर की आंख खुली तो पैताने किसी अनजान सुन्दरी को देख कर हैरान हो गया। कोंअरू के जागने पर उसे मालूम हुआ कि लीला ने नवलखा हार लेकर एक रात के लिए कोंअरू को उसके कमरे में रहने दिया है। यह जानकर वह आग बबूला हो गया और हुक्म दिया कि लीला को उसके मैके भेज दिया जाए। उसका मुंह न देखने का वादा किया और कोंअरू का प्यार तथा त्याग देख कर उसके साथ शादी कर ली।

लीला को अब अपनी करनी पर पश्चाताप होने लगा। लेकिन तीर कमान से निकल चुका था। बहुत मिन्नतें करने पर तथा हार को लौटाने के लिए तैयार होने पर भी चनेसर न पसीजा और वह रोती हुई अपने मैके चली गई। मन में यही आशा थी कि उसका प्रियतम कभी न कभी उसका दोष माफ कर उसे अपने पास बुला लेगा।

कुछ वर्ष बीत गए। चनेसर ने लीला की खोज–खबर नहीं ली। संयोग से उसके मंत्री जखड़े की सगाई उसी गांव में हुई जहां लीला रहती थी। फिर तो गांव वालों ने जखड़े को लड़की देने से मना कर दिया। जखड़े बेचारा बहुत कोशिशें करके हार गया। अन्त में वह लीला के पास गया। उसने जखड़े को कहा "अगर अपने राजा को बारात के साथ लाओगे तो तुम्हारी शादी हो सकती है"जखड़े वायदा करके वापस देवलकोट आया और राजा की मिन्नतें करके उसे

बारात के साथ के गया।

गांव के बाहर बरातियों के ठहराने का प्रबन्ध किया गया। बरातियों के मन बहलाव के लिए कुछ स्त्रियां घूंघट काढ़कर नाच दिखाने लगीं।

उन सब में जो मुख्य नर्तकी थी उसके सुन्दर नृत्य और मधुर स्वर ने सब को मंत्र–मुग्ध कर लिया। चनेसर तो नाच गाने का शौकीन था ही। वह उस नर्तकी से बहुत ही प्रसन्न हुआ। उसने अपने गले से मोतियों की माला उतार कर उसे दी और कहने लगा "हे सुन्दरी तुम्हारे गले में कितनी मिठास है ! जरूर तुम्हारा रूप भी वैसा ही मनोहारी होगा। अब घूंघट हटा कर दर्शन दो और इन नयनों की प्यास बुझाओ।"

नर्तकी ने घूंघट हटाया तो राजा के सामने सुन्दर किन्तु दुखों के कारण दुर्बल बनी लीला खड़ी थी। चनेसर से अपनी प्रियतमा का दुख सहन न हो सका। वह वहीं पर गिर पड़ा और उसके प्राण पखेरू उड़ गए। लीला का दुर्बल शरीर और क्षत–विक्षत मन प्रियतम के मिलन की खुशी को सह न सका और उसने भी वहीं पर गिर कर प्राण दे दिए। इस प्रकार दोंनो प्रेमी उस लोक में एक दूसरे से फिर मिल गए।

*****

निंदक नियरे राखि

विनोबा जी अपने पत्रों को संभाल कर र
थे और उन सबका यथावत उत्तर भी दिया क
थे। एक दिन उनके पास गांधी जी का एक
आया तो उन्होंने उसे पढ़कर फाड़ दिया। स
में ही कमल नयन बजाज बैठे थे। उन्हें
देखकर आश्चर्य हुआ। वह अपने उद्वेग को
न सके और उन्होंने उन फटे टुकड़ों को जोड़
पढ़ा तो उसे विनोबा जी की प्रशंसा से ओत–प्र
पाया। उसमें लिखा था–आपके समान उच्च आ
मैंने और कहीं नहीं देखी। साश्चर्य उन्होंने विन
जी से पूछा–"आपने यह पत्र फाड़ क्यों दिया
सही बात जो लिखी थी। इसे संभाल कर रख
था। सस्मित विनोबा जी ने उत्तर दिया। यह
मेरे लिए बेकार है। अतः मैंने फाड़ डाला। श्र
बापू ने अपनी विशाल दृष्टि से मुझे जैसा दे
उस पत्र में लिख दिया। पर मेरे दोषों की उ
कहां खबर ? मुझे तो आत्म प्रशंसा बिल्कुल प
नहीं। हां कोई मेरे दोष बताये तो मैं बरा
उनका ख्याल करूंगा।

सूचना

सिन्धी गुलशन आपकी अपनी पत्रिका
सिन्धी गुलशन में विज्ञापन देकर आर्थिक सहाय
दें तथा अपने व्यापार को लोकप्रिय बनायें।

सिन्धी गुलशन के स्वयं ग्राहक बनें तथा अ
इष्ट–मित्रों को भी ग्राहक बनायें।

सिन्धी गुलशन में कविता, कहानी, लेख भे
तथा सिन्धयत का विकास करें।

25 जनवरी स्मृति दिवस पर

॥ ॐ ॥

सच्चो सांई सतरामदास की जीवन लीला

सिंध के अति श्रद्धेय भगत कंवरराम के साथ जन्म से लेकर शहादत तक संत सतरामदास का नाम अटूट रूप से जुड़ा हुआ है।

रहड़की गाँव के संत खोताराम के आशीर्वाद से ही कंवराम का जन्म हुआ था। उनके जन्म के बाद माता–पिताने अपने बालक को खोताराम की चरणों में छोड़ दिया था। संत खोताराम द्वारा ही इस बालक को कंवर नाम प्राप्त हुआ।

उन्ही संत खोताराम के पुत्र का नाम सतरामदास था। कंवरराम बचपन से ही सतराम दास की छत्रछाया में पले थे। उन्हीं के मार्गदर्शन और प्रेरणा द्वारा उन्हें विद्या प्राप्त हुई और उन्हीं द्वारा गुरुमंत्र प्राप्त कर प्रसिद्ध भगत बन गये थे।

कंवरराम के गुरू, संत सतरामदास का जन्म सन् 1864 में सिंध के रहड़की गाँव में भगत खोताराम के यहाँ हुआ था।

खोताराम गृहस्थ संत थे। वो भक्तिभाव में तल्लीन रहते थे। उन्होंने समूची गुरुबाणी कण्ठस्थ कर ली थी। उन्हीं के ये संस्कार बालक सतराम में आए थे। बचपन से ही सतरामदास पिता के साथ सत्संग एवं भजन कीर्तन में साथ देते। अन्य साधु–संतों के प्रति भी उन्हें आदरभाव के साथ–साथ सेवा भावना थी। उन्हीं के साथ एकांत में रहकर नाम स्मरण करने की उत्कण्ठा जागी थी। बाल्य अवस्था से ही उन्होंने अपंगों और दीन–दुखियों की सेवा प्रवृत्ति शुरू कर दी थी वो पशु–पक्षियों के प्रति भी अपार करूणाभाव रखते थे।

बालक सतरराम का कण्ठ बहुत सुरीला था। उनके मधुर कण्ठ से गाये भजनों से श्रोता मंत्र–मुग्ध हो भावविभोर हो जाते। युवा अवस्था से ही उन्होंने भगत में भजन गाना आरम्भ किया, जो बहुत ही धार्मिक और सेवाभाव से क़रते थे। इस दौरान जो कुछ भी उनकी झोली में चढ़ता वो उपस्थित गरीबों और जरूरतमंदों में बांट देते। खुद वह अत्यन्त सीधा सादा जीवन जीते थे। धार्मिकता के साथ–साथ समाजसेवा और लोककल्याण ही उनके जीवन का उद्देश्य बन गया था। उनके बाद संत कंवरराम भी इसी मार्ग पर चले थे।

भगत सतरामदास स्वाश्रय और परिश्रम में ही विश्वास रखते थे। एक़ बार वो हालणी के संत किशनदास के स्थान पर गए। वहां भवन निर्माण कार्य चल रहा था। उन्होंने कार सेवा की इच्छा व्यक्त की। संत किशनदास ने कहा, आप तो भगत हैं, और फिर हमारे अतिथी भी। आपसे हम काम कैसे ले सकते हैं ? फिर भी उन्होंने निर्माण कार्य में मजदूरी कर अपना योगदान दिया। उस समय युवा कंवरराम भी उन्हीं के साथ थे। कंवरराम को मिट्टी–गारे की टोकरियाँ उठाने का काम

सौंपा गया था।

सेवा और भक्ति द्वारा उन्होंने अनोखी सिद्धि प्राप्त की थी। एक बार सतरामदास सांई वसणशाह के स्थान पर उनकी पुण्यतिथि के उपलक्ष्य पर गए थे उस समय गद्दी पर भाई अमरदास थे। वे निःसंतान थे।

एक दिन प्रातः काल सत्संग करते वक्त भगत सतरामदास ने कहा, सांईं अमरदास जितने श्लोकों का उच्चारण करेंगे उतने ही उन्हें पुत्र प्राप्त होंगे। सांईं अमरदास गायक या भजनकार नहीं थे। वो दुविधा अनुभव कर करने लगे कि मुझे गाना नहीं आता मैं श्लोक नहीं गा सकूंगा।

परन्तु भगत सतरामदास ने संगीत के सुर–ताल बिना ही श्लोक गाने का आग्रह किया। सांईं अमरदास ने तीन श्लोक बोले।

तुरन्त ही सतरामदास ने पलऊ पाया। सिंधी समाज में इसकी विशेष परंपरा है। भजन, कीर्तन, सत्संग या फिर सामाजिक या पारिवारिक प्रसंगों की पूर्णहुति के समय पलऊ पाया जाता है। महिलाएँ अपनी साड़ी का पल्लू दोनों हाथों में लेकर और पुरूष अपने पहने हुए कपड़ों का कोई कोना हाथ में लेकर इष्टदेव का स्मरण कर संबंधित व्यक्ति, कुटुम्ब और सर्वजन सुखाय के लिए याचना करते हैं और मनोकामना पूर्ति के लिए प्रार्थना की जाती है।

भगत सतरामदास ने भी पलऊ पाकर सांई अमरदास को पुत्र प्राप्ति के लिए याचना की।

दूसरे वर्ष जब भगत सतरामदास, सांई वसणशाह की पुण्यतिथि के उपलक्ष्य में दरबार में आए तो अमरदास के यहाँ पुत्र चेतनराम का हो चुका था। उसके बाद भी दो पुत्रों का हुआ। इस प्रकार तीन श्लोकों की वजह से पुत्रों का जन्म हुआ और वे चेतनराम, गो एवं सुखराम नामों से प्रसिद्ध हुए।

भगत कंवरराम के पिता का देह अवस चुका था। संत सतरामदास ने पिता का स्थ उनका विवाह करवाया। विवाह के प्रसं गिनती से ज्यादा लोगों के आ जाने से मं भंडारी धर्मसंकट में पड़ गये। आमंत्रित मेहमानों की खातिरदारी करने के लिए सामग्री उनके पास नहीं थी। अब तो इज्ज सवाल था। उन्होंने संत सतरामदास को व्यथा कही, और अतिरिक्त सामग्री की व्य करने में अपनी असमर्थता व्यक्त की। सतरामदास ने खाने के सामान पर चादर दी और प्रभु को अरदास की, पलऊ पाया कलश में से जल लेकर छिड़कर और भंडा खाना शुरू करने की आज्ञा दी।

आमंत्रित सभी मेहमानों ने भोजन ग्रहण फिर थी खाद्य सामग्री बच गयी थी और गाँव को ढंढेरा पीट कर खाने का न्योता दिया कहीं कोई कमी महसूस नहीं हुई।

कंवरराम की पालना, विवाह या भगत में ही नहीं बल्कि उनमें सेवाभाव, जीवदया, और हरिजनों का उद्धार करने की प्रवृत्ति भी संत सतरामदास की प्रेरणा थी।

शहादत के दिन भी भगत कंवरराम करने जा रहे थे। उसी दिन भी उन्होंने

सतरामदास की समाधि पर जाकर आज्ञा ली और चरण वंदन किया तथा वहां जाने का अंतिम होने का संकेत भी दिया था। उन्हें अपनी अंतिम क्षणों का आभास हो चुका था। भगत भजन में जाते हुए उन्हें मार्ग में ही कट्टरवादीयों की गोलियों का शिकार बनना पड़ा। इस तरह सतरामदास जो प्रत्यक्ष तौर से कंवरराम के गुरू और मार्ग दर्शक बने रहे थे। वे निजधाम पहुंचने तक भी परोक्ष तौर पर कंवरराम के सूत्रधार बने रहे।

संत सतरामदास के आशीर्वाद द्वारा कई लोगों को कई तरह की अपेक्षाएं फली, संतान प्राप्ति हुई, दुःख दर्द दूर हुए। इस तरह की कई घटनाएं प्रसिद्ध हैं। दया और करूणाभाव से वे सभी का भला सोचते। एक दिन वो पंजा देरी गाँव गये। रेल्वे स्टेशन पर एक रोगी उनके चिपक पड़ा और बिलखने लगा। वो अपने रोग से ऊब चुका था। उसे कोई उपचार लग नहीं रहा था। वैद्य हकीम भी जवाब दे चुके थे।

उसे देखकर सतरामदास के मन में करूणा भाव आ गया और उन्होंने उसे गले से लगा लिया और कहा, "भाई, तेरा रोग मैं ले लेता हूं, जाओ कुशल हो।"

संत सतरामदास के पजांदेरी पहुँचने से पूर्व ही उन्हें बुखार बढ़ता गया और वहां एक कार्यक्रम पूरा कर वे रहड़िकी साहिब लौटे। सेवा करते हुए निजधाम की ओर 25 जनवरी को प्रयाण किया।

('सिन्ध के संत' से साभार)

सिन्धी गीत

सिंधी ऐसे भारतवासी

मूल सिन्धी : नारी लच्छवाणी, भोपाल
अनु. हिन्दी : सरल झापगटे, फ़ैज़ाबाद

कोई कश्मीरी कोई मद्रासी।
सिंधी मगर हैं भारतवासी।।
बोली कोई न माने दूजी,
पहली माँ तो दूजी मासी,
सिंधी ऐसे भारतवासी।।1।।

सोरंठ, प्रभाती के संग सीखें,
शिवरंजनी औ भीमपलासी,
सिंधी ऐसे भारतवासी।।2।।

बल–बुद्धि के दीप जलाकर,
अंधकार में करें पूरणमासी,
सिंधी ऐसे भारतवासी।।3।।

मातृभूमि हित दी कुर्बानी,
याद करो हेमू की फाँसी,
सिंधी ऐसे भारतवासी।।4।।

अफसोस बहुत मगर भारत में
की नहीं कोई कदरशनासी,
सिंधी ऐसे भारतवासी।।5।।

सिंधी बंधुओं के लिए ऐतिहासिक है, इस वर्ष का नवंबर मा

इस वर्ष का नवंबर माह हम सभी भारत वासियों के लिए अति महत्वपूर्ण है और सिंधी बंधुओं के लिए तो यह माह ऐतिहासिक है।

नवंबर माह की सूर्य की प्रथम किरण के उदय होते ही यह ऐतिहासिक समय आरंभ हो गया। श्रद्धा, उमंग, उल्लास से परिपूर्ण दीवाली पर्व घर–घर खुशियां बांट गया। मर्यादा पुरुर्षोत्तम भगवान श्रीराम के अयोध्या लौटने की याद में दीप जलाये गए, मां लक्ष्मी माता को नमन करते हुए दीवाली पर्व मनाया।

पहली नवम्बर को कई शहरों नगरों में दीवाली के साथ–साथ सिंधी बंधुओं ने सिंध के सरताज, संत शिरोमणी भगत कंवरराम जी का वर्सी उत्सव मनाया। ये वही सिद्धहस्त भगत कंवरराम हैं, जिन्होंने अपनी वाणी के माध्यम से मृत बालक को जिंदा कर मां को सुपुर्द किया था। ये वही भगत कंवरराम हैं जिनके भगति में से कोई असमर्थ खाली न गया था। वहीं दीवाली के दूसरे दिन 2 नवंबर को सिंधी संस्थाओं व पंचायतों ने दिवाली स्नेह मिलन कर भाईचारे व एकता का संदेश दिया।

4 नवंबर को गांधीधाम सहित देश के कई भागों में दीन–दुखियों के सच्चे सेवक, सिद्धपुरुष स्वामी लीलाशाह की 31वीं पुण्य तिथि श्रद्धा से मनाई गई। ये वृद्ध महान सिद्ध पुरुष थे जिन्होंने अपनी तपस्या के बलबूते पर नीम के पेड़ को एक जगह से दूसरी जगह स्थानान्तरित करवा दिया। आज के सर्वश्रेष्ठ कथावाचक स्वामी आशारा बापू भी स्वामी लीलाशाह जी को अपना मानते हैं। स्वामी लीलाशाह जी सामूहिक शा पक्षधर थे, गांधीधाम स्थित उनके आश्रम में भी होने वाली सैकड़ों शादियां इसका ज्व उदाहरण हैं।

8 व 11 नवंबर को गौ माता को अर्पित पर्व गोपाष्टमी व कार्तिक ग्यारस का भी समाज में उल्लेखनीय स्थान है। इन दोनों ति पर सिंधी महिलाएं–पुरुष व्रत रखकर गऊमा तुलसीमाता की पूजा अर्चना करते हैं तथा का मास में कई सिंधी मंदिरों, गुरुद्वारों से नित्य प्र फेरियों का आयोजन भी किसी उत्सव से नहीं होता।

13 नवंबर को ही सिंधी कलामों के बे बादशाह मास्टर चंदर की पुण्य तिथि पर जगह सांस्कृतिक आयोजन के जरिए उन्हें किया जाता है। मास्टर चंदर के गाये गीत–कलामों के शब्द जीवन का सार लिए थे, आज भी भारत में सिंधी समाज द्वारा ल जाने वाले मेलों, उत्सवों में मास्टर चंदर गीतों–कलामों की धूम रहती है।

उन्होंने सिंधी–हिंदी–पंजाबी फिल्मों में गीत गाए। एच.एम.वी. की कंपनी ने उस सबसे ज्यादा रोयल्टी इनके गीतों पर कमाई उन्हें अलविदा कहे हुए आज 21 वर्ष हो ग

र उनके गाये हुए गीत कलाम आज भी जीवन में ई राह प्रदान कर जाते हैं।

15 नवंबर को कार्तिक पूर्णिमा का महान दवस जिसे हम सब गुरुनानक जयंती के रूप में नाते हैं। जिस श्रद्धा भाव से विश्व समुदाय इस र्व को मनाता है उसी श्रद्धा भाव से सिंधी बंधु ी मनाते आ रहे हैं। सिंधी गुरुद्वारों में आरती, कथा, प्रवचन व आम भंडारे का आयोजन होता है था सिंधी गुरुद्वारों को रोशनी से सजाया जाता ।

20 नवंबर को उस महान सिंधी व्यक्ति का न्म दिवस है जिस व्यक्ति ने इष्टदेव झूलेलाल ी की जीवनी को घर–घर पहुंचाने में संपूर्ण ीवन बिताया। उस महान हस्ती का नाम है प्रो० ामपंजवानी। और इस महान हस्ती का दुखद वर्गवास भी इष्टदेव झूलेलाल जी के जन्मोत्सव टीचंड पर हुआ। इस दिवस को सिंधी दिवस के रूप में प्रसिद्व करने में प्रो० राम पंजवानी की ूमिका सराहनीय रही। मुंबई, उल्लास नगर, हाराष्ट्र के कई नगरों में इस महान दिवस पर न्हें श्रद्धा से याद किया जाता है।

अंत में नवंबर माह के अलविदा होने से पांच दिन पूर्व सिंधी समाज <u>25 नवंबर</u> को महान शिक्षाविद् ार्शनिक <u>साधु टी. एल. वासवानी</u> के जन्म दिवस ो मनाना नहीं भूलता, इस दिन को मीटलेस ड–शाकाहारी दिवस के रुप में जाना जाता है। ादा साहिब के श्लोक, बैत, प्रंवचनों की झलक उनके शिष्य दादा जे.पी. वासवानी देश–विदेश में हा रहे हैं। महान नूरी ग्रंथ इनका प्रमुख ग्रंथ हैं।

सिद्धांत की बातें

1. मन की चंचलता पर नियन्त्रण करो। मन की जीत जन की जीत है।
2. बुरे विचारों को रोको।
3. कभी किसी के अहित की बात मत करो।
4. महापुरूषों का सत्संग करो।
5. अच्छी–अच्छी बातों का मनन करो।
6. संकल्प शक्ति को कभी क्षीण न होने दो।
7. सुख–दुःख में मानसिक क्षमता रखो।
8. दुःख को सहो सुख को कहो।
9. अहंकार की भावना को पास मत फटकने दो।
10. नेकी करो पर उसका ढिंढोरा मत पीटो।
11. सोने से पहले दिन के कामों का लेखा–जोखा लो और यदि अपने हाथ से कुछ अनुचित हुआ हो तो उसके लिए पश्चाताप करो।
12. केवल मधुर और आनन्दमय क्षणों को याद करो।
13. विनयशील बनो।
14. निराशा और कुंठा से दूर रहो।
15. काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद आदि पापों से मन को मुक्त करो।
16. मन के परिष्कार के लिए उत्तम ग्रंथों का स्वाध्याय करो।
17. सत्य एक विशाल वृक्ष है। उसकी ज्यों–ज्यों सेवा की जाती है त्यों–त्यों उसमें अनेक फल लगते हुए नजर आते हैं। उसका अन्त ही नहीं होगा।

पं० अभिषेक शर्मा

सिन्धी कहाणी लेखकनि लाइ शुभ सूचना

सिन्धी कहाणी लेखकनि खे शुभ सूचना थी दिजे त सिन्धी गुलशन जे ईदड़ 157 अंक (अप्रैल मई जून 2006) में कहाणी इनामी चटा भेरीअ जो आयोजन रखियो विया आहे।

कहाणियू असलूकी रोचक सामाजिक हुजनि। चटाभेटी में आयल कहाणियुनि में पहिरियो नं० आयल आखाणी ते 300 रु० बियों नं० ते 200 रु ऐं टिये नम्बर आयल आखाणी ते 100 रु० इनाम दिनो वेंदो। आखाणी सिन्धी लिपि या देवनागरी लिपि में हुजे।

1. आखाणी असलूकी हुजे ऐं हिन महिल ताईं ब़ी कहि मैगजिन में न छपियल हुजे। कहाणी लेखक इन ग़ाल्हि जी तसदीक लिखियत में मोकिले।

2. कहाणी रोचक शिक्षादायक सामाजिक समस्या ते हुजे।

3. कहाणी सिन्धी गुलशन जे 6 सुफनि हुजे। साफ लिखियल ऐं पन्ने जे हिक प लिखियल हुजे।

बहितरीन कहाणियुनि जी चूंड़ हिक मुक जज कामेटी (सिन्धी गुलशन पारां मुकररं) कंदी जिनजो फैसलो आखिरी रहंदो।

उन बारे में का बिलिखपढ़ कान कई वेंदी आखाणी जी चूंड जी सूचना लेखकनि खें दि वेंदी।

छपिजण ते इनाम ऐं पत्रिका जी का मोकिली वेंदी।

कहाणी लेखक पहिंजो फोटो ऐं ऐड्रेस बि मोकिलीन

अशोक शम
मुख्य सम्पाद

श्रद्धांजलि

सिन्धी गुलशन जो अगूणो माली डा० शिवानंद मामताणी स्वर्गधाम पधारियो।

जन्म 13-3-1934
मृत्यु 20-12-2005

सिन्धी गुलशन जो अगूणो मु० सम्पादक (1981-1984) डा० शिवानंद मामताणी ता० 20-12-2005 जो हिन फामी दुनिया मां चालाणो करे वियो। श्री मामताणी सिन्धू समाज लखनऊ जो हिक निश्काम कार्यकर्ता हो। सिन्धी गुलशन पत्रिका सां हुनजो 20 सालनि खां घाटो रस्तो हो। संदसि जन्म 13-3-1934 में सिन्धु जे नवाबशाह जिले में ठारूशाह ग़ोठ में थियो हो साहिती पंचायत सां बि हुन जो घाटो सम्बन्ध हो संदसि पिता टीकमदास मामताणी बि सामाजिक कार्यकर्ता हो। श्री मामताणी सरकारी नौकरी (सचिवालय में) कंदे बि होमोपथी जो इलाज बि कंदो हो। हू हिक सुठो लेखक ऐं सम्पादक हो न साल अगु सिन्धू समाज खेसि सिन्धी रत्न जी उपाधि ड्रेई सम्मानित कयो। सिन्धी गुलशन परिवार संदसि मृत्युअ त दिली शोक थी जाहिर करे ऐं परमात्मा खे संदसि आत्मा जी शान्ती लाइ वेनती थी करे। संदसि पुत्र जगदीश ऐं पत्नी जे दुख में शामिल थी थिए।

सम्पादक

هلايون ۽ ان ۾ روچڪ گيان ورڌڪ ڳالهيون ڪريون ته هڪ آڪرشڻ رهندو. اسان اهو نه سوچيون ته ٻاهي ماڻهون ته ٻه يا ٽي ٿا اچن پوءِ ڇا ڪيون؟ ان باري ۾ مان اهو چوڻ ٿو چاهيان ته اسان کي سنگهه وارن ڪان پريرڻا وٺڻ کپي. انهن جي شاکا تي ٻه ڇٽا به ويندا ته شاکا لڳائيندا آهن ۽ پورو ٽائم پاڻ ۾ ڳالهه ٻول ڪري يا راند ڪري شاکا جو ٽائم پورو ڪندا آهن. اسانکي به انهن وانگر هڪ نشچت ٽائم سنڌي ڳالهائڻ سيکارڻ جي لاءِ رکڻ کپي. اگر سيکارڻ وارو دلچسپي وٺندو ته سکڻ وارا به دلچسپي وٺندا. اها ڳالهه برابر آهي ته سکڻ وارن جي ڪمي ٿي سگهي پر اسانجي لاءِ اهو ڪم ڪرڻ ضروري آهي ته اسان انهن ٻارن يا پريوارن ۾ سنڌي ڳالهائڻ جي پريرڻا پريو. پنهننجي ٻوليءَ جي لاءِ انهن ۾ پيار جي ڀاونا کي ٻلوان ٿاهيون.

ديس ۾ ڪئي سنسٿائون، سنڌي اڪاڊميون، وڪاس بورڊ وغيره سنڌي ڪلاس هلائين ٿا ۽ ان ڪم جي لاءِ ڪجھ ٻائرن کي هو ٿوڙي گهڻي آرٿڪ مدد به ڏين ٿا. انهن سنسٿائن کي کپي ته سنڌي ڳالهائڻ جي لاءِ پريرڻا ڏيڻ لاءِ ڪجھ ڪاريه ڪرم ٿاهين. ڇٽا پيٽي جهڙا آيوجن ڪجن جنهن ۾ سنڌيءَ ۾ ئي سوال جواب پڇيا وڃن. ڇٽاپيٽي ۾ ڀاڳ وٺڻ وارن کي انعام ڏئي پريرڻا ڏيون. ان سان ٻارن جي جنرل نالیج به وڌندي ۽ سنڌي ڳالهائڻ ۽ سکڻ جي لاءِ روچي وڌندي.

چوڻ لاءِ ته مان اهو سڀ چئي ويس ۽ توهان سڀ به انهن ڳالهين سان هڪ راءِ رکي سگهو ٿا پر ڪرڻ ڏکيو آهي. سنگهه جي پرچارڪن کي اسان ڏسون. هنن پنهنجو گهر پريو... ڇڏي ڪري بنا ڪنهن سوارٿ جي صرف... ديس هت ۽ هندو سنگهٺن جي لاءِ پنهنج... جيون سمرپت ڪيو آهي. اسانکي ان جي... مقابلي صرف ٿوڙو ٽائم ئي ڏيڻو آهي. اسانک... اگر پنهنجي ٻوليءَ سان پيار آهي ۽ اسان ا... کي زنده رکڻ ٿا چاهيون ته اسان کي ڪ... ڪرڻ لاءِ اڳتي اچڻ کپي. اگر اسان اڄ سڄا... نه ٿينداسين ته پوءِ رهيو سهيو حال به ... رهندو. اڄ به دير ٿي ويئي آهي پر دير آئي... درست آئي وانگر اسان پنهنجي ٻوليءَ ک... بچائڻ جي ڪم ۾ لڳون ۽ پنهنجو فرض نڀايو... ته انجو نتيجو ضرور سٺو نڪرندو. □

ڪلو ته ----

ٻه دوست هڪ ڪار اڪسيڊينٽ ۾ مري ويا. يمدو... انهن کي وٺي يمراج وٽ آيو. يمراج انهن کي چيو ت... توهانجا ڪرم ڏسي توهان کي نرڪ جي سزا ٿي ڏني... وڃي. هاڻ ٻڌايو ته توهان ڪهڙي نرڪ ۾ وڃڻ ٿا چاهيو...

هنن پڇيو ته سائين نرڪ ڪهڙا ڪهڙا آهن؟ يمرا... چيو هڪ آهي امريڪا اسٽائل، ٻيو انگلينڊ اسٽائل... ٽيو آهي انڊين اسٽائل. ٻنهي دوستن پاڻ ۾ ويچا... ومرش ڪري يمراج کي چيو ته توهان اسان کي انڊين... اسٽائل واري نرڪ ۾ موڪليو. يمراج پڇيو ته توهان... انڊين اسٽائل نرڪ جو پسند ڪيو؟ هنن جواب ڏ... سائين، اسانکي خبر آهي ته امريڪا ۽ انگلينڊ ج... ماڻهو ٽائم ۽ ڊيٽلي جا پابند ٿيندا آهن پر هندستان... ۾ سرڪاري ڪرمچاري ڪم ڪون ڪندا آهن ۽ آلسي... هوندا آهن. انهي ڪري اسان انڊين نرڪ گهريو آهي... ته اتي اسان کي سزا ڪون ملندي. ڪرمچاري آرام... ڪندا رهندا ۽ اسان به بنا سزا جي اُتي آرام سان رهي... سگهنداسين.

تہ سرڪي ۾ همت نہ پئي ٿين. آخر ۾
جڏا اچي مهمان خاني تي پهتا. انهن
اتي ڏاڍو سواڳت ڪيو ويو. ڪين ڏاڍا سٺا
۽ پکوان ڪارايا ويا. ڪترا ئي نوڪر هنن
شيوا ۾ هردم حاضر هئا. اهو ڏسي ٻين
همت ڪئي ۽ اچي پهتا مهمان خاني ۾.
نهن پوءِ ڏينهن ڀيڙ ويئي وڌندي. راجا
طرفان اترو سنو انتظام هو جو پلنگ تي
ولي ئي جيڪو بہ هو تلب ڪندا هئا سو
نهن کي اتي ملي ويندو هو. هڪ ڏينهن
جا جي چوڻ تي ان مهمان خاني ۾ باهہ
ئي ويئي. مهمان خاني ۾ بنا محنت جي
ئي پي ڪري اُتي رهڻ وارا هتا ڪتا تہ
ويا ۾ هٿ پير هلائڻ جي اچا شڪتي بہ
م تي ويئي هين. ان ڪري باهہ لڳڻ تي
بہ اُتي ڪري باهہ وسائڻ لاءِ نہ ڊوڙيو.
پ ڪو هڪ ٻئي کي باهہ وسائڻ لاءِ چوڻ لڳو
وري نوڪرن کي رڙيون ڪري سڏ ڪرڻ
۾ پنهنجي پلنگ تان ڪو بہ نہ اُٿيو.
جو سڀ جلي مري ويا.

اها ڪهاڻي اسان جي ويچار جوڳي آهي.
نهنجو پاڻ نہ پتوڙبو، پاڻ پنهنجي ٻوليءَ
لاءِ ڪجهہ نہ ڪنداسين ۽ رڳو ٻين تي پيا
يينداسين تہ پوءِ اسان پنهنجي ٻوليءَ کي
ين بچائي سگهنداسين. اڄ اسان ڪمائڻ
ڻ ڪان پوءِ پاڻ کي وڏو تہ سمجهون ٿا ۽
ٽ بہ ڪيون ٿا ۽ ٻين جون غلطيون بہ
ڏون ٿا پر خود ڇا پيا ڪريون؟ پنهنجي
ي بچائڻ لاءِ اگر اسان پنهنجي گهر ۾
ڏي ۾ نہ ڳالهائينداسين تہ پوءِ ان کي
ائڻ لاءِ ڇا ڪو اوتار ايندو؟ اسان پنهنجي
ائن ۽ سماج شيوڪن کي آدر نہ ڏينداسين
پاڻ کي انهن کان وڌيڪ هوشيار سمجهي
ڪري هنن جي ڳالهہ تي ڌيان نہ ڏينداسين
تہ ڪير اڳتي ايندو؟ نہ اسان خود ڪيون نہ
ٻين کي سهيوڳہ ڏيون تہ پوءِ اسانجي سنڌي
ڀاشا جو ڀويشيہ ڇا ٿيندو؟

اڄہ ضرورت آهي تہ اسان پاڻ ڪجهہ ڪيون
۽ ٻين کي بہ سنڌي ڳالهائڻ لاءِ پريرڻا ڏيون.
ٻوند ٻوند تلاو ڀرجندو آهي. ڪم ڪرڻ ڏاڍو
ڏکيو آهي، ٽائم ڏيڻ ان کان بہ وڌيڪ ڏکيو
آهي پر اسان اگر پنهنجي پهچان، پنهنجي
ٻولي زندہ رکڻ ٿا چاهيون تہ پوءِ اسانکي
خود اهو ڪرڻو پوندو. ياد رکو سرڳہ انهي کي
ملندو آهي جيڪو مرندو آهي. اچو پنهنجي
ٻولي کي بچائڻ لاءِ ڪجهہ ڪريون. ڪجهہ پاڻ
پتوڙيون.

ڪجهہ پائر سوچي سگهن ٿا تہ اسان جي چوڻ
تي ڪير هلندو؟ ٿي سگهي ٿو تہ شروع ۾
توهانجي ڳالهہ تي ڪو خاص ڌيان نہ ڏنو
وڃي پر اگر سچي لگن سان اسان ڪجهہ ڪيو
تہ پوءِ ڏيري ڏيري اثر ضرور ٿيندو. جيڪو
نقصان ٿي چڪو آهي انهي جي ڀرپائي جلد
تہ نہ ٿيندي. اسان چونداسين تہ ماڻهون
يڪدم چوڻ مڃيدا اهو سوچڻ بہ ٺيڪ ناهي.
ڪم ايترو سرل ڪونهي. ان لاءِ اسان سڀني
کي محنت ڪرڻي پوندي. پهرين تہ اسان
پنهنجي ٻارن سان مٽ مائٽن سان سنڌي ۾
ڳالهايون. پنهنجي ٻارن کي سنڌي ۾ چٺي
لکون. ليپي ڪهڙي بہ لکون پر ٻولي سنڌي
لکون. اگر هو سنڌي نٿا سمجهن يا هنن کي
سنڌي ڳالهائڻ جو ابهياس نہ آهي تہ بہ اسان
هنن سان سنڌيءَ ۾ ڳالهايون. پوءِ هو پاڻهي
سمجهڻ جي ڪوشش ڪندا. ڪجهہ پائر
پنهنجي شهر ۾ يا پنهنجي پاڙي ۾ سنڌي
ٻارن ۽ وڏن جي لاءِ سنڌي ڳالهائڻ جو ڪلاس

سوچيو ڀائي سوچيو ---

ديارام ميلاڻي

اسان سنڌي پاڻ کي گھڻو هوشيار سمجھندا آهيون. اهو ڪنهن حد تائين صحي به آهي پر سنڌي ۾ ئي اها به چوڻي آهي ته گھڻو هوشيار ٻه ٽنگو ڦاسندو آهي. اها چوڻي اسان سنڌين تي اڄ سٽيڪ پئي لڳي. اسان ورهاڱي کان پوءِ سنڌ ڇڏي هند ۾ آياسين ته پاڻ سان گڏ پنهنجي ٻولي، سنسڪار ۽ سنسڪرتي کڻي آياسين.

هند ۾ اچڻ کان پوءِ اسان جي لاءِ پهرين ضرورت پيٽ پالڻ ۽ پاڻ کي وسائڻ جي هئي پر تنهن هوندي به اسان پنهنجي ٻولي کي ڪونه وساريو. ان وقت سڄي هندستان ۾ ڪيترا ئي اسڪول، ڪاليج کليا ۽ سٺي طرح هليا به . اترو ئي نه هندستان جي ڪنڊ ڪڙڇ مان سنڌي اخبارون ۽ پتريڪائون پرڪاشت ٿيون. اسان جي سنڌي نيتائن جي ڪوشش ڪري سنڌي ڀاشا ڀارتيه سنوڌان جي اٺين شيڊيول ۾ شامل ٿي ۽ ان کي مانيتا ملي. اسان جي نيتائن جي ڪوشش جو ئي ڦل آهي ڪ ديش جي انيڪ پرانتن ۾ سنڌي اڪاڊمين جي اسٿاپنا ٿي، سنڌي وڪاس بورڊ ٺهيو.

هاڻ اسان پنهنجي پيرن تي بيٺا آهيون. گھڻو ئي ناڻو ڪمايو آهي پر اڄ سنڌي ۽ سنڌي ٻولي ڪٿي آهي؟ اڄ اسانجي سنسڪرتي ۽ سنسڪار ڪٿي آهن؟ اڄ اسانجا گھڻا ڀائر پنهنجي ئي گھرن ۾ پنهنجن ٻارن سان سنڌي ۾ ڪون ٿا ڳالهائين. گھڻن جا ته ٻار سنڌي ٻولي سمجھن ئي ڪونه ٿا. اگر اسان سنڌي ڳالهائينداسين نه ته پوءِ لکڻ پڙهڻ ڪٿان ٿيندو؟ اهڙي حالت ۾ اڄ سنڌي اسڪول، ڪاليج ۽ پتر پتر ڪائون بند ٿي رهيا آهن ته ان ۾ اچرج ڪهڙو. اسان جي وڏن ورهاڱي کي سويڪار ڪري اگر ڀل ڪئي ته ڇا اڄ اسان انهن کان به وڏي ڀل نه ڪري رهيا آهيون؟ اسان جي وڏن اسانجي ٻولي ته بچائي، اسان اها به وڃائي رهيا آهيون. اسان جا انيڪ ڀائر ٻولي بچايو، سنڌي ڀاشا بچايو جا نعرا لڳائي رهيا آهن پر خود ان کي بچائڻ جي لاءِ ڪجھ خاص ڪونه پيا ڪن. رڳو واڪا ڪرڻ سان ته ڪو ڪم ٿيڻ وارو نه آهي. ان بابت هڪ ڪهاڻي جو ورڻن ڪرڻ ٺيڪ ٿو لڳي.

هڪ راجا پنهنجي راڄ ۾ اها جانچ ڪرڻ جي خيال سان ته هن جي راڄيه ۾ ماڻهو محنتي آهن يا سست، ڪم ڪرڻ ۾ وشواس ٿا ڪن يا رڳو پر نندا ڪري پنهنجو ۽ ٻين جو ٽائم خراب ٿا ڪن؟ سو هن سڄي راڄيه ۾ علان ڪرايو ته جيڪو به ناگرڪ ڪم نه ڪرڻ چاهيندو هجي، مفت ۾ آرام سان روٽي کائڻ چاهيندو هجي ته هو سرڪاري مهمان خاني ۾ اچي رهي. هن کي اتي سڀ سويڌائون مفت ۾ ملنديون.

راجا جو اهو اعلان ٻڌي ڪري ماڻهن جي

لکنو جي اڌياتمڪ چِٽي

شوَ مورتي سخي بابا آسودارام جو ۴۵ نرواڻ
ن.
لکنو جي عالم باغ کيتر ۾ شاردا نهر جي
ري تي وسيل شو شانتي آشرم ۾ ڀڳتي، گيان
ڪام ڪرم جي تروينڻي پيئي وهي.
ان پوتر سنگم ۾ ۱۵ سيپٽمبر ۲۰۰۵ کان ۱۸
ٽمبر تائين هند سنڌ مان آيل هزارين ڀائر
ن اچي گيان گنگا ڀڳتي جمنا ۽ نشڪام ڪرم
سرشتيءَ جي سنگم ۾ ٽٻيون ڏنيون ۽ جيون
ڪيو.
هر سال وانگر هن سال بہ ان پوتر موقعي تي
وديس مان سوين هزارين پريمي آيا، ودوان
ڪٿاواچڪ گايڪ ڪلاڪار، سنت مهنت
يا؛ جن پنهنجي پوتر واڻيءَ سان سخي بابا
چرڻن ۾ ڀاوناٸن جا گل چاڙهيا.
۱۵ تاريخ صبح جو امرت ويلي ۾ پريات
نڪتي، هن انوکي نگر ڪيرتن ۾ سوين ڀائر
شامل ٿيا، جڳهہ جڳهہ پريات ڦيريءَ جو جوڳو
ار ٿيندو رهيو. ۱۰ بجي هون پوڄن، ۱۱ بجي
گرنٿ جو اکنڊ پاٺ ۽ پوءِ برهم ڀوڄ سان
ہ ڪرم جو آرنڀ ٿيو. شام جو ٦ بجي نت
رهراس صاحب سنتن جون آرتيون ٿيون، پوءِ
رات ڪيرتن ڪٿا جو ڪاريہ ڪرم صبح جو
ي تائين چالو رهيو.
اِهو سلسلو ٽيئي ڏينهن هلندو رهيو. ان
ي تي امراوتي دربار مان سائين منوهرلعل،
وار مان پوڄ سائين گنگاداس وسڻ دربار
اڻ، ڍبرا دربار مان سنت سريچند صاحب،
جو سدابهار گايڪ ايشور آڏواڻي، ڀاونگر مان
پريتمداس، بنارس مان رانجهو ڀڳت ۽ انيڪ
ڪ، ڪٿا واچڪ آيل هئا؛ جن ٽيئي ڏينهن
جي مڌر واڻيءَ سان حاضر ستسنگين جو من

موهيو. ان موقعي تي بمبئي مان شري ٺاڪر چاولا، پارو چاولا، الهاس نگر مان شري ٽيڪچند مست، ڊاڪٽر لتا ٿهلياڻي، دهليءَ مان ڀيڻ وينا شرنگي ۽ شالني ساگر ۽ ٻيا ودوان بہ پڌاريل هئا، جن پنهنجا ويچار پيش ڪيا. ۱٦ تاريخ اتر پرديش سنڌي سڀا پاران اتر پرديش جي پنچايتن جي مُکي صاحبن جو ميڙ بہ ڪوٺايل هو، جتي سنڌي سماج جي سمسيائن تي ويچار ڪيا ويا. مُکي صاحبن جو سنڌي سڀا ۽ سنتن پاران سنمان ڪيو ويو.

ٽئين ڏينهن عام ڀنڊارو چالو هو. اٽڪل ٻاهران آيل ڇئن هزارن مهمانن جو رهڻ، کاڌي پيتي جو تمام اتم بندوبست هيو. اٽڪل هڪ هزار شيواڌاري رات ڏينهن سنتن ۽ مهمانن جو آدر ستڪار ۾ جٽيل هئا. ان موقعي تي ۱۵ تاريخ سخي بابا آروگيہ ڌام اسپتال جو ادگهاٽن بہ ٿيو. هيءَ وشال اسپتال سنتن جي پاران سنڌي سماج کي ارپڻ ٿيل آهي. هتي فزيوٿراپي، الٽرا سائونڊ، ايڪس-ري، او.پي.ڊي سيڪشن پئٿالاجي، ڏند اسپتال، اکين جي اسپتال آهي. ائلوپٿي ۽ هوميوپٿي جو علاج چالو ٿيل آهي. هن آروگيہ ڌام جا اڌيڪش سائين موهن لعل، سيڪريٽري پريو ديال، خزانچي ڀائو ڀڳوانداس آهن. سهيوگ ۾ سڄي پرديش جي ۽ لکنو جي جنتا آهي. مکيہ آهن سروَ شري موهنلعل لڌاڻي، سندرداس کتري، مرليڌر آهوجا، نانکچند لکاڻي. هن سڄي ورسي مهواتسو ۽ آروگيہ ڌام جو پريرڻا دايڪ سنت شرومڻي سائين چانڊورام، سندس ٻئي سپتر سائين موهنلعل، سائين هريش لعل ۽ آشرم جا سيڪريٽري شري ڪشنلعل آهن. جنجي چرڻن ۾ وار وار پرڻام. ادب سان سلام. هن موقتي تي سنڌ مان ڊاڪٽر هري لعل جي اڳوانيءَ ۾ ۷۵ ڄڻن جو سنڌين جو جٿو بہ پڌاريل هو.

●

پائر پينرن جي مدد، غريب ڪنيائن جون شاديون، غريب پائرن کي روزگار، غريب شاگردن کي پڙهائيءَ لاءِ مدد وغيره ڪئين ڪارج هلن پيا. ڪاريہ ڪرم جو سنچالن شري ستيانند سانولاڻيءَ ڪيو.

ٻين آڪٽوبر تي پوڄيہ دادا جو مهانگر جي وشال ڪلياڻ منڊپ جي آنگڻ ۾ انگريزيءَ ۾ ڀاشڻ ٿيو. وقت جو سڀاپتي لکنو مهاپالڪا جو ميئر مانوارو ڊاڪٽر رايہ صاحب هو. هتي بہ اٽڪل هزار ٻارهن سوَ پائر پينر اچي شريڪ ٿيا.

پروچن جو وشيہ هو، تندرستي ۽ خوشي حاصل ڪرڻ جا اپاءِ. دادا جي مُک مان ڌارا پرواه سولي ۽ مٺي انگريزي ٻڌي دل گد گد پئي ٿي ۽ فخر پئي ٿيو تہ اهڙو مها گڻوان ۽ ودوان سنت اسانجي حياتيءَ ۾ آهي.

دادا انگريزيءَ ۾ ٻڌايو تہ (۱) هرڪو اِنسان خوشي ٿو چاهي. اِها خوشي ملندي جڏهن اسان ٻين کي خوشي ڏينداسين. ٻين کي سک ۽ سويڌا ڏينداسين، عزت ڏينداسين. ان لاءِ خوش رهڻ جو هڪ ئي اپاءُ آهي خوشي ڏيو. جيون مليو آهي ڏيڻ لاءِ. ان لاءِ جيڪو آهي اهو ورهايون، ٻين جا بوجها هلڪا ڪريون.

(۲) جيون ۾ آشاواديِ ۽ سڪدائي ويچار رکون. جهڙو پاڻ کي سمجهنداسين اهڙا بڻباسين. هردم محسوس ڪريون تہ اسان اڃا جوان آهيون ڪم ڪري سگهون ٿا.

(۳) شراب، ماس، تماڪ ۽ نشيدار شين کان پرهيز ڪريون. اهي شيون اسانجي سرير کي ڪمزور ڪن ٿيون. اهي شيون ڀهريون ٿورو سک ڏين ٿيون، پوءِ دک ڏين ٿيون. ان لاءِ ڪاڏو ساتوڪ کائڻ کپي. ٻک کان ٿورو گهٽ کائون. گهٽ کائون ۽ ڪم کائون، سرير تندرست رهندو.

(۴) اسانکي قدرت طرفان وجهہ ملن ٿ اڳتي ترقي ڪرڻ جا، انهن وجهن جون فائ وٺون. عادتون سٺيون رکون. سٺي ڪم ڪرڻ ڀهرين تڪليف ٿئي ٿي پوءِ انجو نتيجو س ملي ٿو. خراب ڪم يا عادت ڀهريون سک ڏئ ٿي ۽ پوءِ جيون برباد ٿئي ٿو. نشو ڪرڻ ڀهريو مٺو لڳي ٿو پر پوءِ آنڊا جلائي ٿو.

(۵) اسان تندرست رهڻ لاءِ وٽامن ڪائو ٿا. مان اڄ اوهانکي هڪ ٻيو وٽامن ٿو ٻڌايا وٽامن W يعني worship، water ۽ walking صبح ۽ شام گهمڻ جي عادت رکو ۽ پاڻي خو پيئو ۽ گهمڻ وقت نام جپيون. ٿورو وقت ر سانت ۾ گذاريون. اندر واري پرڀوءَ سان رو رهاڻ ڪريون.

(۶) سڀاءَ کي ڪلمڪ رکون، مشڪون، پا ۾ سٺا چرچا ڪريون.

آخر ۾ دادا چيو، روز روز ڪنهن ڪنهنجي مدد ڪريون. ڪوئي چنتا ۾ آهي ان سان ڳالهايون ٿي سگهي تہ انجي ڪم ۾ مد ڪريون. اِهو نہ سوچيون تہ ٻيو تہ ڪو منهنج مدد ڪري ڪونہ ٿو، مان ڇو ڪريان؟ هن مو سان تہ ڪجهہ نہ ڪيو، مان ڇو انجي مدد ڪريا نشڪام ٿي مدد ڪريو. ڏسندا انجو عجيب ڦ ملندو. مالڪ اسانجي مدد لاءِ ڊڪندو ايندو.

دادا جا اهڙا خوش ٿيڻ جا اُپاو ٻڌ هرڪو حاضرين پاڻُ پيڻ گد گد ٿي رهيو هو.

۳ آڪٽوبر دادا مهانگر ۾ دادا واسواڻ مارگ جو ادگهاٽن ڪيو. پوءِ دادا لکنو واسي کي آسيس ڏيئي روانا ٿيا. سڀ جون دليو پريل ۽ نيڻ پسيل. شل دادا وري وري لکنواچن اِها هئي هرهڪ جي اندر جي تمنا.

سک سچي آهي تہ پرين جلد پاڻ ايند

-سمپادڪ

جيوَ شيوا ۽ پريم جي مورتي
دادا جشن واسواڻي

لکنو ۾ ٽي ڏينهن

لکنو جي پريمين جي سڪائتي سڏ تي
جشن پهرين آڪٽوبر کان ٽين آڪٽوبر
ن لکنو ۾ پڌاريا. هوائي اڏي تي پهرين
ٽوبر صبح جو ١٠ بجي دادا جو لکنو جي
ين پاران سڪائتو سواگت ڪيو ويو. دادا
واڻيءَ مشن جي پريمين کان سواءِ شوَ شانتي
م جي پيناڌيش سنت شرومڻي سائين
ورام جن ۽ سوين پريمين دادا شيام جي
۽ سان دادا جشن جي آجيان ڪئي. آجيان
ڙن ۾ ييڻ ريڪا بالاڻي، گرڌر بالاڻي، شري
ن لعل لڌاڻي، ڊاڪٽر نارائڻ سنڌي، شري
ڻ داس لڌاڻي، شري نندلعل گرناڻي،
داس ڪتري، نانڪ چند لکماڻي ۽ ٻيا سوين
ي هئا. سواگت قافلو عالم باغ جي وِي-آءِ-
رود تي شوَ شانتي آشرم جي پرسان تازو ٺهيل
نيہ ڌام (اسپتال) پهتو. دادا اتي پنج منٽ
يا. اسپتال ڏسي دادا بيحد خوشي ظاهر
ي. اتان دادا جو قافلو شري لڇمڻداس
يءَ جي نواس استان شيل ڪنج (١٢-اي.
نگر) تي پهتو.

شام جو ٦ بجي شوَ شانتي آشرم ۾ شاندار
سال ستسنگ هال ۾ دادا جن جو پهريون
ترام سنڌيءَ ۾ ٿيو. دادا جن جي مڌر وچنن
پڌڻ لاءِ هزارين يائرن ۽ ييڻرون آشرم ۾ آيا.
م جي پاران دادا جو ييڪيدار سواگت ڪيو
دربار ۾ درشن ڪرڻ کان پوءِ دادا جن
نگ هال جي پويہ منچ تي پڌاريا. منچ جي
پنيان سنڌ جي مهان سنتن سائين سترامداس، امر شهيد سنت ڪنوَررام ۽ سخي بابا آسودارام جون منوهر ۽ دلڪش مورتيون آسيس ڏيئي رهيون هيون. دادا ٽي. ايل. واسواڻيءَ جي وشال مورتيءَ تي دادا جن مالا اپرڻ ڪري پنهنجو قيمتي پروچن آرنڀ ڪيو.

دادا سان گڏ سنت چانڊورام منچ تي سڄو وقت وراجمان هئا.

دادا جن فرمايو تہ هي مانوَ جيون امولڪ آهي جو پريوءَ ڪرپا ڪري اسانکي ڏنو آهي. اِهو پريو سمرڻ ۽ جيو شيوا ۾ لڳائڻ کپي. جيئَن تہ سڀ ٿا پر جيئڻ تنهنجو سڄايو آهي جيڪي پنهنجو ڪجھ وقت پريوءَ کي ارپڻ ڪن ٿا. روز روز اسان سنتن جي ٻاڻي ٻڌن ۽ پڙهن، ان مان هڪ ٽڪ ئي ڪٽي ان کي جيون ۾ عمل ۾ آڻيون. سيني سان پيار ڪريون، انهن جي شيوا ڪريون، جيون ۾ ساتوڪ وهنوار ڪريون، ڪاڌو اسانجو ساتوڪ هجي، تامسي کاڌي کان پرهيز ڪريون. پسون ۽ پکي بہ ان مالڪ جا اپايل اسانجا يائر آهن، انهن کي پيار ڏيون. انهن جي سنڀال ڪريون. روز روز سنتن، سدگرن ۽ سڄڻ ماڻهن جو سنگ ڪريون. جهڙو سنگ تهڙو رنگ لڳندو.

سائين چانڊورام جن فرمايو، دادا جن اسان وٽ آيا آهن، وڏا ياڳ لکنوءَ جي ڌرتيءَ جا، هي آشرم ڌنيہ ٿي. هتي بہ سنتن جي آشيرواد سان جنتا جي شيوا جا ڪاريہ چالو آهن. ستسنگ سان گڏ نشڪام شيوا جا ڪارج غريب

پاڻي وهڻ لڳو. هاڻي مونکي پاڻي بہ پيئڻ لاءِ مليو. ان پاڻيءَ مان هٿ منهن بہ ڌوئي ٿي سگهيس. مان ڀڳوان ڪرشن جو پوڄارِي آهيان ۽ ڀڳوت گيتا جو روز پاٺ ڪندو آهيان ۽ گايترِي منتر جو جاپ ڪندو آهيان. مان سڄو وقت گيتا جي شلوڪن جو، گايترِي منتر جو جاپ ڪندو رهيس. منهنجي ان وشواس منهنجي رکيا ڪئي ۽ وار بہ ونگو نہ ٿيو. جڏهن مونکي ٻاهر ڪڍيو ويو، ان وقت آخري نارنگي مون کاڌي هئي. مان وشواس ٿو ڪريان مونکي بچائي ٻاهر ڪڍڻ وارا ان وقت پهتا، جڏهن منهنجو کاڌو اچي ختم ٿيو هو. پرڀوءَ جي ليلا عجيب آهي. ڀڳوان جي وشواس منهنجي جان بچائي.

پرڀوءَ ۾ وشواس ڪيترو چمتڪار ٿو ڪري ٻيو پاٺ ۾ وشواس، ايشور ۾ وشواس جيون ۾ عجيب چمتڪار ٿو ڪري.

-ايس. پي. ڪوهلي (لنڊن)

منزل ناهي دوُر

منزل ناهي دور، او ساٿي منزل ناهي دوُر.
ايندي ويندي گلي ملنداسين،
پنهنجا پنهنجا دک ونڊي سڀ،
پنهنجو پنهنجو دڳ وننداسين،
چاڻ ئي ڏسبو صبوح جو نور، منزل ناهي دوُر.
ڪيسين ڪنهنجو شان بچايون،
ڪيسين سوچي قدم وڌايون،
ڇو نہ نئين ڪا راهہ ٻڌايون،
دشمن ڀلي وڃن وهلور، منزل ناهي دوُر.
دک جي اُس ۽ سک جو سايو،
خود قدرت ئي آهہ ٻڌايو،
اِن ڪان خود کي ڪنهن نہ بچايو،
لڙڪ مُرڪ دنيا دستور، منزل ناهي دوُر.

سنڌِي سڏاءِ

-لتا ٿهلياڻي

سنڌِي پاڻ سڏاءِ تون سائين، سنڌِي پاڻ سڏاءِ
سنڌي ٿي گٽ مٽ ڳالهائين!
انگريزن جو اولاد سڏائين،
ماءُ بہ سنڌِي، پيءُ بہ سنڌِي،
سنڌِي سڏجڻ کان ڪيٻائين!
ماءُ جي ٿڃ نہ لڄاءِ تون سائين
سنڌِي پاڻ سڏاءِ

ڇهرا ڏسي ٿو تلڪ لڳائين!
سانڍي جيان رنگ بدلائين؟
سوارٿ خاطر ٿالهہ وڄائين؟
سنڌي هئڻ جو ڍونگ رچائين؟
سنڌيت جو بس ناد وڄاءِ تون سائين
سنڌِي پاڻ سڏاءِ

سنڌين کي نقصان رسائين،
ڌارين آڏو ڪنڌ جهڪائين،
شرم حيا کي ڇڏيئہ وساري،
پئسا ڏيئي پاڻ پوڄائين،
اڳوانيءَ جو سوچ هٽاءِ تون سائين
سنڌِي پاڻ سڏاءِ

سنڌِي آهين، سنڌِي ئي سڏاءِ،
ٻارن کي سنڌيءَ ۾ پڙهاءِ،
سنڌِي ڪپڙا، سنڌِي کاڌو،
پاڻ بہ کاءُ ۽ سڀ کي کاراءِ،
من ۾ ڪو نہ غرور سماءِ تون سائين
سنڌِي پاڻ سڏاءِ

05, Sai Niketan Apartment,
lear Jai Baba Lawns, Ulhasnagar-421005

ڳوان ۾ وشواس ئي منهنجي زندگي بچائي

(هڪ سچي گهٽنا)

انڪل ستر سال اڳ ڪوئٽيا (اڄ پاڪستان
هي) ۾ هڪ ڀينڪر زلزلو آيو هو. رات جو
ن هو، سڀ نندرا ديويءَ جي گود ۾ آرامي
. ڪن منٽن ۾ سڄو شهر برباد ٿي ويو، وڏيون
ون عمارتون مٽيءَ جي ڍير ۾ بدلجي ويون.
ان وقت انئين سالين جو هوس. سکر
ڪستان سنڌ) ۾ بہ ڌرتيءَ ڪي لوڏا آيا هئا.
يءَ جا ڏينهن هئا. رات جو انڪل هڪ وڳي
جنهن تي مان سمهيو پيو هوس، لڏڻ لڳي
وينس. ڪٿ هيٺان نهاريم ڪٿ ڇوٽي لڏي؟
ون طرف آواز اچڻ لڳا، هرڪو ڀڳوان يا خدا
ياد ڪري رهيو هو. صبح جو بجليءَ وانگر
ڦهلي تہ رات ڪوئٽيا ۾ ڌرتي ڌٻي آهي،
هاڪار مچي ويو. سکر مان ڪوئٽيا اڄ وڃ
في هئي. ڪي هوا بدلائڻ لاءِ ۽ ڪو ڪو ميوي
خريد لاءِ ڪوئٽيا ويندا هئا. ريڊيو تي
ون ڀينڪر اچڻ لڳيون. رستا ٽٽي پيا هئا،
لائين بيڪار ٿي ويئي هئي. چئني طرف
دي، لاشن جا ڍير ۽ انهن ڍيرن ۾ ڌٻيل ماڻهن
ڌٻيل آواز. موت جو ننگو ناچ ٿي رهيو هو.
يل مڪانن جو سِرون، پٿر دريون دروازا، لوهہ
ربر، ٽٽل ٽانگا، سائيڪلون، ماڻهن ۽ جانورن
اش. جيڪي راحت لاءِ اتي پهتا، ڏسي پوءِ
وچان اکيون بند ڪري بيٺا رهيا. سرڪاري
سرڪاري شيواڌارين جا ٽول پهچي رهيا
. ڊاڪٽرن جون ٽوليون انهنجو علاج ڪري
ون هيون. ان قدرتي قهر هزارين مردن،
ن ۽ ٻارن ۽ اڪيچار ڳڳدام جانورن پسن

پڪين جو موت آندو هو. سڄي ديش مان راحت ڏيندڙ ٽوليون پهچي رهيون هيون. ڪجهہ ڏينهن برابر ڪي جيئرا ماڻهو بہ ملوي مان ڪڍيا ويا پوءِ تہ لاش ئي نڪرندا رهيا. مٽيءَ جا ڍير هٽائڻ جو ڪم برابر جاري رهيو.

ويهہ ڏينهن گذري ويا، هڪ هنڌ ڌٻيل مٽيءَ جي ڍير مان اندران گايتري منتر جو مڌر آواز اچي رهيو هو. سنيالي مٽي هٽائي ويئي، سِرون ۽ پٿر پري ڪيا ويا، ڏٺو ويو هڪ ماڻهو سلامتيءَ سان وينو هو، ڪيس ڪابہ چوٽ نہ آئي هئي. ڏسندڙ اکيون مهٽي رهيا هئا، اِهو ڪيئن ممڪن آهي! ويهہ ڏينهن ٿي ويا آهن، هو اڃا تائين ڪيئن جيئرو آهي ۽ پڇڻ تي ان ڀاڳ واري اِنسان هيٺئين طرح ٻڌايو:

منهنجو نالو ڀڳت رام آهي، مان ميوو وڪڻندو آهيان. جڏهن زلزلو شروع ٿيو، مان دڪان تي وينو هوس، ڇت تان بہ لوهي جا بيم منهنجي سِر تي اِئين ڪِريا جو سِر جي ٻنهي طرف ڇڻ ٿنيا ڪِريا ۽ هڪ غفا وانگر ٿهي ويئي. چئني طرف مٽيءَ ڪِري پر ڪابہ سِر مونکي نہ لڳي. مان هر طرح سلامت رهيس پر هوا اچڻ جو رستو بند ٿي ويو. ساهہ مُنجهڻ لڳو. اوچتو وري ڌڪاو ٿيو، هڪ الائي ڪيئن وڏو سوراخ ٿهيو، جنهن مان تازي هوا اچڻ لڳي. مان ساهہ ڪڻڻ لڳس. جيئڻ جي اميد وڌِي، چئني طرف ڪيلا ۽ سنگترا ڦهليل هئا. مان ڪائي ٿي سگهيس پيئڻ لاءِ پاڻيءَ جي ضرورت بہ هئي، ڏاڍي اُڃ ستائڻ لڳي. اوچتو هڪ نل ڦاٽو ۽ ڦهاري وانگر

مٽيءَ جي مهڪ

سنڌ مان آيل ودوانن، فنڪارن جو جٿو لکنو ۾ منگل ۲۰ سيپٽمبر تي لکنو جي سر-زمين تي شو شانتي آشرم ۾ جڏهن هم وطني سنڌي ساهتيڪارن، سماج شيوي ۳۲ ڄڻن جو جٿو پهتو ته ڪين ڏسي دل ٺري پيئي، اکيون ڇلڪڻ لڳيون.

سندن دلي آجيان ڪئي ويئي. سنڌي ڪائونسل آف انڊيا جي اڊيڪش شري سريش ڪيسواڻيءَ هن دل جي ڀارت دوري جو آيوجن ڪيو هو. جٿي ۾ سنڌ جا مشهور شاعر، ودوان، ليکڪ ۽ سماج سيوي ڀائر ڀينر شامل هئا، جن ۾ جٿي جي اڳوان جناب قمر شهباز کان سواءِ جناب حميد سنڌي، شوڪت حسين شورو، حسين شاهه رشيدي، فنڪار مظهر حسين، ظلفڪار علي، صادق فقير، شريمتي زرينا بلوچ ۽ ٻيا اديب ۽ فنڪار شامل هئا.

خون جي رشتي جهڙا مٺا وطن، ڌرم ۽ ٻوليءَ جا رشتا به مٺڙ ٿيندا آهن، پر ديس ۾ ڪو وطني، هم ڌرمي يا پنهنجي ٻوليءَ جو ڳالهائيندڙ ملي ته ڄڻ ڪو من جو ميت مليو.

جٿي جي آجيان ۾ سنڌي ڪائونسل آف انڊيا جي اڊيڪش شري سريش ڪيسواڻيءَ چيو ته سنڌ جي ڌرتي تهذيب، امن ۽ ڀائيچاري جي سڃاڻپ آهي. سنڌ جي پوتر ڌرتيءَ سان اسانجو خون جو رشتو آهي. جنهن ڌرتيءَ تي ويدن جي رچنا ٿي، سيتا جي سورج جي پهرين روشني ڦهلي، ڀلي ئي اها پوتر ڌرتي جسماني طور اسان لاءِ اڄ ڏورانهين ڏيهه ۾ آهي، پر انجي روحاني چڪ، مٽيءَ جي مهڪ فيلسوفيءَ جا ڀاو، اسانجي نس نس ۾ سمايل آهن. جٿي جي اڳوان جناب قمر شهباز فرمايو ته دل ۾ محسوس ٿو ڪريان ته هم وطنين جي ٻانهن ۾ آهيان، اوهانجي پيار سان دل ڀريل آهي. اسان هزارين سال گڏ رهيا آهيون، روحاني طور اسان سدا گڏ آهيون. سنڌيت اسانجو مذهب آهي، ڌرم آهي. سنڌي ٻولي اسانجي ماءُ آهي. ماءُ سدا ماءُ رهندي آهي. مان چاهيان ٿو ڀارت ۽ سنڌ جا ئي نه پوري دنيا جا سنڌي سنڌ تهذيب ۽ ادب جي ترقيءَ لاءِ گڏ رهن. مان پيار جو پيغام کڻي آيو آهيان. اسان سنڌ ۾ سنڌي ٻوليءَ جي واڌاري لاءِ جٽيل آهيون، مان چاهيان ٿو ته ڀارت ۾ به سنڌي ٻولي وڌي، جيئن اسانجا پويان پاڻ کي سنڌي سڏائڻ ۾ فخر وٺن، ملڻ تي پنهنجائپ جو اظهار ڪن.

جٿي ۾ شامل ٿيندڙ ڀائرن ڀينرن جو شو شانتي آشرم جي پيٺاڌيش سنت شرومڻي سائين چانڊورام جن به پڪر پهرائي آجيان ڪئي ۽ آسيس ڏني. سواگت سماروه ۾ لکنو جي سوين سنڌي ڀائرن ۽ ڀينرن شرڪت ڪئي. جن ۾ خاص هئا شري موهن لڌاڻي، شري مرليڌر آهوجا، وڌان پريشد جا ميمبر شري موهن لعل ڪتر، سماج واديءَ پارٽيءَ جو ڪاريه ڪرتا شري پريم ڪرپالاڻي، نانڪچند لکماڻي، شري پرڪاش آڏواڻي ۽ ٻيا ڪاريه ڪرتا. هي جٿو ڀارت جي ٻين شهرن ڪانپور، آگرا، دهلي، حيدرآباد، ممبئيءَ جو دورو ڪندي ۽ آڪٽوبر تي دهليءَ ۾ سانسڪرت جلسي ۾ به شامل ٿيو، جٿي سنڌ هند ڪلاڪارن جو گڏيل اڻوسرندڙ پروگرام ٿيو.

۵۸ سالن جي وڏي عرصي ڪانپوءِ سنڌ هند جا اديب فنڪار پاڻ ۾ ملي سنڌي ايڪتا جو اظهار ڪري رهيا آهن. شل اِهي مليل دورا ٿيندا رهن، جيئن ٻن ملڪن جا رشتا اڃا به مٺڙ ٿين.

ي تو نہ اِنهن مان ٻن ٽن ليکڪن کان
ون خريد ڪندو آهيان ۽ پنهنجو نالو ڏيئي
ڀندو آهيان. مان اِنهن وڏن ليکڪن جي
اگري بہ ڪندو آهيان. تون ڪندو آهين؟
ي نہ ڪندو هوندين، مان ڪندو آهيان هنن
مچاگري. هنن کي مان خوش رکندو آهيان
نکي خوش رکندا آهن. ڪنهن ڪنهن مهل
جي نالي جي سفارش بہ ڪندا آهن ۽
ي اِنعام بہ ملندا آهن ۽ منهنجا سنمان بہ
ا آهن ۽ شالون بہ پونديون آهن منهنجي
چي ۾، شيلڊ بہ ملندا آهن. مونکي هڙن
ن ۾ گهرائيندا آهن، ڀاڙا بہ ڏيندا آهن،
منهنجي مشهوري ٿيندي آهي. هو
جي شهر ۾ ايندا آهن ۽ مان بہ هنن جي
گهٽي خاطري/پاسخاطري ڪندو آهيان،
ه تمام گهٽي خاطري ڪندو آهيان. سڀ
ه هنن کي ڏيندو آهيان، جيڪو هو
ندا آهن، سمجهيئہ. پوءِ هي ۽ بہ خوش تہ
ہ خوش.''

مان وڏيڪ وقت نہ بيهي پنهنجو ٿيلهو
ي تي لٽڪائي واپس گهر طرف روانو
، سوچيم اِهو پاڻ کان ٿي نہ سگهندو. هاڻي
امن جي آس اٿم، نہ سنمان جي، نہ سميلن
ڻ جي، نہ ئي انهن جي نينڊ جي. پنهنجي
ب ۾ مست ٿي رهڻ جو فيصلو ڪري ٽرين
ڍهي پيس واپس گهر هلڻ لاءِ..... تون بہ
ش مان بہ خوش'' جو مونکي منتر راس نہ
....

Add: "Kaus
C/5 , Shital Park , Naer Bajrang w
JamNagar Road, Rajkot-360

قومي ترانو

-چيتانند رائچندائڻي

مهما جنهنجي آهي مهان،
وطن آ منهنجو هندستان!

ا- لنوَ لنوَ منهنڙا مُرڪن،
ڏسي ملڪ کي دل ٿئي پرسن،
من مور نچي پائي درشن،
سچي دنيا جو آهي شان،
وطن آ منهنجو هندستان!

٢- هڪڙو ديش، ويس انيڪ،
هڪ ٻئي کان وڌ ماڻهو نيڪ،
ڪڍي نہ سگهندو ڪوئي ميک،
شڪ شبہ نہ جاڻ گمان،
وطن آ منهنجو هندستان!

٣- روز هتي ميلا ڏڻ وار،
هرڪو هڪ ٻئي تان ٻلهار،
چمڪ ڇهري تي لعل زخسار،
حيران نہ ڪو آ، ڪو پريشان،
وطن آ منهنجو هندستان!

٤- هتان جي آدم نيڪ ڪمايو،
سدا دنيا تي حڪم هلايو،
ديا ڌرم جو سبق سيکاريو،
مڃيو سيني کي هڪ سمان،
وطن آ منهنجو هندستان!

٥- پريم پيار جا پينگها لوڏيا،
مٺا هميشه ٻول بہ ٻوليا،
سي تہ آهن دلبر ڍوليا،
قائم ٽن جو آهي نشان،
وطن آ منهنجو هندستان!

مِني ڪهاڻي

تون بہ خوش، مان بہ خوش

ليکڪ : گرداس آهوجا ’اجيہ‘

روز وانگر سائيڪل گھر وٽ بيهاري هيٺ لٿم. در کڙڪايم، در گھر واريءَ کوليو. اندر داخل ٿيس، هٿ مُنهن ڌوتم. نيم موجب ٽيبل جي پرسان رکيل ڪرسيءَ تي ويٺس، گھر وارِي چانهہ جو ڪوپ کڻي آئي. اڄ هنجي هٿ ۾ لفافو هو، مونکي ڏيندي چيائين، ”هان وٺو لفافو آيو اٿوَ، هاڻي خوشي ٿيندوَ ٽپا ڏيندوَ هي لفافو پڙهي ڪري.“

من چيو، ”ڇا مطلب آهي تنهنجي چوڻ جو؟“

چيائين، ”لفافو کولي خط پڙهو پاڻيهي خبر پئجي ويندوَ.“

لفافو کوليم، اندر رکيل چٺي/نيند پتر پڙهيم، واقعي خوشي ٿي، دل بہ ٿي تہ ٽپا ڏيان پر مجبور هوس، لڄ پيئي ٿئيم ٽپا ڏيڻ تي. اڄ گھڻن سالن بعد ڪنهن سنسٿا طرفان رکيل هڪ سميلن ۾ مونکي بہ گھرايو ويو هو، اوٽ موٽ جو ڀاڙو بہ ڏيڻ جو هنن لکيو هو. اِهو پڙهي مونکي ڏاڍي خوشي ٿي. موڪلڻ واري شخص جي نالي تي نظر وڌم، نالو سڃاتل هو. هو مون کان پوءِ ساهتيہ کيتر ۾ آيو هو، هو لکندو بہ اهڙو خاص نہ هو پهريان، پوءِ بہ ايتري وقت ۾ هو ايترو اڳيان ڪيئن اچي ويو، اِهو خيال مونکي گھڙيءَ گھڙيءَ ستائڻ لڳو.

خير مان بہ ٽڪيٽ ڪڍائي نيڪ ڏنل تاريخ تي لکيل ڏينهن تي وڃي اُتي پهتس، سيني سان مليس، هن دوست سان بہ مليس، هو بہ مونکي ڏسي ڏاڍو خوش ٿيو، آجيان ڪيائين. ڪجهہ ڪلاڪن بعد آخر مونکان رهيو نہ ويو، مان هن کي هڪ پاسي ڪنڊ ۾ وٺي ويس چيومانس يار تون تہ مونکان پوءِ هن ساهتيہ کيتر ۾ گھڙيو آهين پوءِ مان اُتي جو اُتي آهيان ۽ تون هتي اچي پهتو آهين هيڏي پدويءَ تي، اِهو وري ڪيئن!؟

منهنجا اِهي لفظ ٻڌي هو کلڻ لڳو، مان عجب ۾ هن ڏانهن نهاري رهيو هوس. آخر مشڪندي، کلڻ بند ڪري هن چيو ”تون بہ يار اصل ٻُڌو رهجي ويو آهين.“

مون چيو ”مان تنهنجي چوڻ جو مطلب نہ سمجھيو.“

چيائين ”ٻڌ هينئر جيڪو هيءُ پنهنجو ساهتيہ کيتر آهي، نہ صرف ساهتيہ کيتر پر هنڌ اِئين ئي هلي پيو.“

مون چيو ”اِئين ئي هلي پيو مطلب؟“

”اڃا نہ سمجھيئہ!؟ چڱو ٻڌ هينئر جتي ڪٿي اِئين آهي تہ ناني رڌڻ وارِي ۽ ڏوهٽا کائڻ وارا، اهڙي ڪار لڳي پيئي آهي. تون مونکي گھراءِ مان توکي گھرايان، تون مونکي خوش رک، مان توکي خوش رکان، جهڙي ڳالهہ لڳي آهي.“

”هاڻي ڪجهہ ڪجهہ سمجھہ ۾ آيو.“

”سڀ سمجھہ ۾ اچي ويندءِ. تون ڇاتو سمجھين تہ مان خود لکندو آهيان؟ نہ، مان بلڪل نہ لکندو آهيان. مان هيءُ جيڪي سامهون

متئين طريقي ۾ ”ڌرم“ لفظ جو استعمال
نيءَ ۾ استعمال ڪانه ڪيو ويو آهي. جنهن
۾ انفرادي لاڀ سان گڏ ديس ۽ سماج جو
ياڻ ٿئي، اهو ڪاريه ڌرم مطابق سمجهڻ
ي. سنسار جا اڪثر ماڻهو ڌن حاصل ڪرڻ
اها ڳالهه بلڪل وساري ڇڏيندا آهن ته
جي ڪاريه مان سنسار کي، ديش يا سماج
ڪهڙو فائدو يا نقصان پهچي رهيو آهي.
ن هڪ دڪاندار گيهه يا ڪنهن ٻي کاڌي
يز ۾ اشد چيز ملائي وڪڻي ٿو، تڏهن هو
الهه جو ويچار نٿو ڪري ته هن جي
مال سان خريدار جي صحت تي ڪهڙو اثر
؟ هو پنهنجو نفعو ڪمائڻ جي ڌُن ۾ اِهو
ر ڪونه ٿو ڪري ته ان جو اهو ڪاريه ڌرم
ق مناسب ڪونه آهي. زياده تر دڪاندار
هو سمجهندا آهن ته واپار وغيره ۾ ڌرم لاءِ
جاءِ ڪونه آهي. ”بزنيس از بزنيس“ اها
جي وڏي ڀل آهي. ڌن واسطي هاءِ هاءِ
ڙ ماڻهن جو سمورو جيون نشٽ ٿي ويندو
۽ اهي ڪڏهن سُک ۽ شانتيءَ جو انڀو نٿا
ي سگهن. تمام گهڻو وياج يا لگان ونڻ يا
ي مزدوريِ نه ڏيڻ اهڙا ڪاريه ديس ۽ سماج
قصانڪار آهن. اهڙا ڪاريه ڌرم جي
اف ئي ليکيا ويندا. اهي ماڻهو سزا جي
سمجهڻ گهرجن. اڪثر ماڻهو ته ڌرم جي
پرواهه ئي ڪونه ٿا ڪن. اسان پنهنجي ڌرم
هڪ سڏانت کي وساري ڇڏيو آهي ته جنهن
ريه ۾ ڌرم ۽ ارٿ جو پاڻ ۾ وروڌ (مخالفت)
ي يعني جيڪو ڪاريه ڪرڻ سان ڌن ته ملي
پر اهو ڌرم مطابق نه هجي. جنهن ڪاريه ۾
رادي لاڀ ته ٺيڪ هجي پر ديش يا سماج
هاڃي ٿيندي هجي ته اهو ڪڏهن به نه
ڪرڻ گهرجي. جيڪڏهن هن سندر ۽ امولِيه نيم
جو سڀ ماڻهو پالن ڪرڻ لڳن ته سنسار جا سڀ
آرٿڪ (معاشي) جهڳڙا مٽي وڃن ۽ هر طرف سک
۽ شانتيءَ جو بول بالا ٿي وڃي.

تنهن ڪري اسان هرهڪ لاءِ انفرادي طور
ضروري آهي ته اسين جن به طريقن سان ڌن
حاصل ڪندا هجون، انهن مان هرهڪ طريقي
جي چڱي طرح جانچ ڪريون. اسين گنڀيرتا سان
اِهو ويچار ڪريون ته جنهن طريقي سان ڌن
حاصل ڪري رهيا آهيون، ان جو اثر ٻين تي،
ديس يا سماج تي ڪهڙو پئجي رهيو آهي!
جيڪڏهن ٻين تي هنجو خراب اثر پوي ٿو، جي
هن مان ٻين کي ڏک رسي ٿو ته اسين پنهنجي
ئي سک ۽ شانتيءَ لاءِ اهڙي طريقي جو تياڳ
ڪري ڇڏيون، ٻين کي ڏکي ڪري اسين ڪڏهن
به سکي ڪونه ٿا ٿي سگهون ۽ نه ئي شانتيءَ جو
انڀو ڪري سگهون ٿا. سچو سک ته ٻين کي سکي
ڪرڻ ۾ ئي آهي. اسان ڌن ڪمائڻ لاءِ اهڙا
طريقا استعمال ڪريون جن سان پاڻ کي لاڀ
ٿئي، ٻين کي لاڀ ٿئي، سماج کي لاڀ ٿئي ۽
ديس کي لاڀ ٿئي. ممکن آهي ته اِئين ڪرڻ
سان اسانجي آمدني ڪجهه گهٽجي وڃي، پر
اِهو يقين آهي ته هن سان اسان کي اهڙو سک
۽ شانتي ملندي، جنهن جو انڀو اسان کي اڳ
۾ ڪونه ٿيو هجي ٿو. لڪشمي ساڌن جو سڀ
کان اتم اِهوئي طريقو آهي. جنهن جي ذريعي
سوارٿ ۽ پرمارٿ ٻئي سڌ ٿين ٿا. لڪشمي اهڙن
ماڻهن جي داسي بڻجي انهن کي سک ۽ شانتي
پردان ڪندي آهي ۽ انهن کي پنهنجي سواريِ
نٿي بڻائي.

(بشڪريه ڪلياڻ ساڌنا انڪ)

لڪشمي ساڌن

انوادڪ : دليپ ڪمار پباڻي، مٺي (سنڌ)

اڪثر ڪري سڀيئي ماڻهو لڪشميءَ جي ساڌنا ۾ لڳا پيا آهن. جيڪي غريب آهن، جن تي شري لڪشميءَ جي ڪرپا ڪانه آهي، اهي ته ڏينهن رات پيٽ پالڻ ڪاڻ مهنت ڪندا ٿي آهن. پر ڌنوان ماڻهو به جيڪي شري لڪشميءَ جي ڪرپا جا خاص پاتر آهن، اڃا وڌيڪ ڌنوان بڻجڻ جا جتن ڪندا آهن. اهڙا سنت مهاتما، جن پرمارٿ ڪاڻ سنسارڪ پدارٿن کي تلانجلي ڏيئي ڇڏي آهي، انهن کي به شري لڪشمي جي آراڌنا ڪندي ڏٺو وڃن ٿا. هن جو خاص ڪارڻ اِهو آهي ته لڪشمي يعني ڌن دولت سان ضروري چيزون آسانيءَ سان دستياب ٿي وينديون آهن. سک واسطي جتن ڪرڻ هر شخص جو سڀاو آهي تنهن ڪري ثابت ٿيو ته سنسارڪ سک حاصل ڪرڻ جو هڪڙو ساڌن لڪشمي آهي. پر ڪجهه ماڻهو لڪشميءَ کي سک جو ساڌن نه مڃي، ان کي حاصل ڪرڻ ئي پنهنجو ڌيئه (لڪش) بڻائي ڇڏيندا آهن. انهن کي پنهنجو ڌن وڌائڻ جي چنتا ڏينهن رات لڳي رهندي آهي، چاهي اهو ڌن ڪنهن به طريقي سان، جائز يا ناجائز، ايمانداري يا بي ايماني سان حاصل ٿئي. اهڙا اِنسان پنهنجي ڪاريه سان ديس ۽ سماج کي ته نقصان پهچائيندا آهن، پنهنجو پاڻ کي به نقصان رسائيندا آهن. انهن کي ڌن ته حاصل ٿي ويندو آهي، پر سک ۽ شانتي ڪونه ٿي ملي. لڪشمي ساڌن جي طريقي ۾ خامي هجڻ سبب شري لڪشمي انهن جي داسي بڻجڻ کان اِنڪار ڪري، انهن کي خود پنهنجي سواري بڻائي ڇڏيندي آهي. هن جو انجام اِهو ٿئي ٿو جو اکيون هوندي به انهن کي ڏينهن جو ڪجهه به نظر نٿو اچي ۽ اهي بنا سوچ سمجهه جي پنهنجو ڌن خرچ ڪندا رهن ٿا.

هت هڪ اهڙي طريقي تي ويچار ڪبو، جنهن سان لڪشمي پراپت ڪرڻ تي انفرادي سک ۽ شانتي ملي ٿي ۽ گڏوگڏ ديش ۽ سماج جو به فائدو ٿئي ٿو. سوارٿ ساڌن سان گڏ پرمارٿ ساڌن به ٿيندو رهي ٿو.

اهو طريقو ڏاڍو سرل (آسان) آهي. ممڪن آهي ته هن جو علم انيڪ پاٺڪن کي اڳيئي هجي، پر اهڙن اِنسانن جو تعداد گهٽ ٿي هوندو، جيڪي هن مطابق ڪاريه ڪن ٿا. اِهو طريقو هي آهي ته هرهڪ اِنسان لڪشمي يا ڌن حاصل ڪرڻ وقت ڪڏهن پل ۾ به اهڙي ڪنهن ساڌن جو استعمال نه ڪري. جيڪو ڌرم جي برخلاف هجي. اڌرم سان حاصل ڪيل ڌن سک نٿو ڏيئي سگهي. اڌرم، بي ايماني، رشوت وغيره سان حاصل ڪيل ڌن اڪثر ڪري عياشي يا نشي ۾ نشٽ ٿي ويندو آهي. عياشيءَ جون چيزون استعمال ڪرڻ سان پل پر لاءِ سک ته ملندو آهي، پر ان سان ضرورتون تيزيءَ سان وڌي وينديون آهن ۽ انهن کي پوريون نه ڪري سگهڻ سبب اهڙن ماڻهن ۾ اشانتي وڌي ويندي آهي. نشيدار شين جي استعمال سان ته صحت ئي بگڙي ويندي آهي ۽ ڌنوان هجڻ تي به اهڙو ماڻهو آخر ۾ سک ۽ شانتيءَ لاءِ سِڪندو، پنهنجي جيون ليلا سماپت ڪندو آهي.

كي پالڻ جو پرڻ كيو هو. ڀائرن زور كيو
سو سڙنديءَ دل سان چيائين ”مونكي
سهڻ جي عادت كانهي. ڀاءُ جي طعني
ي جان ورتي، مان نٿي چاهيان تہ ڀائٽيو
جون ڇهنڊڙيون سهي. اسين رکو ٻُكو
داسين پر كنهنجو احسان نہ كڻنداسين.“
ل ڀاءُ اِهي اكر ٻڌِي عجب ۾ پئجي ويو.
ءَ وقت تہ سمجهاڻي كانہ مليس پر نيٺ
لائيءَ ۾ ڀاڄائي ڏير اڳيان ڇلي پيئي.
وسميءَ ۾ اچي ويو. روئندي ڀاڄائيءَ كي
ين، ”مون سان چونہ ڳالهہ كيائين، ڀاءُ نہ
“ ڀاڄائيءَ بہ روئندي چيو، ”ڀاءُ تہ وڏو بہ
يڏِي پونجيءَ واري ڀاءُ نندي ڀاءُ كي سهمو
ہ ٻئي جي اڳيان كيئن هٿ ڦهلايان،
جا اڳ ئي احسان هئا! هك ڀاءُ جي در
ڏكو كائي، ٻئي جي در كڙكائڻ ۾ ڊپ
“ اِها ڳالهہ نيوند مون سان پاڻ كئي.
جو دوست آهي. جڏهن اِندر جو مرتيو ٿيو
مان هتي كونہ هوس، موٽي اچي پرچاڻي
مانس. مڙس نٿي پيو. ٻارن وانگر پئي
ن. جڏهن سامت ۾ آيو تڏهن چيائين،
بہ ڀاءُ آهين، تنهنكري ٿو ڳالهہ ٻڌايانءِ
جوان شينهن جهڙي مڙس جو موت كهڙي
ٿيو.“ منهنجي اكين ۾ پاڻي اچي ويو،
چيم ”ڀاءُ ڀاءُ سان اِئين هلي سگهي ٿو!“
ڳ آهي. مرزا قليچ بيگ جا اكر ياد آيا:

نہ يارن ۾ رهي ياري
نہ ڀائرن ۾ وفاداري
سچائي ويئي سڄي ساري
عجب هي دور آيو آهہ.

اڄ كالهہ اِندر جي پٽ كي پنهنجي گهر
ور آهي. گهر گهر مان وچي آربر وٽي ايندو

آهي ۽ گهربل شيون پهچائي ايندو آهي. ماءُ جي درڍ اِرادي ۽ ايشور ۾ وشواس كري ڇوكر موهن سكيو گذر پيو كڍي ۽ كٽنب جي سنڀال كري.

تنهن ڏينهن سيان ۾ چونكي ويٺي ڏنيم تہ سامهون اها مائي اچي ويٺي هئي، ڏاڍي پريم سان ويٺي سروڻ كيائين چونكي پوري كري ساڻس ڳالهايم. بنا كنهن ساڙ وير جي چيائين سچ چيو دادا:

”وٽي تہ تنهنجو پنارو پنهنجو ڀاڳ پرايو“

سندن شرن پكڙي اٿم. پنهنجي شيام ۾ آيل هن نماڻي ٻانهيءَ كي كين ڇڏيندو. شاباس آهي وكيل ڏير كي جو گاهي بيگاهي پيو ايندو آهي ۽ سار لهندو آهي، پر مون اوٽ ورتي آهي الک جي، شال ٻيڙو تاريندو. منهنجو تہ من ئي مگهد ٿي ويو، جڏهن پڳت كنوررام جو كلام چيو:

”نالي الک جي ٻيڙو تار منهنجو.“

ڏنيواد ڏيندي چيم، ”شال كين ڇڏيندو، اوكي ۾ شال اهوئي سهاءِ ٿيندو، سوكيءَ ۾ شال پنهنجو نالو چت ڏيندو.“ مائيءَ نمسكار كيو. مون من جو من ۾ كيس پرڻام كري چيو ”شاباس تنهنجي وشواس كي.“ گهر موٽيس پر رات جو دير اندر ۾ سنت جا اكر پئي دهرايم:

”نالي الک جي ٻيڙو تار منهنجو.“

پنهنجي ٻارن سان گهر ۾
سنڌيءَ ۾ ڳالهايو.
سنڌِي ڳالهائڻ ۾ شرم
محسوس نہ كريو.

هونئن ته سنيري آيو هو ته ڀاءُ وٽان منجهند جي ماني کائي ويندس پر طعني کانپوءِ سندس بک ئي مري ويئي. گوبند چيو ”آيو آهين ته ماني کائي وڃ.“ اِندر چيو ”قرض موٽايان ته پوءِ اچي کائيندس.“ گوبند البت شرمندو ٿيو پر ڀاهران ضد قائم رکندي چيائين ”ڇا چيم جو چڙِي وئين؟ ويهه.“ اِندر هٿ جوڙي معافي ورتي.

گهر آيو ته اچي روئڻ ۾ چنڪيو. زال ۽ ٻار منجهي پيا. هيانو هلڪو ٿيس ته زال سان ڳالهه ڪيائين. زال سشيل هئي، نيت پٽ وارِي هئي. هن ويچاريءَ کي خبر ئي ڪانه هئي ته ڀاءُ کان قرض وٺي جاءِ ورتي هئائين. جيڪي به زيور، ميڙي چونڊي هئس سان اچي مڙس اڳيان رکيائين. ڌيرج سان چيائين ”توهان کي ايشور وڏي حياتي ڏي ته زيور به نهي پوندا.“ اِندر عجب مان پڇيو ”تو هي پئسا ڪيئن ڪنا ڪيا؟“ زال وراڻيو ”اها ڪهڙي اِستري هوندي جا ڪجهه ڀاڃي نه رکندِي؟ قرض وٺڻ وقت مون سان ته ڳالهه ڪريو ها!“ اِندر خوشيءَ گاڏر شرمساريءَ سان چيو ”مونکي ته خواب خيال ۾ به ڪونه هو ته تو وٽ ڪجهه بچيل هوندو، چوڙين ۽ ٻين ننڍڙن زيورن ڏانهن ته منهنجو ڌيان به ڪونه ويو.“ زال آنند ڀرئي آواز ۾ چيو ”قرض اڄ جو اڄ لاهي اچو، اسين بک وڌيڪ پسند ڪندا اسين.“ اِندر پيار مان چيو ”شاباس اٿيئي ساوترِي. واقع ساوتري! اڄ مونکي ڪال جي چنبي مان بچائي آئي آهين. ٻيو ڪو هجي ته نهيو پر ڀاءُ جو طعنو سهڻ کان ٻاهر آهي.“

اِندر قرض موٽائي ڏنو. گوبند سوال به ڪونه پڇيو ته پئسا ڪٿان آندءِ. وياج سميت پئسا واپس وٺي بئنڪ ۾ جمع ڪيائين. هڪ پاسي دولت ٻئي پاسي اِنسانيت! دولت جو وڏو درجو آهي. اِندر جنهن ڏينهن قرض واپس ڪيو تنهن ڏينهن به ڏاڍو رنائين. هر هر پئي پاڻ کي چيائين ”سورهن سوَ روپيا پگهار اٿس، ٻار فقط هڪ اٿس، ماني نڪي به رواجي، ڪپڙي لٽي جو شوق ڪونه، ڀاءُ کي طعنو هڻي ڇڏيائين!“ دل کي چوٽ رسي ويس.

ٻاهران پيو هلندو چلندو، کلندو ڳالهائيندو هو پر اندر ۾ ڪاٽ لڳي ويس. ويچارو بيمار ٿي پيو. ڪاٺي ٿان روح لهي ويس، هلڪو هلڪو سور دل ۾ محسوس ڪرڻ لڳو. وڪيل ڀاءُ کي وچ جي خبر ڪانه رهي، پر ڀاءُ جي تندرستي بگڙيل ڏسي سٺي ڊاڪٽر کان تپاس ڪرايائينس، پر اهڙِي ته ڪا ڳالهه ڪانه نڪتي، جنهن مان ڪو خطرو ڏسڻ ۾ اچي. سيني چيو ته گئس ٿي چڙهي، باقي دل سالم آهي. هڪ رات ماني کائي اچا ليٽيو ته مونجهه محسوس ڪيائين. زال کي سڏي چيائين، ”ڊاڪٽر کي گهرائي وٺ ۽ وڪيل دادا کي نياپو ڪر.“ گهبرائجي زال ۽ پٽ اُٿيا. ڊاڪٽر اچي ۽ ڀاءُ پهچي تنهن کان اڳ هو ڪنڌ ڍاري پئجي رهيو. ڊاڪٽر ڊوڙندو آيو پر اِندر وڃي ايشور جي چرنن ۾ پهتو.

ٻارهن ڏينهن ماتم لڳو پيو هو. ٻارهن ڏينهن کانپوءِ سڀ ڀائر وينا ۽ سوچڻ لڳا ته ڪهڙيءَ ريت ڪٽنب جي ديکڀال ٿئي. وڏي ڀاءُ ڪڇيو ڪونه پر وڪيل ڀاءُ ۽ سندس پٽ واعدو ڪيو ته جيڪا پگهار هو فرم مان ڪٽندو هو سا سندس اِستريءَ کي ملندي رهندِي، جيسين اِندر جو پٽ وڃي لائقيءَ لڳي. گهگهي آواز ۾ گوبند به چيو ”مون تي به ڪي پنجاهه پنجويهه رکو ته مان ڏيندس.“ اِندر جي زال مدد وٺڻ کان اِنڪار ڪيو. ڪيس پنج هزار انشوئرنس جا ملڻا هئا، تن مان ئي هن پاڻ کي ۽ پنهنجي

ئس تہ غريب ڀاءُ آهي ۽ جيڪڏهن گهٽي
دي ڪندوسانس تہ ڪجهہ گهرِي وٺندو.
ڀاءُ جي مدد ڪري تہ ڇاهي؟ پر گوبند پڪو
صل ڪنجوس! اولاد بہ فقط هڪ ٻار هوس
ڪي سڪي ڇائو هوس پر انهيءَ پٽ کان
يڪ پران پئسي ۾ هوس. پاڻ تي ڪونہ
يندو هو ميڙڻ جي چوس پئجي ويئي
. پاڻ برابر ڀاءُ کان ڪونہ پڇائين پر ڀاءُ
سٽايو. ٽي هزار! گوبند جو منهن لهي ويو.
ائجي کهڙو سياڳو ڏينهن هو جو دل تي پٿر
ڀاءُ جي سهائتا ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويو. پئسا
تي رکيل هئس سو پهرين وياج جي ڳالهہ
ٿينس، پوءِ قسطن جي پڪ ورتائين ۽ نيٺ
ي ورتائينس. اِندر کي ڏک ٿيو پر لاچار هو.
ن سهي بہ ٽي هزار قرض ورتائين. قرض!
ڀاءُ کان قرض ورتو. ساڳئي پيءُ جا پٽ!
قرضي ٻيو قرض ڏيندڙ! سڪ، اِندر جاءِ
.

گوبند پئسا تہ ڏنا پر ڪيس ڳالهہ وڻي
، سوچڻ لڳو "ڏنم مُٺو، موٽندا سوَ سوَ ٿي!
ي نہ تہ؟ ڪيس ڪندومانس" پڇتائڻ
هڪ ٻن مائٽن سان ڳالهہ ڪيائين جن وچي
سان ڳالهہ ڪئي، پر اِندر لاءِ صبر ڪانسواءِ
و چارو هو؟ ايشور شال ڪنهن اِنسان جي
ي هٿ نہ ٽنگائي، هلنديءَ هلائي، شال
نجو محتاج نہ ڪري. ڏي تہ پنهنجي
ي مان ڏي، ڏي اهو جو ڏيئي پڇاري نہ.
ڪو پڇاري فقط سائين ڏيئي نہ ورجائي.
س ٿو چوي:
ڙي ماهيو مٽن اِڪ مودي لڌا
سپ دي سار لهيندا
ڪا ڪدي نہ منگدا

نت نئين اڏار ڪريندا
جبل ٽڪر وچ ڪيڙي اپايس
لتان ڪون ڀي روزي رسيندا
چورا گنهگاران نو ڪونہ اپني
قدرت نال ڪڇيدا
جڳ جڳ جيئي ميرا مودي گوالا
جهڙا مهڻا ڪدي نہ ديندا.

مالڪ سو مهٽو نٿو ڏئي باقي ٻيا موٽائي
ڏين منهن ۾، اِندر مهني مهني باقاعدي سوَ
روپين جي قسط پهچائيندو هو ۽ ڪل يارهن سوَ
روپيہ واپس ڏيئي چڪو هو. هڪ ڏينهن سنڌي
پڪچر اباڻا ڏسي ڀاءُ جي گهر ڀاءُ ۽ ڀاڄائيءَ
سان گڏجڻ ويو. آرتوار جو ڏينهن هو، گوبند
گهر ۾ هو. اِندر کي ڏسي پهرين تہ ڏڪٽي پئجي
ويس تہ قرض معاف ڪرائڻ آيو آهي يا ايندڙ
مهيني جي قسط جي مهلي گهرڻ آيو آهي.
شڪا اندر ۾ رکي ٻاهران کيڪار ڪري، ڀاءُ کان
پڇائين، "هن وقت نڪرِي پيو آهين، سڪ تہ
آهي؟" اِندر وراڻيو "توهانجي گهر سامهون
منروا ۾ سنڌين جي اباڻا پڪچر پيئي هلي سان
ڏسڻ ويو هوس." گوبند حيرانيءَ مان پڇيو
"پڪچر ڏسڻ ويو هئين؟" عجب مان اِندر
پڇيو "ڇو حيران ڇو ٿي ويا آهيو؟" ڀاءُ طعنو
ماريندي چيو "جن تي قرض جا ڪوٽ چڙهيا
پيا هوندا آهن سي وري عيش وٺندا آهن ڇا؟"
اِندر جا حوصلا خطا ٿي ويا. ڪا ويرم تہ سُن ۾
اچي ويو پر نيٺ پاڻ سنڀالي چيائين "قسط تہ
پوري وقت تي پهچائيندو آهيان." بيپرواهيءَ
سان ڀاءُ چيو "قسط ملي تہ ڇا ٿيو؟ منهنجا پئسا
تہ ريدقيد ٿي ويا. اڃا تہ ٻہ هزار جڏهن ڪِ
ملن." اِندر ٺڏو ساهہ ڪٽي چيو "ماءُ چٽيندي
پنڙا، ڀاڳ نہ ڏيندي ونڊ." هو اُٿي کڙو ٿيو.

مختيارڪار آيو تنهن ڏانهن رجوع ٿي ويا. هوئن به چوندا آهن ته قاضيءَ جي ڪتي مري ته سو ماڻهو اعزاپرسيءَ لاءِ اچن، پر قاضي پاڻ مري ته ڪوبه ڪونه اچي. واه دنيا جا رنگ! ايڪڙ ٻيڪڙ ديوان جو دوست آيو ۽ اچي حال پروسي ڪيائين نه ته هرڪو نئين آفيسر جي خدمت ۾ لڳي ويو.

ٻارهن مهنا سکر ۾ گذارياڻون، پوءِ نوڪرين وارا پٽ، ماءُ ۽ ڀائرن کي وٺي اچي ڪراچيءَ ۾ رهيا. ڪراچيءَ ۾ جايون ننڍيون. ڪجهه وقت گڏ رهيا پر پوءِ ٽي گهر ٿي پيا. انجنير پنهنجي ٻارن سان، وڪيل پنهنجن سان، ريلوي وارو سکر ۾ ئي رهيو. چوٿون نمبر ڀاءُ اِندر وڪيل نيوندرام سان ۽ ماءُ ننڍي پٽ رتن سان. ماءُ لاءِ وڏن پٽن مان ڪنهن سان رهڻ مشڪل هو. ديوان جي زال هئي تنهنڪري موه رڳو پنهنجن ٻارن سان هوندو هوس ۽ ڀهرئين کي شروع کان ئي ڏاريو سمجهندي هئي. جيتوڻيڪ هن حالت ۾ پيءُ نئين زال کي منڍ کان ئي اُپرڻ نه ڏنو هو، ته به ذري ذري تي ڪرڪر ۽ اجاين سجاين ڇنلين ٻارن کي خفي ڪري ڇڏيو هو. شڪر آهي جو ٽي وڏا پٽ گوبند، نيوند ۽ سندر پڙهڻ جي سانگي ماءُ کان پري رهيا هئا ۽ وچي پنهنجي لائقيءَ کي لڳا هئا، نه ته هيءَ مائي چڱو تنگ ڪرين ها. مرد کهڙو به اُدارچت هجي پر جي زال جي کلکل هجيس ته نيٺ به ڪڪ ٿي پيو ٻارن سان ورجندو. ديوان جي مرڻ ڪانپوءِ مائي لوڪ لڄا کان وچي پٽن وٽ رهي پر جان ئي عذر چتو تان وچي الڳ رهي. مائيءَ وٽ پئسو هو.

نيوند منهنجي پاڙي ۾ رهندو هو. مريادا وارو مڙس هوندو هو. وڪالت ڪندو هو ۽ گهڻو ٽڪو اِنڪم ٽئڪس جو ڪم ڪندو هو. مرضي هئس ته اِندر مئٽرڪ پاس ڪري ته اِنڪ ٽئڪس وڪيل بڻايانس. تن ڏينهن ۾ اِنڪ ٽئڪس وڪيل کي هرويرو ڪاليج جي تعلي جي ضرورت ڪانه هئي. اِندر نيوندرام جو سڳ ڀاءُ نه هو، ته به نيوندرام کيس گهڻو چاهيند هو. اِندر به ماءُ کان وڌيڪ نيوندرام کي ڀائيند هو. جڏهن ماءُ وچي جدا رهي ته به هو ڀاءُ وٽ رهيو، اتي ڪم سکيو ۽ شادي ڪيائين.

ورهاڱي ڪانپوءِ هرڪو هندستان ۾ آيو پنج ئي ڀائر بمبئي ۾ آيا. پنج ئي ڀائر جد جدا جڳهين ۾ اچي رهيا. انجنير کي هڪ وڏي فرم ۾ نوڪري ملي ۽ ان سان گڏ رهڻ لاءِ جاءِ وڪيل وٽ پئسو هو سو پڳڙي ڏيئي مڪا ورتائين. ريلوي وارو ڪرلا ۾ سرڪاري ڪوارٽ ۾. ماءُ وچي پٽ رتن سان، پنهنجي پيڪي پھ مان هڪ سوٽ جي گهر ۾، هڪ ڪوٺيءَ ۾ رهي باقي رهيو اِندر سو منجهي پيو. وڪيل ڀاءُ سان ڪم ۾ ته لڳي ويو پر رهيو پيو هو گوريگانو ۾ هڪ گنديءَ ڪوٺيءَ ۾. اِنجنير ڀاءُ کي وڏ بنگلو پر هن ڪنهن کي به پاڻ وٽ رهڻ جي آ ڪانه ڪئي. وڪيل جا پٽ ساماڻا هئا؛ هڪ ت پرڊيل به هوس، سو بنگلو پنهنجي لاءِ مس پور هون باقي ٻين ٻن ڀائرن وٽ ته ويهڻ جي به جا ڪانه هئي. اِندر ڳولهي ڳولهي وچي سيار ڪالونيءَ ۾ جاءِ هٿ ڪئي پر جاءِ جي پڳڙي هئي چائيتاليهه سو رپيا. اِندر وٽ ڪل هئ سورهن سو. منجهي پيو ته ٽي هزار ڪٿان اچن سوچي سوچي لنگهي ويو انجنير ڀاءُ وٽ، ڀاءُ ڀاءُ جو آدر ته ڪيو، چانهه پاڻي لاءِ پڇيائينس ڪڏهن ڪڏهن اچڻ لاءِ چيائينس، ٻارن لاءِ پيا ڏنائينس، باقي خاص حال ڪونه ورتائينس ج

الي الڪ جي ٻيڙو تار منهنجو

ليکڪ : پروفيسر رام پنجواڻي

ديوان راڌاڪرشن مختيارڪار هو. جن
هن جو ذڪر آهي، تن ڏينهن ۾ مختيارڪار
وڏو مان هوندو هو. اپر سنڌ فرنٽيئر يعني
ڪب آباد ضلع ۾ ته الائجي ڇا ڪري ليکبو
ديوان راڌاڪرشن رڇ مڙس هو. تمام فضيلت
و، برجستو، يارويس ۽ هوشيار! پهرين ڪنڌ
ت ۽ پوءِ جيڪب آباد ۾ آيو. ٻروچ مٿانئس
ر پيا ويندا هئا. ملڪ هو ٻروچن جو. ٻروچ
سان نهن تن کي اڏي ڇڏين. ٻڙدي، جمالي،
ا، گولا، سڀ ديوان راڌاڪرشن جي عزت
دا هئا. ديوان رشوتخور ڪونه هو پر جيڪب
د ضلع ۾ رشوت وٺڻ جي ضرورت ئي ڪانه
دي هئي. ٻارن کي خرچيون، هولي، ڏياريءَ
ڏاليون، شاديءَ تي سوکڙيون، فصل لهڻ تي
جون گاڏيون، مطلب ته بهاني ڪبهاني
دار جو گهر پيو پربو هو. نواب جي گهر ڪو
رج ٿئي ته به پڻ سوغاتون ڏئي، پر جي
دار جي گهر ڪو خوشيءَ جو موقعو اچي ته
عو وهي. نواب ۽ وڏيرا انهيءَ ۾ ئي خوش ته
حب جو راز آهي جو سوغاتون قبول ڪري ٿو.
 سال ديوان جيڪب آباد ضلع ۾ رهيو، اصل
جي پيو. هندورا، پلنگ، ڪٻٽ، سوفاسيٽ،
م ڪرسيون، رليون، رضايون، فراسيون، گلم،
يچا ويندي گاڏي ۽ گاڏيءَ جو ڪميد گهوڙو!
وان کي ڇا ڇا نه مليو! پر ديوان جي هرهنڌ
ڪ هئي ته رشوتخور نه آهي.
ديوان کي پنج پٽ هئا. ٽي پهرئين گهر

مان ۽ ٻه ٻئي گهر مان. هڪ انجنيري پاس ڪري ايس-ڊي-او هو. ٻيو وڪيل ۽ ٽيون ريلوي جو ملازم، باقي ٻه اسڪول ۾ پڙهندا هئا. ٻار ابو سمنڊن وانگر پلبا هئا. ڇا ته سنڌن پرگهور ٿيندي هئي! اسڪول ۾ ماستر به سندن لحاظ ڪندا هئا، پڙهن يا نه پڙهن، پاس ٿيندا ئي هئا، گهڻي پيار ڪري پويان ٻار سست ۽ بيپرواه ٿي پيا.

ديوان هڪ رات دير سان گهر آيو جو ڪمشنر جي منزل سندس تعلقي ۾ هئي. ڪمشنر جي منزل تي مختيارڪار پاڻ ماري ڪپهه ڪري ڇڏيندا هئا. هن ديوان به ڪين گهٽايو. بٽلر يا صاحب جو نائڪ جيڪي گهري سو هڪيو حاضر. سياري جا ڏينهن هئا. اپر سنڌ جا پارا مشهور هوندا هئا. ديوان گرم ڪپڙن ۾ هو پر ڇپيٽ اچي ويس. ڊاڪٽر نمونيا ٺهرائي. انهن ڏينهن ۾ نمونيا ۽ مُدي جو تپ تمام خطرناڪ بيماريون ليکبيون هيون. ڊاڪٽر آيا. سول سرجن ڪوششون ڪيون پر ڏينهون ڏينهن حالت ويئي بگڙندي. حيلا هليا پر جڏهن ڏينهن پورا ٿين، تڏهن ڦڪيون ڪهڙو فرق ڪن؟ ديوان راهه رباني وٺي رمندو رهيو. جيڪب آباد ۾ شوڪ جي لهر ڇانئجي ويئي.

ديوان جو ڪٽنب جيڪب آباد ڇڏي آيو. اتي رهي به ڇا ڪن؟ نواب ۽ وڏيرا جيڪي روز سلامي پيا پريندا هئا سي به ٿڌا ٿي ويا. هو مختيارڪار جا مطيع هئا، سو جيڪو ٻيو

ڪيئن ريجهايان توکي ڪيئن پرچايان
ڏس ڪو ڏيم ڏاها
يا ڦيان مومن پاڪ نمازي
جنهن ۾ جانب تون ٿئين راضي
جان جوڙايان ڪين سِرڙو نمايان
يا ٿيان هندو مان پوڃا بت خانه
ڪاشي دواري گنگا اِشناني
جٽيون پايان ڪين تلڪ لڳايان
ڪيئن ريجهايان توکي ڪيئن پرچايان
ڏس ڪو ڏي ڏاها.

يا وري شاهه لطيف جو عالمي شعر:

”سائين سدائيم ڪرين متي سنڌ سڪار
دوس مٺا دلدار عالم سڀ آباد ڪرين.“

Add: Shanti Publication
Block 586/B/3-4 O.T. section ,
Ulhasnagar-421002

گيت خوشيءَ جا ڳايون

نچندي ٽپندي موج مچايون-
گڏجي گيت خوشيءَ جا ڳايون.
ڪين ٿا سوچيون، ڪالهه ٿيو ڇا،
ڪهڙا ڪهڙا ظلم سهون ٿا،
جيون جئن تئن ڪاٽيون پنهنجو،
غم ۾ ڇو غلطان رهون ٿا.
دل جي ڳالهه زبان تي آڻي-
خود کي ڇو ڪمزور بڻايون؛
نچندي ٽپندي موج مچايون-
گڏجي گيت خوشيءَ جا ڳايون.
ٻن ڏينهن جو آ، هيءُ جهان،
ڪنهن ڏي نه نهاريو، نفرت مان،
پيار ڪريو هت سڀ سان يارو!
ڇا حاصل ڪندؤ، وڙهي ڪنهن سان.

آزاد نظم-

حب وطن جي

-اشوڪ اٽلاٽي ’قائل‘

عهد ٿو ڪيان، جت به مان هجان
اول نالو اي وطن تنهنجو وٺان
آسمان سر زمين تي
تنهنجو ئي ڏيان رڪان.

قربان ڪري ڇڏيندس جان پنهنجي
تنهنجي مٽيءَ کي به چندن سمجهي
لڳائي تلڪ مٽي تي، نهال پاڻ کي سمجهندس.

سهي سور ڇاتيءَ تي
غيرن جي لتن جا
پير پائڻ نه ڏيندس
سر زمين تنهنجي تي
لنگهي جيڪو اندر ايندو.

جيئنداسون مرنداسون
اي وطن تنهنجي آبروءَ لاءِ
ترنگو جهنڊو ڪٽي آسمان ۾
هميشهه لهرائينداسين
گيت آزاديءَ جا ’قائل‘ گنگنائينداسون.

تنهنجي وجود ۾ به وجود منهنجو
تنهنجي حب ۾ فرض منهنجو
صرف آنءُ ئي نه آهيان
وطن آ اسان لاءِ
اسان وطن لاءِ آهيون

Add: A-1785, H.B. Society, Bersia Road,
Karonol, Bhopal-462038

زن ۾ آهي. غئبي ديري جي رياست وسيع ندي هئي. قمبر ۽ وارهه کان ٿورو دور بند کان رياست شروع ٿيندي هئي جا کيرٿر جبل ين هوندي هئي. اسانجي ڳوٺ ٿرڙي جران (وارهه تعلقي) کان قريبن سورهن وهن جي دوريءَ تائين هوندو هو. اسان گهٽو و غئبي ديري ايندا ويندا هئاسين. گهوڙي يا جي پاڻ سان گڏ زائغون هونديون هيون بيل گاڏيءَ ۾. هڪ دفعي مان پنهنجي ماءُ ۽ جاين سان ڏاند گاڏيءَ ۾ وڃي رهيو هوس. ڏهن بند پار ڪيوسين ان کان پوءِ گهاٽي نگل مان اڻ کوهه رستو پار ڪرڻو هو. رستي لنگهندڙ مسلمانن ڏاند گاڏيءَ ۾ سوار زالن پيل سون ڏانهن اک کڻي به نه نهاريو.

غئبي ديري ۾ ڊولورام ٻار پڙهائيندو هو. ب وٽ شام جو ڪچهري لڳندي هئي. پاڻ ي کٽ تي وهندو هو ۽ ٻيا ننڍا وڏا نندين کٽن وهندا هئا. پوءِ تر جون، رياست جون ۽ ٻين رن جون خبرون چارون پڇندو هو. ايتري ۾ ٺ گنڊيمل جو نوڪر آيو ۽ لڏن جو ٿالهه کڻي اب اڳيان رکيائين ۽ نواب کي چيائين سائين سيٺ کي پوٽو ڄائو آهي.''

''واهه، الله ڪيس وڏي آورجا بخشي'' ءِ لڏون کڻي پوري پيو ڦڪ پريندو ۽ لڏن جي واهه ڪندو. 'ڇا ته واٽين کي لڏن ٺاهڻ جو ل آهي! ڇا ته سچي گيهه جي خوشبوءِ پئي ي، ڀاڳائو به جام پيل آهي.' اِئين چئي پاڻ و کائيندو ۽ ويٺلن کي به پيو کارائيندو. نواب ي جاگير ۾ هندو آرام سان رهيا پيا هوندا هئا. گير به ڪافي پکڙيل هئي. چوندا آهن ته جي وڙي سوار صبوح جو هڪ ڪنڊ کان روانو ٿئي به سج لهڻ تائين جاگير جي ٻي حد تائين پهچي نه سگهي. نواب ڳوٺ جو واءُ سواءُ وٺڻ لاءِ شام جو نڪرندو هو. پيرن ۾ وڏي سونڊ واري جُتي، ٻجڪي واري سلوار پهري ۽ مٿي تي پٽڪو پهريل هٿ ۾ لٺ کڻي نڪرندو هو. رستي جي بزار ۾ سڀ هندو دڪاندار اُٿي بيهي سلام ڪندا هئس. سيني کي پڇندو ويندو هو ته ڪائي تڪليف ته ڪين آهي. جڏهن ڀائي صاحب منگلداس جو نڪاٽو ايندو هوس ته جُتي لاهي سجدو ڪندو، ان ڪانپوءِ ٻاهر آيل چيلي کان ڀائي صاحب جي خيريت جو پڇي اڳتي وڌندو.

اڳتي ڏنائين ته هڪ جڳهه پئي نهي. ڪجهه سوچي ڪري 'هنن وٽ ايترو مال ڪٿان آيو؟' پڇائين ته ''توهان هي گهر ڪيئن پيا نهرايو؟''

هڪ ٻڍي عورت هيٺ تي سنهي سٽڻ پهريل ۽ مٿي تي رَئو ڪري نڪري اچي چيو ته ''واهه نواب واهه، تنهنجو عقل ڪاڏي گم ٿي ويو آهي. ڊالو توهان جا ٻار پاڙهي، روپيه ٽيهه ڏيوس. اهي پئسا ميڙياسين، وري مال به تو موڪليو ۽ وري چئين ٿو ڪيئن ٿا جڳهه نهرايو؟''

نواب چپ ٿي ويو. وري چيائين، ''امڙ خطا ٿي مان نه ڄاتو ته ڊولورام جو گهر آهي، پيو مال به کپيو ته گهرائي وٺجو.'' چوندو هلندو رهيو.

رواجي هندو ماستر جي ماءُ به وڏي نواب سان حجت سان ڳالهائي سگهي پئي. اهڙي طرح سنڌ جا هندو ۽ مسلمان تاجي پيٽي وانگر هڪ ٻئي سان ٽُڇيل هئا. شاعر سليمان جو هڪ گيت آهي جنهن کي سنڌي سنگيت جو سرتاج ڪنوررام هر ڀڳت ۾ ڳائيندو هو. هن گيت مان سنڌو سنسڪرتيءَ جي سڳنڌ اچي ٿي:

سنڌو سنسڪرتيءَ جي سڳنڌ

سنڌ ۾ خاص ڪري بزرگن کي اسر جو اُٿڻ جي عادت هوندي هئي. اُٿڻ سان واهگروءَ جو نالو وٺي يا مسلم بزرگ ڏٺيءَ جو نالو وٺي چوندا هئا ”شل ادائي گهرن جو خير ڪر.“

اِهي ادائي گهر ڇا آهن ۽ انهن جي خير جي آرزو ڇو ٿي ڪئي وڃي، انهن جي ڀلائيءَ لاءِ ڇوٿي دعا پِني وڃي؟ سچ پڇ مان پنهنجي هروڀرو ساراهه ڪرڻ نٿو چاهيان پر هيءَ دعا جي گهر نه صرف سنڌي قوم ۾ اهم جڳهه والاري ٿي پر اِنساني تهذيب جي بهبوديءَ ۽ وڪاس لاءِ به ضروري آهي.

هزارن سالن کان سنڌ ۾ سنڌي رهندا آيا آهن. ان دوران سنڌي سماج ۾ ڪيترا اُلٽا پُلٽا اِتهاسڪ واقعا ٿيا هوندا. پر اسانجي وهيءَ کان ڪجهه صديون اڳ سنڌي سماج ۾ ٻه مذهبي فرقا هئا، هندو ۽ مسلمان. حالانڪ هو هڪ ٻئي سان جذب نه ٿي سگهيا آهن پر انهن جو پاڻ ۾ اندروني سمجهوتو ٿيل آهي ته تون به رهه مان به رهان. تنهنجو به خير، منهنجو به خير. تون منهنجي ڌرمي ڳالهين ۾ دخل اندازي نه ڪر، مان تنهنجي مذهب ۾ نه ڪندس- سوئي اِهي مان ۽ تون، هندو ۽ مسلمان ٻه گهر ۽ باقي اڌ گهر ٿيو اڻ ڏٺل يا ٿي سگهي ٿو هريجن ڪلاس، جو بلڪل ٿورائيءَ ۾ هو. مطلب ته سڀ جو خير- هي هڪ اهڙو ڳنڍ آهي جنهن سيني سنڌين کي هڪ ٻئي سان ڳنڍي رکيو آهي.

عام طرح ڪيترن هندو فرقيپرستن اِهو پرچار پئي ڪيو آهي ته انگريزن ئي سنڌ ۾ سلامتي آندي، انگريزن ئي هندن جي رکيا ڪئي، انگريزن جي ڏينهن ۾ ئي سنڌي هندو اُسري سگهيا ۽ ترقي ڪيائون- وغيره، وغيره پر هي ”ادائي گهرن جو خير“ جو منتر ته انگريزن سنڌين کي ڪين پڙهايو. اِها ته هڪ پرمپرا هئي جا سنڌ جي صوفي شاعرن، شاهه لطيف، سچل سرمست، ساميءَ ۽ ٻين ساڌن سنتن پنهنجي اپديشن، رهڻي ڪرڻي، قربانين سان جوڙي آهي ۽ اها پرمپرا هلندي آهي. هنن سنڌ جي زمين ۾ محبت، ايڪتا ۽ اتحاد جو ٻج ڇٽيو جن مان امن جا سلا نڪتا ۽ سنڌي قوم سرسبز ٿي ۽ هڪ ٻئي لاءِ محبت، پيار، سِڪ ۽ عزت وڌي.

مونکي ننڍپڻ جي ياد اچي ٿي ته جڏهن منهنجي امڙ چادر اوڍي شام جو ٽڪاڻي ڏانهن ويندي هئي ۽ مان سندس چادر جي ڪنڊ پڪڙي هلندو هوس ۽ مان ڏسندو هوس ته منهنجي ماءُ شريمتي گمبي ٻائي، اسان جي گهر جي ٻاهران جا مسجد هئي ان کي هٿ جوڙي نمسڪار ڪندي هئي ۽ پوءِ اڳتي ٽڪاڻي ۾ هلي متو ٽيڪيندي هئي.

هيءَ ٻئي مذهب لاءِ عزت هڪ طرفي ڪين هوندي هئي پر مسلمان به وڏ وڏيرا يا عام سڀ جڏهين ٽڪاڻي پرسان لنگهندا هئا ته سجدو ڪندي گذرندا هئا. صوفي فقير اسانجي ڳوٺ ٽرڙي حاجران جي ٽڪاڻي ٻاهران صوفي راڳ ۽ ڪافيون چوندا هئا. وري غئبي ديري جي رهواسيءَ شري ڊيولورام گوسواميءَ غئبي ديري جي نواب جي باري ۾ هينئين ڳالهه ٻڌائي:

غئبي ديرو، لاڙڪاڻي ضلع جي قمبر

سر مندر ٺهرايو، انجو مهورت ميان مير
ي ۽ کان ڪرايو.
سِک پنٿ هڪ سرل زندگيءَ جو رستو آهي
ري هندو خواهه مسلمانن کي اپيل ڪري
بو آهي. رجعت پسند هندو ڌرم جي پانيڙن
پوڄا پاٺ جي پرپنچ کان سِک ڌرم اونچو
. گرو نانڪ جو چوڻ آهي تہ آتم واد جي
تي هلڻ لاءِ يا روحاني سفر لاءِ ڪنهن بہ
مڻ جي اختيارِي يا ڪنهن پستڪ پڙهڻ
ضرورت ڪين آهي. اڌياتمڪ سڄاڳيءَ لاءِ
ني رهڻي ڪرڻيءَ جي ضرورت آهي، نہ ڪي
ن سٺي گهر ۾ جنم وٺڻ يا ڪي رسمون ادا
ڻ جي ضرورت آهي. هندو ڌرم جو ورڻ سرشتو
ن هندن ۾ ڦوٽ وڌِي آهي گرو نانڪ انجي
ب هو. ”جيڪڏهن برهم اڳيان سڀ هڪ آهن
وءِ ذات پات جا پيدياو سڀ اجايا آهن.“
گرونانڪ ڌرم جي نيڪيدارن ۽ حڪومت
تاناشيءَ خلاف هو. اِنڪري هنجو سياسي
يو بہ صاف آهي: ”لوڪشاهي مت، اِنسان
اهميت ۽ هڪ جهڙائي.“ اِهوئي ڪارڻ
جو سِک پنٿ ۵ پاتشاهي گرو ارجن ديو
پوءِ فوجي رخ اختيار ڪري ٿو ۽ وقت جي
ناهن ۽ راجائن خلاف جدوجهد چالو ٿو ڪري
حرين گرو گوبندسنگهہ اورنگزيب سان ڪلي
ت ڪئي. گرو گوبندسنگهہ تاناشاهيءَ جي
ب هو. گوبندسنگهہ پهاڙي راجائن سان بہ
و، پر هنجي لڙاين کي هندو مسلم رنگ ڏنو
آهي. اڻويهين صديءَ ۾ انهن جي ڪٿا هر
اٽي ۾ ٿيڻ لڳي. جڻ ليڪڪن اهي چاليهہ
ا لکيا آهن، انهن ڳالهہ کي سروٽي مروٽي
ن ڪيو آهي ۽ ان گرن جي جدوجهد کي
يواريت جو رنگ ڏنو آهي. اِنڪري هندو،

جي فرقيپرستيءَ جي خلاف هئا، انهن ۾ ٿوري فرقيپرستي وڌڻ لڳي.

خير ٽڪاڻن جي سنسڪرتيءَ جو هي ٿورو حصو آهي. باقي گهڻي ڀاڱي ٽڪاڻن ۾ سِک پنٿ جو ڦهلاءَ، ڀڳتي واد ۽ اِنسان جي هڪ جهڙائيءَ تي ڪافي زور ڏنو آهي. اِهوئي ڪارڻ آهي جو سنڌ ۾ چوٽ ڇاٽ هئي ئي ڪين ۽ سنڌين ’اڍائي گهرن جي خير‘ جو منتر پڙهيو.

هڪ عالمي پستڪ

پنجين گرو ارجن ديو گرو گرنٿ صاحب جي رچنا ڪئي ۽ ڏهين گرو گوبندسنگهہ، گرنٿ صاحب کي يارهون ۽ آخرين گروءَ جو درجو ڏنو. هي مهان پستڪ، جنهن ۾ پنجاه هزار کان بہ متي شلوڪ آهن هڪ سچ پچ مهان ۽ عالمي گرنٿ آهي. هن پستڪ ۾ ويدن ۽ اپنشدن جو سار، ٻڌ گيان جو تت ۽ يوگڪ گيان ڏنو ويو آهي. فارسيءَ عربي جون لکٽيون هندن خواه مسلم شاعرن، ڪوين، سنت مهاتمائن جون رچنائون اچي ٿيون وڃن. فريد، ڪبير، تڪارام، ميران جون رچنائون بہ منجهس آهن. پراڪرت سنسڪرت، اُردو ۽ پنجابي لفظ بہ منجهس آيل آهن.

هن مهان ڪاويہ جي هرهڪ لفظ کي پنهنجي معنيٰ آهي، جنهنجي ڇنڊڇاڻ لاءِ ”نروڪت“ ناهيو ٿو وڃي جنهن کي ’اينسائڪلوپيڊيا‘ چيو ٿو وڃي.

هي هو مهان گرنٿ، جو هرڪنهن ٽڪاڻي جي شوڀا وڌائيندو آهي ۽ جنهن اڳيان سڀ نمندا هئا ۽ آهن اعليٰ شخصيتون، پرڌان منتري ۽ هندستان جا پريزيڊنٽ. هڪ هندستان جي پريزيڊنٽ کي تہ جتيون بہ صاف ڪرڻيون پيون.

سنڌ جا ٽڪاڻا سنڌ جي سنسڪرتيءَ ۾ اهم جڳهہ والارين ٿا. ●

اهڙي وايو منڊل ۾ نانڪ ديو ڀالي ۽ مرداني کي وٺي ڪري ستنام جو پرچار ڪرڻ لاءِ سفر تي نڪتو. گرونانڪ اوير ۾ آسام ڪامروپ تائين ويو. ڏکڻ ۾ مهاراشٽر تائين، اولهه ۾ مکي مديني تائين انسانن جي وچ ۾ ڀيدڀاوَ وسارڻ لاءِ پرچار ڪرڻ لاءِ نڪتو، بنارس ۾ گرو نانڪ جو سنت ڪبير ۽ رامداس سان مڪاميلو ٿيو. جن جون رچنائون گرو گرنٿ صاحب ۾ آيل آهن.

ڀڳت رويداس سان ميل جول گرو نانڪ کي هندو اونچي ذات وارن جي نظرن ۾ ڪيري وڌو. جڏهن ڪائنس پڇيو ويو ته تون هن اڇوت سان ڪيئن ٿو ملين ته جواب ڏنائين:

”مان خود اڇوتن ۾ اڇوت آهيان،
نانڪ انهن سان آهي- هن کي اونچي ذات وارن سان رهڻ جي ڪائي اِڇا ڪين آهي.“

ڀڳت رويداس جون رچنائون اوڌي ڀاشا ۾ آهن، جن مٿان فارسيءَ جو به اثر ٿيو آهي. ڪل ۴۱ رچنائون گرو گرنٿ صاحب ۾ وڌل آهن جي ۱۶ راڳن ۾ آهن.

گرو نانڪ جڏهن اوير جو سفر پورو ڪري ڀائي ڀالي ۽ ڀائي مرداني کي وٺي اولهه طرف رخ رکيو. سنڌ جي مٿين گندا واهه ۽ جهل مان ٿيندي ڀناڻن ۾ سچ ۽ ايڪتا جو پرچار ڪندي مکي طرف رخ رکيو. موٽندي ڪابل مان ٿيندو ساڳي وات وٺندو موٽيو آهي. اُتر سنڌ بلوچ ۾ ڀناڻن ۾ گروءَ جو ڪافي اثر ٿيو آهي. شري آئلداس شهدادڪوٽ واري ٻڌايو ته جڏهن هو جهل ويا هئا ته ات ڀناڻ ٽڪاڻي ۾ ڪڙاهه پرساد ڪرائڻ آيا هئا. باعزت ڪڙاهه پرساد ڪٽي وچي پنهنجي سنگت ۾ ورهايو هئائون.

سنڌ ۾ صوفي واد جو پڪو پايو

جنهن وقت ۱۸ ۽ ۱۹ صديءَ پنجاب ۾ سِک پنٿ جو پورن وڪاس ٿي رهيو هو، ان وقت سنڌ ۾ صوفي واد ۽ ويدانت جي پوڄارين، شاه عبدل لطيف ڀٽ واري، سچل سرمست درزان واري ۽ سامي چئن راءِ لنڊ شڪارپور وارو سنڌ ۾ ايڪتا جو بنياد پڪو ڪيو. اِنڪري سِک پنٿ جو سنڌ ۾ ڦهلاءُ سولو ٿي سگهيو. شاهه ۽ سچل جي ڪافين، ڏوهيڙن سنڌ ۾ ڌوم مچائي ڇڏي هئي. ڳوٺ ڳوٺ ۾، شهر شهر ۾ شاهه ۽ سچل خوب ڳائڻ ۾ آيو. ٽڪاڻن ۾ پاٺ هجي خواه ڀوڳ.صاحب هجي يا ڪوئي ڪيرتن هجي، شاهه جو حوالو ضرور اچڻ کپي. هر ٽڪاڻي ۾ ساميءَ جي سلوڪن جو پاٺ ڪيو ويندو هو. صوفي سماگم جو سرمور هو سچل سرمست.

شاهه لطيف گرو نانڪ وانگر سيلاني هو. هي هنگلاج ويو ۽ اتي مڙهين ۽ منن ۾ وڃي رهيو. لاهوتي آديسين جو سنگ ڪيائين. اِنڪري هنجي شعرن ۾ لاهوتي ۽ آديسي لفظن جو خوب استعمال ٿيل آهي. اِنڪري شاهه گرسنگت يا ٽڪاڻن ۾ وڌيڪ پيارو ٿيو. هي شعر جو شاهه، شاهه عنايت جي شهادت کان پوءِ ڳايو آهي.

اڄ نه اوطاقن طالب تنوارين
آديسي اٿي ويا، مڙهيون مون مارين
جيڪي جيئه ۾ جيئارين سي لاهوتي لڏي ويا.

هر ڀڳت هن ڪاويه کي راڳ مارو وهاڳ ۾ ڳائيندو هو. اهڙيءَ طرح هندو مسلم ايڪتا جو مجسم ۽ اِنسانيت جو هامي هنگلاج کان ڪانيواڙ، جهوناڳڙه گرنار به ويو، جتي اجا تائين مڱڻ هار شاهه جون سنڌي ڪافيون ڳائيندا آهن.

اهڙيءَ طرح شاهه سنڌ جي سنگيت کي سينگاريو. ٽڪاڻا هندو مسلم ميلاپ جو مجسم هئا. مسلم زميندار هجي يا رئيس سي جڏهن ٽڪاڻن پرسان لنگهندا هئا ته جُتي لاهي ٽڪاڻن اڳيان سجدو ڪري پوءِ لنگهندا هئا. اِنجو ڪارڻ اِهو به آهي ته گرو ارجن ديو جڏهن

۽ جي مان توکي پوڇيان ٿي سرڳ حاصل ڪرڻ لاءِ تہ تون مونکي سرڳ کان وانجهو رکجانءِ، ۽ جي مان تنهنجي بندگي حاصل ڪريان توکي پائڻ لاءِ تہ تون مونکي پاڻ کان وانجهو رکجانءِ.''

فريئڊس اتر جو چوڻ آهي تہ ''صوفي ورتن ۽ مردن ۾ فرق نہ سمجهندا آهن. هنن جو الله جي ايڪتا ۾ وشواس آهي.''

اِهوئي ڪارڻ آهي تہ صوفي واد پيارو ٿيندو ويو، هندن خواه مسلمانن ۾.

مارگريٽ سمٿ ان پهرين عورت جو بہ ڪر ڪيو آهي، جيڪا اِسلام ۾ صوفي پنٿ جي ڪت هئي. ظاهر آهي اها هئي محمد پيغمبر جي ڌيءَ فاتما جنهن کي اِسلامي روحاني رهبر ڪري مڃيو ٿو وڃي ۽ ان جي آهڙي عزت يندي آئي آهي.

ان صوفي واد سنڌ جي سوچ تي ڪيترو ثر ڇڏيو آهي، ان جو ذڪر ڪرڻ کان اول روري آهي تہ اولهہ اتر هندستان جي پرئين اسي پنجاب، هرياڻا ۽ ڪشمير تي ڪهڙا نوان سوچ جا افق ايري رهيا هئا، جن سِک پنٿ کي جنم ڏنو. هنن پرڳڻن ۾ هڪ عجيب سوچ جو سنتن تي رهيو هو. ١١ کان ١٧ صدين جي وچ ۾ ڪي عجيب وهڪرا آيا جيڪي هڪ ٻئي ۾ جذب ٿي ويا ۽ جن جنم ڏنو 'سِک پنٿ' کي ۽ سک پنٿ الڳ الڳ سروتن مان اڌياتمڪ ڪتي حاصل ڪئي. اولهہ ۽ ايران مان آيا صوفي درويش ۽ اوليا، گنگا ماتريءَ مان وشنو پنٿ وارا، بئراگي، اوڌت، ڪپليڪ، ڏکڻ اولهہ مان آيا جيني سنياسي، پورب مان آيا سڌ تنترڪ جن ٻڌ ڌرم جو اِظهار ڪيو.

١١٩٢ ۾ صوفي فقير خواجا معينودين چستي (اجمير وارو)، هن چستي سلسلو شروع ڪيو. خواجا حسن نظامي سهرا وردي سلسلو شروع ڪيو.

وري سنڌ ۾ شروع ۾ شيخ ''بهاول الدين ذڪريا'' جنهن سنڌ ۾ صوفي مت جو ڦهلاءُ ڪيو. هن جا ٻيا ٽي دوست هئا: سعيدجلال بخاري (مخدوم جهانيان ٿيو)، شيخ فريد شڪر گنج دهلوي ۽ شيخ هروان سرونڊي، سنڌ جي سيوهڻ جو شهباز قلندر جنهن کي شخي شهباز ٿنندر بہ چوندا آهن. پهي ڪنهبي ڪپڙا پائيندو هو. هنجي سيوهڻ واري درگاه تي سجدو ڪرڻ لاءِ هندو خواه مسلمان سيني جاتين جا ماڻهو اچا تائين سجدو ڪندا ايندا آهن. پنجون صوفي سنت رڪن شاهہ بوڪلي قلندر هو.

ويدانت

شنڪر آچاريہ جو ادويت فلصفانہ نظريي موجب جيوآتما ۽ پرماتما جو سنڌو مايا جي ڪري آهي. جيئن مايا ۽ اگيان جو پردو هٽي ٿو تہ جيوآتما جنهن جو ڪوئي وجود ئي ڪين آهي، خود برهم جو انيو ڪري ٿي.

ٻوڌي مت

اِنسان جو وجود خواهشن جي اڻ ڪٽندڙ سلسلي جو نتيجو آهي. اِنسان جي خواهشن جو ختم ٿيڻ سان هو جنم مرڻ جي چڪر کان مڪتي پائي سگهي ٿو ''نرواڻ'' پائي سگهي ٿو.

سورهين صدي:

هڪ طرف هنن مٿي ذڪر ڪيل اِنساني سوچ جي وهڪرن جو ميلاپ ٿي رهيو هو تہ ٻئي طرف چند ڌرم جا ٺيڪيدار هندو ڌرم کي الڳ الڳ جاتين ۾ ورهائي رهيا هئا. هندو سماج جون ڪنور رسمون جاتي واد اونچ ۽ نيچ جي وچ ۾ پيد جو بہ زور پڪڙيل هو. ٻئي طرف سياسي سطح تي بہ اتر هندستان ۾ شانتيڪو وايو منڊل ڪين هو، افغانين جو زور ختم ٿي چڪو هو، مغلن هندستان ۾ ڏيرو ڄمايو هو.

سنڌو سڀيتا ۾ ٽڪاڻن جي اهميت

ليکڪا : دوارڪاداس سنتياڻي

سنڌ جا ٽڪاڻا سنڌو سنسڪرتيءَ ۾ اهم جڳهه والارين ٿا. سنڌي سماج ۾ ايڪتا آڻڻ، سنڌي سنگيت جي ترقي آڻڻ ۾ ٽڪاڻن مکيه رول ادا ڪيو آهي. ٽڪاڻن ۾ روزانو ڪيرتن ٿيندو آهي ۽ ورسين تي ڀڳتي ڀاوَ رکيا ويندا آهن. ٽڪاڻا عام جي رچيءَ ونڊر جا مرڪز هئا.

عام طرح سنڌي هندو واپاري سياءُ جا آهن. ڏيساورن تي مال موڪلڻ ۽ وري ٻاهران آيل مال جو ڳوٺن ڳوٺن ۾ وڪرو ڪرڻ جا طور طريقا ۽ ڪي ساڌن ناهيا ويا. وڏا واپاري تہ ڏاند ڳاڏين تي مال موڪليندا هئا يا گهرائيندا هئا پر ننڍا واپاري گڏه تي مال شهر مان وٺي ڳوٺن ۾ وڪري لاءِ ويندا هئا. ڪڏهن ڪڏهن انهنکي رات پنڌجي ويندي هئي تہ پوءِ ڳولها ڪندا هئا ڪنهن ٽڪاڻي جي.

ڳوٺن جون پنچايتون ڳوٺ ۾ هڪ جڳهه اهڙن سئلانن لاءِ محفوظ رکي ڇڏينديون هيون جنجي سنڀال لاءِ ٽهليو مقرر ڪيو ويندو هو. واپاري رات جو آرام ڪري صبوح جو روانا ٿي ويندا هئا.

ارهين صديءَ جي شروعات ۾ انهن ٽڪاڻن ۾ گرو گرنٿ صاحب جي اِستاپنا ڪئي ويئي ۽ 'ٽڪاڻو' لفظ ڦري ٿيو 'ٽڪاڻو.' ٽڪاڻن ۾ مکيه ديوتا ليکيو ويو گرو نانڪ. ٽڪاڻن ۾ روزانو ڪيرتن، ستسنگ ۽ گرن جي آرتي ٿيڻ لڳي.

سنڌ ۾ ٽڪاڻن جو مکيه ديوتا گرونانڪ ڪيئن ٿيو؟ سنڌين سِک پنٿ ڪي ڇو اپنايو؟ اِنهن سوالن کي سمجهڻ لاءِ ضروري آهي تہ اسين سنڌي هندن جي سوچ ڦرندي گهرندي کهڙو روپ اختيار ڪيو ۽ ڇو سِک پنٿ ڏانهن مائل ٿيا؟ ان وقت جي سوچ ۾ کهڙا مکيه وهڪرا هئا؟ انهن کي سمجهڻ کپي.

ارڙهين ۽ اڻويهين صديءَ ۾ جنهن وقت ٽڪاڻن جو وڪاس ٿي رهيو هو، ان وقت سنڌ ۾ هڪ ملي-جهلي سنسڪرتي زور پڪڙي رهي هئي، جنهن ۾ ٽي مکيه وهڪرا وهي رهيا هئا. هڪ هو ٻوڌي مت، جنهن منڍ کان وٺي سنڌي سوچ تي اثر ڇڏيو آهي ۽ هندستان ۾ جو ڀڳتي واد نظرئي جو ڦهلاءُ ٿيو، ان تي بہ اثر ڪيو آهي.

ٻيو آهي صوفي واد جو ڦهلاءُ- صوفي واد يا تصوف اِسلامي سوچ ۾ هڪ اهم وهڪرو آهي. تصوف ڪوڙين رسمن رواجن وهنواري آچرڻ کان مٿي آهي، جيئن شاه عبدل لطيف چيو آهي:

''روزا ۽ نمازون اهو پڻ چڱو ڪم،
پر اهو ڪم ٻيو فهم جنهن مان پسجي پرينءَ کي.''

صوفين جو ڀڳتي سنتن وانگر جات پات ۾ وشواس ڪين آهي. پهرئين صوفي مهيدودين-اين-عربيءَ جو چوڻ آهي تہ ''منهنجي دل ۾ مسجد بہ آهي تہ مندر بہ آهي تہ يهودين جو سينگاگيه بہ آهي. هنن جو 'وحدتي-ال-وجود' ۾ وشواس هو. سڀ اِنسان اوليه الاهہ آهن (الاهہ جا اولاد آهن.''

رابيا-اِلا-ادوئيا صوفي عورت سنت هئي، هوءَ چوي ٿي تہ-

''اي الله، جي مان توکي پوڄيان ٿي نرڪ جي ڊپ کان تہ تون مونکي نرڪ ۾ ئي وجهجانءِ،

ورو کيو ۽ ھن مڃيو تہ ممي بہ راضي ٿي ي پونا اچڻ لاءِ، ڏس اسانجو Plan سڦلو ٿيو.

رينو: بينا تون ڪيترو ٿي ساھرن لاءِ ين خاص ڪري سس لاءِ، منھنجي تہ سس وت اچڻ جو لکي يا فون ڪري مان ٻڌان خار اڇيو وڃي، وري جي اچي مھنو رھي ان تہ چوان اچ وڃي سياڻ ھيو ڏينھن ٿئي.

بينا: رينو، اِئين نہ چئہ سس بہ ماءُ برابر ي. منھنجي سس تہ ڪڏھن بہ مونکي ننھن نہ سمجھيو آھي، ھوءَ تہ مونکي پنھنجين ي ڌيئرن کان وڌيڪ پيار ڪنديِ آھي، پوءِ چونہ سس جو خيال ڪريان. تنھنجي سس ۽ نجي سس ۾ رات ڏينھن جو فرق آھي.

رينو: پر بہ تو جيترو تہ ڪابہ ننھن اچڪلھہ انہ ڪنديِ.

بينا : اڙي مون ڇا ڪيو آھي. اسانکي پڳوان ھيترو سڀ ڏنو آھي. Maybe منھنجي سس جو دعا جو اثر ھجي. ٿي سگھي ٿو وان انجي ڪري ئي اسان تي ايترو مھربان و آھي، خبر ڪانہ اٿيئي وڏا مائٽ ماءُ پيءُ س سھرو پڳوان برابر آھن. ھن ڌرتيءَ تي اچي وان ڪنھن ڏنو آھي؟ وڏن مائٽن جي آسيس وان جي آسيس آھي.

رينو : تون چريِ آھين ٻار اچ ننڍا سياڻ ا اُنھن لاءِ بہ تہ سڀ ڪجھہ ڪپي.

بينا : نيڪ آھي ٻارن لاءِ بہ ڪبو اچا تہ ڍا آھن.

رينو : پائي مونکان اِھو سڀ ڪانہ ٿيندو، يڪو تون ٿي ڪرين.

بينا : رينو توکي بہ ٻہ ڌيئر آھن، جي تون نھنجي سس کي پيار ۽ عزت ڏيندينءَ تہ تنھنجون ڌيئر بہ اِھو سکنديون، اھي بہ تہ ڪنھنجي گھر وينديون، اِئين نہ ٿئي تہ تنھنجا اثر تنھنجي ڌيئرن تي پون.

رينو : (ٿورو سوچيندي) بينا چئين سچ ٿي برابر مونکي بہ ٻہ ڌيئر آھن، مون ڪڏھن اُنھن لاءِ تہ سوچيو ئي ڪانھين، مونکي سوچڻ ڪپي. بينا سچ پچ تو منھنجيون اکيون کولي ڇڏيون. پائي توکي تہ ست جڳ ۾ جنم وٺڻ ڪپندو ھو، سٺو ڪلجڳ ۾ بہ جنم ورتو اٿيئي، پاڻ مون جھڙين ٻين ساھيڙين کي بہ سيکارڃ، جيئن ھرڪا ننھن وڏن جي عزت ڪرڻ سِکي. ائين ڳالھين ڪندي ڪيڏيِ مھل پونا اسٽيشن اچي وئي، ٽائيم جي خبر ئي ڪانہ پين.

گاڏيِ بيٺي، ٻئي ساھيڙيون ھڪ ٻئي کان موڪلائي پنھنجي پنھنجي رڪشا ۾ ويھي ھڪ ٻئي کان ڌار ٿيون، رستي ۾ سڄي واٽ رينو بينا جي ئي باري ۾ سوچيندي وئي کھڙيِ نہ نيڪ خيالات ڇوڪريِ آھي، مونکي بہ پنھنجي ڌيئرن کي اِھا سِکيا ڏيڻ گھرجي.

ھي سڄو اولاد تي مائٽن جو اثر آھي، خاص ڪري ڌيءَ تي ماءُ جو ڪافي اثر ٿو ٿئي، جي ماءُ ئي نيڪ خيالات ۽ وڏي دل وارِي آھي تہ ڌيءَ بہ اھڙي ئي ٿينديِ. بينا جي ھلت چلت مان ڇوڪرين کي سِکڻ ڪپي. ھرڪنھن ماءُ جو ڪم آھي ڌيءَ کي سٺا لڇڻ سيکاري سٺي سکيا ڏئي، جيئن ھوءَ شاديءَ کان پوءِ وڃي ھڪ سٺي ننھن ثابت ٿئي ۽ ٻئي ڪُل تاري، ساھرو بہ پيکو بہ، چوڻ ۾ تہ ايندو تہ ادا فلاٽي جي ڌيءَ آھي ۽ فلاٽي جي ننھن آھي. يلي جائي ٻئي ڪُل تاريا اٿس.

Add, C-456, Lilashah nagar,
Gandhidham (Kutch) -370201

بينا: ڪمون تہ آفيس جي ميٽنگس لاءِ ويو آهي باقي ٻار تہ گهر مميءَ وٽ ڇڏي اچي رهي آهيان. رينو توکي خبر آهي اڄ منهنجي سس پونا اچي رهي آهي. مان اِنڪري سس جي پهچڻ کان اڳ ۾ پونا پهچڻ ٿي چاهيان. (پرس کوليندي) چاٻيون ڪڍي، ڏس رينو مان ڪيئن نہ گهر جون چاٻيون وٺي آئي آهيان، رينو مان ڏاڍي خوش آهيان.

رينو: تنهنجي سس ٿي اچي ۽ تون اهڙو خوش آهين جو ڄڻ قارون جو خزانو مليو اٿئي؟

بينا: ها رينو ها، اڄ منهنجي من جي مُراد ذري گهٽ پوري ٿيڻ واري آهي.

رينو: من جي مُراد؟ وري ڪهڙيون مرادون هئئہ.

بينا: اِهائي تہ (منهنجي سس) اُن شهر مان ٿي نڪري ۽ پوني اچي رهي، مس مس تہ مُن مڃيو آهي. رينو مان توکي ڇا ٻڌايان، منهنجي شادي ٢٠ آگسٽ تي ٿي هئي ۽ 1st October منهنجو Birthday هو، منهنجي سس سيني مائٽن کي ڇيو هو ۽ منهنجي Birthday لاءِ اهڙو تہ ڪيڪ ٺهرايو هئائين جو سڀ ڄڻا ڪيڪ ڏسي دنگ رهجي ويا هئا. منهنجي سُهري جي تہ ڳالهہ ئي نہ پڇ ديوتا هو ديوتا، پر چوندا آهن جنجي هِتي گهرج اُنهنجي پيڳوان کي بہ گهرج آهي. منهنجي سس تہ ڄڻ آسمان تي پئي اُڏامندي هئي، اڄ اها گهوٽ جي موت جو صدمو سهي ڪانہ سگهي هئي، اوچتو ٥٠ سالن جي عمر ۾ پيڳوان منهنجي سُهري کي ڪسي ورتو. سڄ پڇ جنهن گهر ۾ ڪِل خوشي مون ڏٺي اُتي جو ماتم ڏسي منهنجي بہ دل ڏاڍو دکي ٿي هئي پر وري بہ اسين پنهنجن ٻارن ۾، ڪم ڪارين ۾ Buzy ٿي وياسين، ممي تہ جنسي پٿر جي مورت ٿي ويئي هئي، نہ ڳالهائي نہ ٻولهائي، بس ڏينهن رات اکين مان پاڻي وهائي گونگا ڳوڙها پئي ڳاڙيائين، تڏهن مون ۽ ڪموءَ سوچيو هاڻ مميءَ کي اِن شهر مان پوني وٺي اچون، اُتي نون ماڻهن سان ملندي، دادا جو ستسنگ وغيره ٻڌندي تہ ضرور هنجي زندگيءَ ۾ ڦيرو ايندو. توکي تہ خبر آهي ماءُ ڪمونءَ جي ڪمزوري آهي، هو سڀ ڪجهہ برداشت ڪري سگهي ٿو پر ماءُ جي اکين ۾ ڳوڙها ڏسي ڪانہ سگهندو آهي. ڪمون چاهيندو آهي تہ منهنجي ماءُ پهرين وانگر کِلي ڳالهائي، اِهو سڀ سوچي اسان پوني گهر ورتو. رينو اڄ جيئن منهنجي سس هن گهر ۾ ايندي، نئين Atmosphere ۾ رهندي وري اسين بہ ڪجهہ ٽائيم هن سان گڏ هونداسين، مان هنکي دادا جشن واسواڻيءَ جي ستسنگ ۾ روز وٺي ويندس ۽ مونکي اُميد آهي تہ ضرور هنجي زندگيءَ ۾ ڦيرو ايندو ۽ هوءَ نئين سِر جيئڻ جو سک ماڻيندي.

رينو: بينا او بينا، توکي تہ پائي پنهنجي سس لاءِ ڏاڍو پيار آهي.

بينا: ها ها چو ڪين، توکي خبر ڪانہ آهي پيار هڪ طرفو ڪانہ ٿيندو آهي، جيترو مونکي هُن لاءِ پيار آهي اوترو ئي هوءَ مونکي پڻ پيار ڪندي آهي. خبر اٿيئي ڪمونءَ کان گهڻو هنجو موهہ مون ۾ آهي، شل نہ منهنجي اک اُتي پريشان ٿي ويندي.

سچ رينو منهنجي سُهري جي اوچتي موت هنکي ٽوڙي ڇڏيو آهي، مان ۽ ڪمون هميشهہ Plan ٺاهيندا هئاسين تہ ڇا عجب جو مميءَ جي زندگيءَ ۾ ڦيرو اچي، الائجي حياتي ڪيتري سو اسان منهنجي نندي ڏير کي پونا ۾ پڙهڻ

بينا

ليکڪا : چندران کياڻي

بينا تڪڙيون تڪڙيون وکون وڌائيندي
ي تي وئي. اڄ تہ هنکي بنگلي جون چاٻيون
کان ونڻيون هيون، فون تي ڳالهہ تي چڪي
، هنکي ڏاڍي چنتا هئي تہ بس رڳو چاٻيون
۾ ملن.

آفيس ۾ پهچڻ ساڻ جيکي بہ باقي
Formali هيون، اُهي سڀ هن جلد جلد
ون ڪيون، هنکي سڀ پئسا وغيره باقي پرڻا
اُهي بہ ھُن جلد جلد پريا ۽ چاٻيون وٺي
تيندي گھر پهچڻ لاءِ رڪشا ۾ چڙهي اچي
پهتي.

گھر ۾ گهڙندي ئي کنهن سان ڳالهائڻ
ائڻ کانسواءِ هوءَ پنهنجي روم ۾ گهڙي
ٽ کولي ڪپڙا هڪ ننڍڙي بئگ ۾ وجهڻ
. ماڻس جو هيئَن اوچتو بينا کي تيار ٿيندو
سو (اندر اچي) پڇيو.

ماڻس : ڪيڏانهن وڃڻ جي تياري آهي؟

بينا : ممي ڏس ڪيئَن نہ ويهي ڪري
Formalities پوريون ڪري بلڊر کان پوني
بنگلي جون چاٻيون وٺي آئي آهيان، ممي
جو ئي مان پونا تي وڃان.

ماڻس : ايترو تڪڙو ڇو؟ سڀاڻ وڃج،
ترن ڏينهن کان روز پئي پنڌ ڪرين اڄ ٿورو
م ڪر، سڀاڻي وڃج.

بينا : نہ ممي نہ، مان (ميءَ) سس جي
ا پهچڻ کان اڳ اُتي پهچڻ ٿي چاهيان.
ي Please اڌ ڪوپ چانهہ ٺاهي ڏيندينءَ؟

ماڻس : ها ها ٺيڪ آهي تون تياري ڪر
مان چانهہ ٺاهي ٿي اچان.

بينا : سڀ ڪپڙا وغيره بئگ ۾ وجهي هڪ
نظر واچ تي وڌي، الا ساڍا چار ٿي ويا هئا، پنج
لڳي ڏهہ منٽ تي Deccon Queen هئي، سو
هوءَ بئگ کڻي ٻاهر نڪرڻ لڳي.

ماڻس : اڙي بينا چانهہ تہ پيءُ.

بينا : او ها ممي، ساري، چانهہ پي طوفان
جي تيز گتيءَ سان ٻاهر رڪشا پڪڙي سڌو
اسٽيشن تي پهتي. گاڏي لڳي چڪي هئي، بس
بہ منٽ ٽرين چٽڻ ۾ هئا، هوءَ تڪڙو تڪڙو
پنهنجو Comporment ڳولهي اُن ۾ چڙهي.
بئگ سيٽ هيٺان رکي Thanks God چئي
شوڪارو پري سيٽ تي ويٺي ۽ رَئي سان مُنهن
تان پسينو اُگهڻ لڳي. هُنکي اِها سمڪ ئي ڪانہ
رهي تہ سندس جي پرسان ئي سندس ساهيڙي
رينو ويٺي هئي. رينوءَ بہ ڏٺو شايد بينا مونکي
ڪانہ ڏٺو آهي (سو کيڪاريندي) رينوءَ چيو،
اڙي بينا تون؟

بينا بہ هئين اوچتو رينوءَ کي ڏسي چيو،
ائي رينو تون؟

رينو : بينا هيئَن اڪيلي اڪيلي ڪيڏانهن
وڃي رهي آهين؟

بينا : پونا ٻيو ڪٿي؟ هيءَ ٽرين تہ پونا
ئي هلندي نہ، پوءِ ڪيئَن ٿي پڇين؟

رينو : اڄ توکي اڪيلو ٽرين ۾ ويندو ڏسي
ٿورو خيال ٿيو. ڀلا ڪر خبر ڪمون ۽ بار ڪٿي؟

پاروتي : ڪاڪا، ڀڳوان مهربان ته سڀ مشڪل آسان. اِئين چئي هن پنهنجي ڳچيءَ ۾ پيل سون جي چين (سڳو) ٻاهر ڪڍي ڏيکاري ان جي وچ ۾ جيڪو طوق هئو، تنهن تي شري ڪرشڻ جي سُدرشن چڪر سان مورت جڙيل هئي. هن چيو ڪاڪا مون کي رتلام ضلع جي هڪ قصبي ۾ ٿاڻي جي ذميواري سونپي وئي. هفتو مس گذريو ته ريل جي پٽي تي هڪ ڪشوريءَ جو لاش مليو. منهنجي لاءِ ڀهريون معاملو سو به سنگين. ڊاڪٽري جاچ مان خبر پيئي ته ڪشوريءَ سان بلاتڪار ڪري ڪيس ڳهلو ڏيئي ماريو ويو. شهر ننڍو، ڳوڙ مچي ويو. ڳالهه بالا عملدارن تائين پهتي. ڏوهين کي جلدي گرفتار ڪرڻ جي هدايت ڪئي وئي. ڪن ته اِهو به ڊيڪ وهايو ته نئين آهي، سنڌيائي آهي، هيءَ ڇا مجرمن کي پڪڙيندي. مان خاموش رهيس. ٿڌي دماغ سان سوچي بالا عملدارن کي عرض ڪيو ته هن ۾ ڪن وڏن ۽ پهچ وارن ماڻهن جو هٿ آهي. هڪ توهانجو پورو سهيوگ کپي ۽ ٻيو خفيه پوليس جا به ايماندار ۽ تجربيڪار حولدار ٿوري وقت لاءِ منهنجي ٿاڻي ۾ مقرر ڪيا وڃن. جاچ ڳجهي رکيم ته ڪٿي اصلي گنهگار ڀڄي نه وڃن. نيٺ پندرهن ڏينهن کان پوءِ تڪ جي وڏا ڀڪ جو ننڍو پاءُ، رٽايرڊ تحصيلدار جو پٽ ۽ ناري اُتان جي راتري پاٺشالا جي ماستريائيءَ کي عدالت ۾ ثبوتن ۽ شاهدن سان پيش ڪيم. انهيءَ وچ ۾ مون کي لالچ ۽ ڌمڪين جو مقابلو ڪرڻو پيو. نيٺ تنهي کي سخت سزا آئي. هاڻي سڀئي ساراهه جون سرڪيون پرڻ لڳا. جن پترڪارن ٻاهر نڪرڻ مشڪل ڪري ڇڏيو هئو، تن منهنجي فوٽي سان گڏ منهنجي ساراهه ۾ الائي ڪيترا ڪالم ڀري ڪارا ڪيا. منهنجو جنتا ۽ پوليس وڀاڳ سنمان ڪيو ۽ سونو بلو اِنعام ڏنو. اِهو آهي منهنجيءَ ترقيءَ جو راز. مون اڳتي پڇيو ته ڪنهن به پوليس آفيسر کي پنهنجي گهر واري شهر جي ٿاڻي ۾ نه رکيو ويندو آهي. توکي ڪيئن رکيو اٿن. چيائين ڪاڪا اِهو به راز آهي ۽ توهان به اِن کي راز ئي رکجو. مان پاروتيءَ کي دعائون ڏيئي موٽيءَ ڪان موڪلائي گهر آيس. ڪجهه ڏينهن پاروتيءَ سان ٿيل وارتالاپ ياد ايندو رهيو، پوءِ آهستي آهستي ذهن جي پٽيءَ تان ميسارجي ويو. هڪ ڏينهن صبح جو جيئن اخبار کوليم ته وڏن اکرن ۾ لکيل هئو، ''هڪ خطرناڪ پاڪستاني پنهنجي ساٿين ۽ بارود سان گرفتار'' ۽ گرفتار ڪرڻ واري جو نالو هئو ڪماري ڀي. پرياڻي. مان پاڻ روڪي نه سگهيس، جلدي ڇانهن ڀي ڪپڙا بدلائي ٿاڻي ڏانهن رخ رکيم. ٻاهر پوليس جو پهرو اندر اچڻ نه ڏين. مون پني لکر تي پنهنجو نالو لکي پوليس واري کي چيو، هي اِنسپيڪٽر پرياڻيءَ تائين پهچاءِ، جي هوءَ منع ڪندي ته مان موٽي ويندس. ڪجهه دير بعد پاروتي پنهنجي ورديءَ ۾ آبدار اکيون چهري تي وشواس جي جهلڪ ۽ هر قدم ۾ هڪ پختگي کڻي منهنجي سامهون آئي ۽ پاڻ سان گڏ وٺي هلي پنهنجي آفيس ۾ وهاريائين. مون پاروتيءَ کي ڪلي ۽ ڌيمي آواز ۾ چيو، پٽ تنهنجي هٿ بدلي ٿيڻ جو راز مون کي اڄ سمجهه ۾ اچي ويو. هن چيو ڪاڪا سڀ ڀڳوان ڪرشن جي ڪرپا آهي. انهيءَ ڪم لاءِ اسان جي وڀاڳ چئن اِنسپيڪٽرن تي جوابداريِ رکي پر ڪاميابي مونکي ملي. مون چيو پٽ تو جهڙيون ڌيئر ڦل هر سنڌيءَ جي گهر ۾ ڄمن، جي پنهنجي خاندان ۽ سنڌي جاتيءَ جو نالو روشن ڪن. ٻاهر نڪتس ته هڪ پوليس حوالدار ٻئي کي چئي رهيو هئو ته هوءَ شيرڻي آ شيرڻي ۽ منهنجي وات مان نڪتو واهه ڙي سنڌيائي تنهنجي شان!

Add : T-26 old, Bairagarh (Bhopal) 462030

هٽ ۾ ڇانهه جو ڪوپ ڪٽي ايندي هئس.

مان : پاروتي مان ڪاڪي جي حيثيت ڪان ڪجهه ڄاڻ حاصل ڪرڻ ٿو چاهيان.

پاروتي : ڪاڪا، پلي پڇو.

مان : مون کي خبر آهي ته تو مئٽرڪ ۽ اي. فرسٽ ڪلاس ۾ پاس ڪئي هئي ۽ اي. ۾ تنهنجو سيڪنڊ ڪلاس آيو هئو، تون ين هان ته وياڪياتا يا ماستريءَ جي نوڪري ي ملي پئي سگهي، پوءِ تو هيءَ سخت ندي ۽ خطري واري نوڪري ڇو پسند ڪئي. طرح سان پارتيه ڇوڪريون پوليس جي ري ناپسند ڪنديون آهن.

پاروتي : ڪاڪا، توهين صحيح آهيو، پر تيجي جي پنيان ڪو نه ڪو ڪارڻ ضرور و آهي. منهنجي پوليس ۾ نوڪري ڪرڻ ن به هڪ زوردار ڪارڻ آهي. ڳالهه جو سلسلو ي رکندي پاروتيءَ ٻڌايو، ڪاڪا بي. اي. ڪرڻ بعد مان ايم. اي. لاءِ داخلا ورتي ۽ ان گڏ ٽائيپ ڪرڻ به سکندي هئس. ڪٽي ريءَ لاءِ جڳهه نڪرندي هئي ته درخواست وڪليندي هئس. مون سان گڏ منهنجي هڪ ڪلاس هئي، ساليانو جلسو جنوريءَ جو نو هئو. جلسي ختم ٿيڻ کان پوءِ اسان ٻئي ون جلدي جلدي وک وڌائيندي بس اِسٽاپ پهچڻ جي ڪوشش ڪري رهيون هيوسين وچتو پنهنجي پويان ڪنهنجي هلڻ ۽ ٺس ڪرڻ جو آواز آيو. مُڙي ڏٺوسين ته ٻه جوان ڪرا اسانجي پنيان اچي رهيا هئا. رات جو ي دڪان بند ٿي چڪا هئا ۽ رستي جون ون ڪجهه وساميل هيون. دل هڪدم ڌپ سان ي وئي ڇو جو اُهي ٻئي جوان عمران ۽ غفران س جا نگراني شده بدمعاش هئا. ظاهري طور سانجي ڪاليج جي ٻاهران اِسڪوٽرن جي ت جو ڪم ڪندا هئا پر سندن اصل ڪارناما رناڪ ڏوهارين جهڙا هئا ۽ ڪڏهن ڪاليج جي ڇوڪرين سان گنديءَ ۽ گستاخيءَ واري ڇيڙخاني به ڪندا هئا. مون پنهنجي ساهيڙيءَ کي چيو ته جي اسين ڊڄي ڊوڙ پائينديوسين ته هو اسان تي حاوي ٿي ويندا. انهيءَ ڪري هلنديون هلون ۽ ڀڳوان شري ڪرشن کي پرارٿنا ڪيون ته تو هيڏي وڏي سڀا ۾ دروپديءَ جي پَت رکي ته اسان جي به رک ۽ اسان همٿ رکي قدم وڌايا ۽ من ئي من ۾ مُرليڌر کي پڪاريو. ڪاڪا آسماني واهر ڇئو يا خوش اِتفاق، سامهون اِسڪوٽر ايندو نظر آيو. اِسڪوٽر اسان جي پرسان اچي بيهي ويو. اسان ڏٺو ته اُهي ٻئي سوار اسانجي ڪاليج جون ڇوڪريون هيون. ٻئي اين. سي. سي. جي وردي ۾ هيون، سندن ڪلهن تي بندوق لٽڪيل هئي. هو پنهنجي آخر ٽريننگ پوري ڪري موٽي رهيون هيون. اسانجي ڳالهه ٻڌي هنن اِسڪوٽر جي روشني ٻنهي بدمعاشن تي وڌي. عمران ۽ غفران وردي ۽ بندوق ڏسي سمجهيو ته پوليس پهچي وئي آهي ۽ جلدي هڪ گهٽيءَ ۾ غائب ٿي ويا. اين. سي. سي. جي ڇوڪرين اسان کي بس اِسٽاپ تي پهچايو. اسان بس ۾ ويهي گهر پهچي ويوسين ۽ انهيءَ ڏينهن کان منهنجي دماغ ۾ هڪ ويچار گهر ڪري ويو ته اسان جهڙين ٻين ڪيترين بي بس ۽ شرميلين ڇوڪرين سان هي اِنساني روپ ۾ بگهڙ حيواني هلت هلندا هوندا ۽ ورديءَ جي ڊپ ڪري ڪن جو بچاءُ به ٿيندو هوندو، بس ان ڏينهن کان پوءِ سوچيم، سچ پچ وردي پائي ڇونه اهڙن حيواني ۽ اڻ وڻندڙ واقعات کي تڙي ڪڍڻ جي ڪوشش ڪيان. هڪدم پوليس وياڳ ۾ درخواست ڏنم. سڪيا حاصل ڪيم ۽ اڄ اوهانجي سامهون آهيان.

مان : پر پهرين ته تون سب اِنسپيڪٽر ٿي مقرر ٿي هوندينءَ ۽ ستن سالن جي ننڍي عرصي ۾ توکي اِنسپيڪٽر جي ترقي ڪيئن ملي؟

دوست جهمون ڇگاڻيءَ جي ٻنهي سان ڄاڻ پڇاڻ هئي. هن ڪين ڏٻيل لفظن ۾ سمجهايو ته واچناليه ۾ بحث ڪرڻ نيم جي خلاف آهي. جهمونءَ جي ڳالهه سمجهي ٻئي ڄڻا ٻاهر هليا ويا. موتيءَ کي مان به سڃاڻندو هئس. ورهاڱي ٿيڻ بعد جڏهن سنڌي هندو لڏ پلاڻ ۽ پڇ پڇان واريءَ حالت ۾ هئا، موتي جو اُن وقت ڇوٽون درجو انگريزي (VIIIth) پاس ڪري چڪو هئو، مائٽن سندس شادي ڪرائي ڇڏي. هت هندستان (تڏهن بئراڳڙهه ڪئمپ هئي) ۾ ڪيس اجهو ته مليو مگر روٽيءَ جو بندوبست ڪرڻ لاءِ هُو ڀوپال جي ڀُنا - مِل ۾ مزور ٿي ڪم ڪرڻ لڳو. تنهن کان پوءِ موتي ورسائڻ واري کاتي ۾ پٽيوالو ٿي لڳو ۽ دفتري ٿي رٽاير ٿيو. پر اها اسانجي اُپ نگريءَ جي عادت آهي ته جنهن تي پهريون نالو پئجي ويو، سو سدائين انهيءَ نالي سان سڏيو ويندو آهي. اهڙا ڪيترا مثال آهن. موتي محنتي هئو، آفيس بند ٿيڻ کان پوءِ هو پنهنجيءَ کاٺ جي کئبن (مانڊڻي) تي اچي وهندو هئو ۽ ٻارن کي بسڪوٽ، ٽوش ۽ ڪٽمنڙا ۽ ٻيون شيون وڪڻندو هئو. موتيءَ پنهنجي سڀني ٻارن کي سرڪاري اِسڪولن ۾ ڀرتي ڪرائي تعليم ڏياري.

تن ڏينهن ۾ سرڪاري اِسڪولن ۾ سٺي تعليم ڏني ويندي هئي. مون کي به پهرين نوڪري وسائڻ واري کاتي ۾ ملي، جتي موتي (آکهه پرياڻي) اڳ ۾ ئي ڪم ڪندو هئو. مان پنهنجي موڪل جي درخواست موتيءَ هٿان موڪليندو هئس. سندس گهر وڃڻ تي هو مونکي زور ڪري (حجت ڪري) چانهه پياريندو هئو. پاري (پاروتي) جا اُن وقت ٻار هئي، اسان کي پهرين پاڻي پياريندي هئي ۽ پوءِ چانهه جا ڪوپ کڻي ايندي هئي. پاروتي مون کي ڪاڪا چوندي هئي ۽ اُهو رشتو اڄ به قائم آهي.

پاروتي پڙهڻ ۾ پهريون نمبر هئي. وقت پنهنجيءَ رفتار سان هلندو رهيو. اڄ پاروتي پرياڻي پوليس اِنسپيڪٽر ڪماري پي. پرياڻي جي نالي سان پنهنجو نالو ڪڍيو آهي ۽ سندس پتا موتي هڪ ڪپڙي جي دڪان جو مالڪ سيٺ موتيرام ٿو سڏجي.

پوهومل ۽ ويڙهيمل جي وڃڻ کان پوءِ منهنجي من ۾ تجسس پيدا ٿيو، ڇو نه هڪوار موتيءَ سان ملي اچان. ڪجهه وقت سوچيندو رهيس ۽ آخر منهنجي پيرن موتيءَ جي گهر ڏانهن ويندڙ رستي تي هلڻ شروع ڪيو. موتي گهر جي ٻاهر ويٺو هئو. مون کي ڏسي خوش ٿيو ۽ ڪلي ڪيڪاريندي چيائين، اچو ديوان وڏا پير ڪيا اٿو. اڄ ڪيئن ڀلجي پيا آهيو.

مان : موتيرام توهان سان گڏجڻ آيو آهيان.

موتي : ديوان مان موتيءَ مان موتيرام ڪڏهن ٿيس. مون کي شرمندو نه ڪيو. مان اُهوئي پراڻو موتي آهيان. اِئين چئي مون کي هلي پنهنجي بئٺڪ خاني ۾ وهاري چيو، سائين هاڻي حڪم ڪيو. مون چيو، موتيرام تنهنجي وڏي ڌيءَ پاروتي اسانجي اُپ نگريءَ (بئراڳڙه) ۾ پوليس اِنسپيڪٽر ٿي آئي آهي. مان هن سان گڏجڻ ٿو چاهيان. موتيءَ چيو سائين توهانجو ٻار آهي، اِجهو هينئر ٿو حاضر ڪيانس. برابر ڏهن منٽن کان پوءِ هڪ هٿ ۾ پاڻيءَ جو گلاس ۽ ٻئي هٿ ۾ چانهه جو ڪوپ پليٽ ۾ رکي هڪ ڏکي ڪٽڪ رنگ سوٽي ساڙهيءَ ۾ ملبوس ڇوڪري منهنجي سامهون اچي بيٺي ۽ اچڻ سان چيائين 'ڪاڪا، نمستي'

مان : پٽ نمستي. تو ماڻ ڏيئي مون سان پراڻو رشتو قائم رکيو آهي، هميشهه خوش هجين.

پاروتي: ڪاڪا مان اُهائي پاري آهيان، جيڪا سال اڳ هڪ هٿ ۾ پاڻيءَ جو گلاس ۽

سنڌياڻي

ليکڪ : ٽيڪم آفتاب

ڻي زالون به ٽيون پوليس ۾ ڀرتي

هيمل جو واڪو ٻڌي واڇناليه ۾ وينل
ڪ هڪ ٻئي ڏانهن واٽڙن وانگر نهارڻ
رف خاموشي ڇانئجي ويئي. ماڻ کي
پوهومل پڇيس سيٺ ويڙهامل وري
لن کي ٿو پوليس ۾ ڀرتي ڪرائين،
مجهاءِ ته سهي؟ بس پوءِ ته ويڙهيمل
ڏي. شروع ڪيائين داستان ۽ پنهنجي
دت موجب سنڌي ٻوليءَ جي پراڻين
حوالا ڏيئي ڇوڻ لڳو، يائي پوهومل،
گرم، واپاري ته نرم، زال ته شرم.
ڃ وئي لاڙڪاڻي، شرم ويو شڪارپور ۽
ستان ۾ اڃڻ ڪان پوءِ حياءُ ته پر ڪري
و آهي. سنڌ ۾ ڇوڪرين کي به چار
ي يا گرمکي پڙهائي گهر وهاربو هئو
سچو ڪم ڪار سيکاربو هئو، پر ادا
ستان ۾ ڇوڪريون ڪاليج پڙهن،
به ڪن. هاڻي ته پوليس ۾ ٽيون ڀرتي
بيلي ڇا زمانو اچي ويو آهي.
ومل چيس ته يار ويڙهامل، جي توکي
ڻ جو شوق آهي ته ڀلي ڪر پر تنهنجو
ين ۾ ڳالهائڻ پنهنجي پلئه ڪونه ٿو
ف ۽ سليس سنڌيءَ ۾ سمجهائين ته
، نه ته يار پاڻ هلياسين. هئڙي شوقين
هيئن هٽن مان ويندو ڏسي ويڙهيمل
جو بند پڇي پيو. اُمالڪ ڳالهه جي
پهچي ويو. يار پوهومل پروليون
هيون سنڌ ۾، هتي کهڙيون پروليون.
حقيقت هيءَ آهي ته موتيءَ جي ڏيءَ

جنهن پنج سال پهرين مهاراڻي لڪشمي بائي گرلس ڪاليج مان ايم. اي. پاس ڪئي هئي، سا هاڻي هن شهر ۾ پوليس آفيسر ٿي آئي آهي. هاڻي هڪ ڇوڪري پوليس اِنسپيڪٽر ٿي کهڙا ڦاڙها مارينديِ؟ ڇا شهر جا شودا کيس ٽڪڻ ڏيندا؟

پوهومل پڇيو کهڙو موتي؟ ويڙهيمل ورنديِ ڏني يار موتي جيڪو مِل ۾ مزور هئو. اڙي ها، سچاڻانس، پوهومل چيو. اُهو جيڪو ريل جي پٽيءَ جي پرئين پاسي ٿهيل بئرڪن ۾ رهندو هئو ۽ هاڻي ڪپڙي جو دڪان اٿس. ها اُهوئي موتي ويڙهيمل چيو. اُنهيءَ جي وڏي ڌيءَ پاربي (پاروتي) هاڻي هن شهر ۾ پهچي وئي آهي، سو به هڪ اِنسپيڪٽر بڻجي آئي آهي. ڏسون ٿا ته گهڻي ٿي شهر جي شيوا ڪري ۽ ڪيترن حرامين ۽ هاتڪن کي هتڪڙي هڻي لاڪپ ۾ بند ڪري ۽ شهر ۾ شانتي قائم ڪري. پوهومل چيس، يار نئين آهي. حالتن کي ضابطي ۾ ڪرڻ لاءِ ڪجهه وقت ته لڳندس. ويڙهيمل وري چيو، اِئين هجي ها ته پوءِ سرڪار ملٽريءَ ۽ بين خطري وارن ڪاتن ۾ مڙد ڀرتي نه ڪري ها. پوهومل چيو ويڙهامل، وقت بدليو آهي. هاڻي عورتون ڊاڪٽر اِنجنيئر ڪليڪٽر ۽ پائلٽ پڻ آهن. ٻيو ته ڇڏيو، هن وقت اسانجي ملڪ جي مهندار (وزير - اعظم) شريمتي اِندرا گانڌي آهي. ويڙهيمل چيو - ڇڏ يار، ڪٿي جواهرلعل نهروءَ جي ڌيءَ ۽ ڪٿي موتي مزور جي ڇوڪري!

واڇناليه ۾ وينل پاتڪن اعتراض ڪيو ته گوڙ سبب سندن پڙهڻ ۾ رُخنو ٿو پوي. ليکڪ

منتريءَ ۽ راشٽرپتيءَ سان ملون. هٽ هٽ تي رکي وهڻ سان ڪم نہ هلندو. جي جائز طريقا وٺڻ سان ڪم نہ سري تہ پوءِ ڌرڻي ڏيڻ لاءِ بہ تيار ٿيون. راجيہ سڀا ۽ لوڪ سڀا ۾ سنڌي ميمبرن شري لعل ڪرشڻ آڏواڻي ۽ شريچند ڪرپلاڻيءَ سان ملون تہ هو لوڪ سڀا ۽ راجيہ سڀا ۾ اهڙا سوال اُٿارين تہ سنڌي جاتيءَ کي انصاف ملي. سنڌي پترڪائن ۽ اخبارن ۾ اهڙا ليکہ شايع ٿين. شاهہ صاحب بہ فرمايو آهي-

ستا اٿي جاڳُ ننڊ نہ ڪجي ايتري،
سلطاني سهاڳُ ننڊن ڪندي نا ملي.

قلم ٿارو - پڌو ويو آهي تہ وڪاس بو
جو ڪم چالو ٿيو آهي. بقايا بل واسطيد
سنسٿائن ۽ ماڻهن کي موڪلڻ شروع ٿيا آه
ان لاءِ وڪاس بورڊ جي اڌڪارين ۽ خاص ط
شري ڪيسواڻيءَ کي ڌنيواد. اميد تہ سنڌ
ٻوليءَ جي وڪاس جو ڪاريہ اڳي وانگر چ
رهندو.

- اشوڪ شرم
سمپاد

□

آزاد نظم-

سوچي ڏس

-مايا راه

عرصي پڇاڻان
ڪنهن ڪئي آ
تنهنجي
ڪا دلي تمنا پوري
ڪيڏي نہ خوشي
ٿي آ توکي
سوچي ڏس
ڇا تو بہ ڏني آ ڪڏهن
ڪنهن کي
ڪٿي بہ
اهڙي خوشي؟

ڪنهنجي
ڪن، ٻن اکرن
گهائي وڌو

اهم تنهنجو
تون ترقي اُٿئين
سوچي ڏس
ڇا تو تہ ڏني ناهي ڪڏهن
ڪنهن کي
ڪٿي بہ
ترق ڪا اهڙي؟
سيتل ٿڌي
وڻ جي ڇانوَ جيان
ڪنهن جلي اُس ۾ پاڻ
توتي آ سنيهہ جي
ڪيڏي نہ ورکا ڪئي،
سوچي ڏس
ڇا تو بہ ڏني آ ڪڏهن
ڪنهن کي

ڪٿي بہ
پاڻ سري
اهڙي ڪا ڇانوَ ٿڌي؟
تنهنجيون
برايون نہ ڏسي
ڇڱاين جي
ڪئي آ ڪيڏي
ڪنهن ساراهہ
سوچي ڏس
ڇا تو بہ ڪئي آهي
ڪٿي
ڪنهن جي برائي
نظرانداز ڪڏهن؟

dd: A-1/601,
lappy Valley, near Tikujini wadi
hitalsar Manpada, Thane (W) 400607

هي پر نئين زمين تي ٻوٽو ته پوکي
تو پر ڪٿي آيل وڻ ڪيئن لڳائجي؟
ي جاتيءَ ۾ اهڙو جادو آهي جو برپٽ
اغ لڳائڻ ڄاڻي، مٽيءَ مان به سون
ڄاڻي. سنڌي جاتيءَ پاڻ کي اڏيو.
ي واڌاري ۾ ڪلهو ڪلهي سان ملائي
به ڪئي. شرنارٿيءَ مان پرشارٿي ۽
ارٿي بڻي. ۵۸ سال گذري ويا آهن
اسان کي پنهنجو سمجهن ۽ وقت به
هاو ڏنا ٿا وڃن. ڇو؟ ڪيترو سهبو ۽
ي به ڪا حد ٿيندي آهي. ڀلا ڪهڙي
ڪري اسانجي سڃاڻپ يعني سنڌي
ي وڪاس جو رستو روڪيو ويو آهي؟
وڪاس بورڊ جا ڪاريه ڇو بند ٿيا؟
ديش ۾ سنڌي اڪاڊمي ٺپ ڇو پئي
مڌيه پرديش ۾ الڳ سنڌي اڪاڊمي
آهي؟ مهاراشٽر ۾ سنڌي اڪاڊميءَ
ي مدد ايتري گهٽ ڇو ٿي ڏني وڃي
س جو خرچ به مشڪل سان ٿو نڪري؟
انيايه ڇو؟ ٻڌو ويو آهي ته سنڌي
بورڊ جي آفيس ٻڙودي مان دهلي
جو ارادو ٿي رهيو آهي. وڪاس بورڊ
ائريڪٽر شري چني لالواڻي کي پد تان
يو آهي ۽ ان جي جڳهه تي چار مهنا
پر ٻيو ڪو ڊائريڪٽر مقرر نه ٿيو
ڇو؟ ڪو سنڌي ودوان ڪونهي ڇا جو
سنڀالي سگهي؟ (تازي احوال موجب
ان پڻ عارضي طور مقرر ڪئي ويئي
ٿيڻ ائين ڪپندو هو جو ٻي مقرريءَ
شري جيني لالواڻي کي ڪم چالو رکڻ
وڃيءَ ڪيس ڪيئر ٽيڪر جي روپ ۾
رڻ ڏنو وڃي ها. اهو پرشاسنڪ نيم به
ائين نه ڪيو ويو.

سالن کان بورڊ جو ڪم زبردست ڪاميابيءَ سان ڪم هلندو پئي رهيو. اهو ٺپ ٿي ويو. ائين ڇو ٿيو؟ سنڌي ٻوليءَ ڪهڙو ڏوهه ڪيو؟ ان جي پٺيان ڪا راجنيتڪ چال ته ڪانهي؟ شري سريش ڪيسواڻي هڪ پراڻو مدبر سنڌي نيتا آهي. سنڌي جاتيءَ جي لاءِ هن جي دل ۾ پيار آهي. اهو برابر آهي ته سنڌي جاتي هڪ راجنيتڪ پارٽيءَ جي گ هٽي همائتي پئي رهي آهي پر لوڪشاهيءَ ۾ پنهنجو مت رکڻ هر ناگرڪ جو اڌڪار آهي. الڳ ويچار رکڻ ڏوهه ته ڪونهي. پوءِ ان جي سزا ته ملڻ نه کپي. سنڌي ٻولي کي انلاءِ صدقي جي ٻڪري ته نه بنائڻ کپي. جي سنڌي ڪلاس هلي رهيا هئا اُهي چالو ڪيا وڃن. شڪشا ڏيندڙ ماسترن جا رهيل معاوزا بروقت ڏنا وڃن. انهن مان ڪيترا غريب طبقي جا آهن. جن هڏان خرچي ڪم چالو رکيا آهن. ڪيترا بلڪ پرچيز جا بل روڪيل آهن، انهن سان انصاف ڪري اهي بل ڏنا وڃن. لوڪتنتر ۾ ويچارڪ متڀيد ته رهندو آهي. سنڌي جاتي شروع کان جنتنتر ۽ ڌارمڪ ايکي ۾ وشواس ڪندڙ جاتي پئي رهي آهي. ديس جي سرو وڪاس جي ڪاريه ۾ سڀني سان گڏ هم جولي ٿي رهي آهي. سنڌي ٻوليءَ کي نيايه ملڻ کپي.

نيايه ملي ان لاءِ سنڌي به سجاڳ ٿين. بنا گهرڻ جي ماءُ به پنهنجي ٻار کي کير نه ڏيندي آهي. اسانکي پنهنجا اڌڪار گهرڻ کپن. سڀ ملي ڪري مانو سنساڌن منتري ارجن سنگهه کان سنڌي وڪاس بورڊ جو ڪاريه چالو ڪرايون. سنڌي سنسٿائون اهڙا عريضا شري سريش ڪيسواڻي ۽ شري ارجن سنگهه کي موڪلين. ڊيپوٽيشن ٺاهي پرڌان

سن ١٩٩٤ ۾ ڪيندريه سرڪار طرفان راشٽريه سنڌي وڪاس بورڊ جي اسٿاپنا ٿي. جنهنجي مرڪزي آفيس بڙودي ۾ رکي ويئي. ان سنسٿا جي پاران سنڌي ڀاشا جي واڌاري لاءِ ڪئي انوکا اتساهه وڌائيندڙ اتم ڪاريه چالو ڪيا ويا. ائين ڏسڻ ۾ آيو ته ڄڻ سنڌي ڀاشا جي وڪاس جو نئون يڳه شروع ٿيو آهي. جي يوجنائون اڳه چالو هئيون انهن اسان گڏ سنڌي لوڪ گيت، سنڌي ڀڳت، سنڌي ناٽڪن لاءِ ورڪشاپ شروع ڪيا ويا. ڪهاڻي ليکڪن جا ڪلاس لڳايا ويا، ساهتيه سميلن ڪرڻ لاءِ مڪاني سنڌي سنسٿائن کي آرٿڪ مدد ڏيئي همٿايو ويو. سنڌي ڪتابن جي بلڪ پرچيز، سنڌي ساهتڪارن کي سنمان ڏيڻ، انهن کي انعام ڏيڻ، سنڌي ساهتيه ۽ سنسڪرتيءَ سان جڙيل جڳهن جي ايپاسي ياترائيون ڪرڻ لاءِ مدد ڏيڻ. خاص ڳالهه سنڌي ڀاشا کي زنده رکڻ لاءِ سنڌي جوانن ۽ ٻارن کي سنڌي سيکارڻ جا ڪلاس کولڻ، سولائي سان سنڌي سکڻ جا سولا ڪورس ٺاهڻ جهڙا اپاو ڪيا ويا. ان مهان ڪاريه کي شروع ڪرڻ جي لاءِ مانو سنساڌن منتري شري ارجن سنگهه، اڳوڻي مانو سنساڌن منتري شري مرلي منوهر جوشي ۽ ان سان گڏ شري مرليڌر جيٽلي، موتيلعل جوتواڻي، شري جهمٽمل واڌواڻي، ڊاڪٽر ڪنيالعل ليکواڻي، سرڳواسي شري کي. آر. ملڪاڻي (پانديچيري جو اڳ وڏو گورنر)، ٻلديو مٽلاڻي، رٽائرڊ نياياڌيش شري اندرسين ايسراڻي، شري چينو لالواڻيءَ واکاڻ جهڙو يوگدان ڏنو.

سنڌي ڪلاس سکڻ جهڙي مهان ڪاريه ۾ پهرين سال ئي وڏي ڪاميابي ملي. ١٣٠٠ وديارٿين سنڌي سرٽيفڪيٽ امتحان ۾ وين... اڪيلي ممبئي ۾ ٥٠٠ وديارٿين امتحان ڏن... ان ڪاريه ۾ ساڌو واسواڻي مشن پونا ... سنڌالاجي گانديڌام ٻه سهيوڳه ڏنو. لکنؤ ... ٻه هري اوم مندر ۾ ۽ شو شانتي آشرم راجاج... پورم ڪالونيءَ ۾ سنڌي ڪلاس چالو ڪيا وي... جنهن ۾ ١٠ سالن کان وٺي ٥٠ سالن جي... بزرگن حصو ورتو. انڪل ٢٠٠ وديارٿي... سنڌي سکي. ان ڪاريه ۾ هري اوم مند... جي اڳوڻي ستسنگه سيڪريٽري شري هولارا... ٿڌاڻي ۽ سندس ڀين ساٿين ڪيرون لهڻيون...

پر گذريل سال ڪيندر ۾ سرڪار بدلجڻ... تي اهو ڪم ٺپ ٿي ويو. نئين مانو سنساڌن... منتري شري ارجن سنگهه جي اچڻ تي ... سنڌي وڪاس بورڊ جي نئين ڊيپيوٽي... چيرمين شري سريش ڪيسواڻي جي اچڻ... تي سڀ هلندڙ وڪاس جا ڪم روڪيا ويا... هلندڙ يوجنائون مهمل ڪيون ويون.

ائين ڇو ٿيو؟ ڪير جواب ڏي؟ ٻٽواري... ڪري سنڌي ٻولي ۽ سنڌي سنسڪرتيءَ کي... جو نقصان پهتو اهو ڇوڻ ۽ ڪٿڻ ڏاڍو ڏکي... آهي. سنڌي جاتيءَ صدين کان پنهنجي... سيني تي حملاورن جا گهاو سهي ڀارت جي... وروميي سنسڪرتيءَ جي رکيا ڪئي آهي. پر... ديس جي موقعي پرست نيتائن ۽ سنڌي... نيتائن جي غفلت سبب سڀ کان وڏيڪ... ورهاڱي جو درد سنڌي جاتيءَ کي ڀوڳڻو پيو... سڀ ڪجهه وڃائي قتيل دلين سان پنهنجي... ڌرم ۽ آبرو جي رکيا لاءِ پنهنجي جنم ڀومي... مان جلا وطن ٿي شرنارٿي جو زلت وارو ... سيني تي انڪائي ڀارت ۾ اچي داٿو دا... ٿي ويا. سنڌي سنسڪرتي هڪ وٽ ورڪش...

سنڌي گلشن

سنڌي سماج لکنؤ جي سهاري هيٺ

(ٽماهي ادبي مخزن)

انڪ ١٥۴- ١٥٥ برپا ٿيل ١٩٦٠

جولائي - سيپٽمبر ٢٠٠٥

آڪٽوبر - ڊسمبر ٢٠٠٥

سمپادڪ منڊل

ـہ سمپادڪ- اشوڪ شرما

پادڪ - پرڪاش گوڏاڻي

يشر - راڌاڪرشن عالمچنداڻي

بر - لکن گرناڻي، اشوڪ گرناڻي، شوانند مامتاڻي

چندو

	لکنؤ	ٻاهر	ولايت
انو	٦٠ روپيا	٨٠ روپيا	٢٥٠ روپيا
الن لاءِ	١١٠ روپيا	١٥٠ روپيا	٦٠٠ روپيا
ميمبر	٥٠٠ روپيا	٦٠٠ روپيا	٢٠٠٠ روپيا

پتو

٢٢ بي-اين- روڊ لال باغ،

ڪستوربا ناريشالا، لکنؤ

پرچو سينگاريندڙ

ڪم آفتاب، چندرا ڪياڻي، دواراڪاداس

ڻي، چيتانند رائچنداڻي، گرداس آهوجا

Sindhi typeset by

Methani Printers

Nagori Garden, BHILWARA - 3110

☎ *229828 (O), 250128 (R),9414110728*

سمپادڪيہ

سنڌي ڀاشا سان گهور انياءِ

ڀارت جي سنوڌان موجب ديس جي هر ناگرڪ کي پورو اڌڪار آهي تہ هو پنهنجي ماتري ڀاشا جو پريوگ ڪري ۽ ان جي وڪاس لاءِ ڪوشش ڪري. ان ۾ سرڪار کي پورو سهڪار ڏيڻ کپي. ائين تہ هر پرانت جي سرڪار پنهنجي پرانتيہ ڀاشا جي وڪاس لاءِ ٻڌل آهي. ان جي هر طرقيءَ لاءِ سب ڪاميٽيون، اڪاڊميون ۽ صلاح ڪار ڪاميٽيون برپا ڪندي آهي. پر ڀارت جون ڪي اهڙيون بہ ٻوليون آهن جن کي پنهنجو ڪوئي پرانت ڪونهي. اهي ٻوليون آهن سنڌي، سنسڪرت ۽ اردو. انهن ڀاشائن جي وڪاس لاءِ ڪيندريہ مانو وڪاس سنساڌن منتراليہ ۽ شڪشا وڀاڳہ ڪوشش ڪندو آهي.

١٩٦٧ ۾ سنڌي ڀاشا کي ڀارتيہ سنوڌان جي اٺين شيڊيول ۾ مانيتا ڏني ويئي. ان کان پوءِ ڀارت سرڪارجي شڪشا منتراليہ ۾ سنڌي وڀاڳہ برپا ڪيو ويو جو سنڌي ڀاشا جي وڪاس لاءِ الڳہ الڳہ يوجنائون ٺاهي سنڌي ڀاشا جي واڌاري لاءِ ڪاريہ چالو رکندو رهيو آهي. سنڌي ڀاشا جي ودوانن، ڪوين، ليکڪن کي سنمان ڏيڻ، سنڌي ساهت جي واڌاري لاءِ سنڌي ڪتابن جي ڇپائي ۾ مالي مدد ڏيڻ، هنن جي بلڪ پرچيز ڪري سنڌي اِسڪولن، پستڪالين، ودوانن ۽ خاص ماڻهن ڏانهن موڪلڻ ۾ مدد، سنڌي پترڪائن ۽ اخبارن کي اشتهار ڏيڻ جهڙا ڪاريہ چالو ڪيا ويا.

سنڌي گلشن

दादा जशन वासवाणी

दादा टी-एल वासवाणी

Chief Editor :
Ashok Sharma
M.A.,LL.B.

Editor :
Prakash Godhwan
M